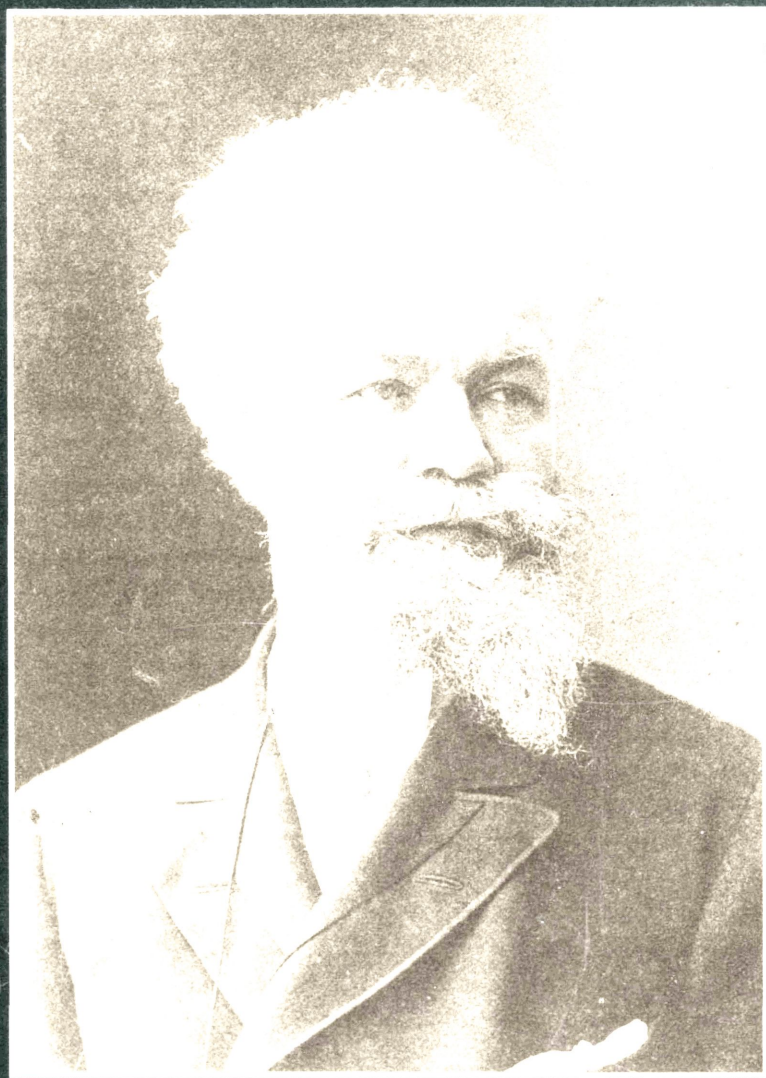

C Z E G L É D I I M R E

MUNKÁCSY ŐSEI
ÉS
ROKONSÁGA

CZEGLÉDI IMRE
MUNKÁCSY ÖSEI ÉS ROKONSÁGA

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 22.
Publications of the Museums of the County Békés
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés

Sorozatszerkesztő:
SZATMÁRI IMRE

CZEGLÉDI IMRE

MUNKÁCSY ŐSEI ÉS ROKONSÁGA

Békéscsaba
2001

Szerkesztette:
SZATMÁRI IMRE

Technikai szerkesztő:
BAKSAI JÁNOSNÉ
GYARMATI IMRE

Lektorálta:
VÉGVÁRI LAJOS

Fotók:
Munkácsy Mihály Múzeum Fotóműhelye (1–15, 17–23, 25–36, 39–42)
Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fotótár (16)
Váradi Zoltán (24)
Balogh Ferenc (37)
Kiss Lajos (38)

ISSN 0139-0090

ISBN 963 7219 43 9

A kiadványt támogatta:
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram
Békés Megye Önkormányzata

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata

Kiadja: a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
Felelős kiadó: dr. Szatmári Imre megyei múzeumigazgató
Nyomta a KAPITÁLIS Bt., Debrecen • Tel.: 52/452-099
Felelős vezető: Kapusi József
Készült 1000 példányban

© Dr. Czeglédi Imre

BEVEZETŐ

Nincs még egy művésze a magyar művészet történetének, akinek élete annyira ismert volna az olvasóközönség előtt, mint a Munkácsy. Azzá tették az életéről nagy számban megjelent szépirodalmi művek, de a művészettörténeti irodalom is gondoskodik az érdeklődés kielégítéséről. Épp ezért a Munkácsy-irodalomban szereplő személyek közelebbi megismerése nem érdektelen, sőt nem egyszer kíváncsós, szakmai szempontból előnyös is, hogy egy-egy személyt biztonsággal helyezzünk el Munkácsy környezetében.

Az apai (Lieb) ágról igen kevés ismeretünk van. Még legerősebben tartja magát az a száz évvel ezelőtt keletkezett feltételezés, hogy Munkácsy egyenes ági leszármazottja volt a bártfai Lieb-kódexben feltüntetett Liebeknek, s ahonnan jelentős ösztöndíj várt volna rá, ha tudott volna „ősei” végrendeletéről.

Valamivel ismertebb az anyai (Reök) ág. Édesanyja testvérei gyakran szerepelnek a Munkácsyról szóló irodalomban, megemlékezésekben, a pesti Röck családdal való kapcsolatuk azonban szinte homályba vész.

Nyilvánvaló, hogy a művészettörténet számára is szükséges a családi kapcsolatok feltárása, az egyes személyek elhelyezése a családi táblázatban, akiktől vagy akikről emléktárgy maradt meg múzeumokban, gyűjteményekben, de a megújuló genealógiai kutatásokat is megkönnyítené a meglévő kutatások összegzése.

Erre a feladatra vállalkoztunk, amikor az 1970-es években megkezdett és a következő évtizedben folytatott kutatások eredményét közreadjuk.

Művészettörténészek, családjuk iránt érdeklődő családtagok és a közönség számára íródott ez a családtörténet.

Elsősorban Munkácsy őseinek felkutatása volt a célunk, hogy a megjelent feltételezéseket igazoljuk, vagy – ha nem valós tényeken alapulnak – elvessük.

Apai ágon sikerült eljutni Munkácsy nagyapjáig. Ez azt is jelenti, hogy a Lieb-kódexben szereplő, feltételezett nagyapa nem azonos Munkácsy nagyapjával. Így ez a száz éve fennálló feltételezés a továbbiakban mellőzhető.

Anyai ágon egy nemzedékkel korábbi időig, a dédszülkig jutottunk el. Egyben feltárul a pesti gépgyáros Röck család és a Munkácsy családját jelentő Reök család közötti kapcsolat is.

Általában öt-hat generációt ismertetünk, részletesebben azokat a személyeket, akik meghatározó szerepet töltek be a családban, illetve a Munkácsyval való kapcsolatuk gyakrabban felmerül a szakirodalomban. Mellőzzük a VII–VIII. generáció ismertetését, mert ezzel a jelenkor idősebb vagy fiatalabb tagjaihoz jutnánk el.

Nyilvánvaló, hogy egy családtörténet sohasem lehet teljes, tetszés és érdeklődési irány szerint bővíthető, a közölt táblázatok többszörösére növelhetők. Célunk az is volt, hogy ezekhez a további kutatásokhoz megfelelő alapot biztosítsunk a múlt feltárásával.

Könyvészeti adatok, levéltári források, egyházi anyakönyvek, családi iratanyag, a családokban őrzött hagyományok mozaikjaiból alakult ki a Munkácsy őseiről és rokonságáról alkotott kép. Számtalan adatközlő és közreműködő nyújtott segítséget munkámban. Közgyűjtemények (levéltár, könyvtár, múzeum) munkatársai, lelkesek, kutatók és családkutató utódok áldozatkész segítségével formálódott az anyag családtörténeté.

Reméljük, a közrebocsátott családtörténetünket egyaránt haszonnal forgatja szakember, érdeklődő és érdekelt családtag.

Tájékozódás a névanyagban

Az anyag rendezésénél természetes volt az apai és anyai ág szétválasztása.

A továbbiakban a nagyszámú névanyagot az **arab számok** használatával rendszereztek.

Az apai ág 1-es, az anyagi ág 2-es számmal kezdődik.

Minden további szám a következő generációt jelenti: az apa = 1, gyermeke II. generáció = 11, az unoka a III. generáció = 11.1 és így tovább.

A számok áttekinthetősége érdekében minden második szám után pontot használunk, amelynek egyéb jelentősége nincs.

A számok értéke a családtagok helyét jelenti: tehát 11 = első gyermek, 12 = második gyermek, 13 = harmadik gyermek stb.

Mivel egy szám egy generációt jelent, ahány számmal jelöljük a személy nevét, az első "ös"-höz viszonyítva jelöli a generációt. Pl. egy öt generációs feltárás jele legyen 11.24.6. A számokból a következő olvasható ki: az apa (1) első gyermekének (11) a második gyermeke (11.2) – azaz az apa unokája –, a 2. gyermek negyedik gyermeke (11.24) – azaz dédunoka – s annak 6. gyermeke (11.24.6) – azaz ükunoka. Az V. generáción túl számokat nem használunk, legfeljebb mínusz (–) jellel kezdjük a sort. (Megtörténik, hogy a mínusz jelt korábban is alkalmazzuk, ha a családtagok sorrendje nem tisztázott, így számokkal nem jelölhető.)

H betűvel jelöljük a házasságot. Több házasság esetén a házasság számát is megadjuk: pl. 1H = első házasság, 2H = második házasság.

Az alkalmazott jelzetek lehetővé teszik, hogy a szövegben előforduló nevek után számokat írva azonosítsuk, ha más helyen tárgyaljuk.

A közölt születési, házassági, halálozási adatok értelmezése:

– Teljes adat (év, hó, nap): anyakönyvek, hivatalos iratok, lexikonok által kapott pontos adatok.

– Csak évszám: szakirodalmi, családi vagy emléktanyag által jelzett év. (Kevésbé fontos személyek esetén a teljes adatból is csak azt közöljük.)

– Kérdőjellel jelölt évszám (1863?): más adatból (halálozás, esketés stb.) visszszámolt hozzávetőleges év. Mint később látni fogjuk, az életkor bejegyzése az anyakönyvekben gyakran 2–3 éves eltérést is mutat a valóságos kortól, ezért a visszszámolt év nem fogadható el egyértelműen.

AZ APAI ÁG

(1)

A LIEB CSALÁD
(I–III. tábla)

Előzmények: a Lieb-kódex

A bevezetésben említett, 278 oldalból álló bártfai kódexben Lieb János Antal bártfai sótárnok jegyezte le családja fontosabb eseményeit a XVII. században élt nagyapjától az 1770-ben született unokájáig, tehát öt generáció fontosabb adatait tartalmazza.¹

Eszerint a családra vonatkozó legfontosabb adat Lieb János Károly Ferenc kinevezése 1639-ben a bajor választófejedelem titkárává. Ez az elsőként említett Lieb 1684-ben halt meg.

Ferenc József nevű fiáról annyit tudunk, hogy annak mindkét fia a művészpályát választotta: szobrász, illetve ötvös volt Potsdamban, illetve Bécsben.

János Károly Ferenc másik fia, János György Antal 1670. szeptember 30-án született Schöfflingenben, 1706-ban nősült, Schwäbisch Grönnben a főbíró leányát, Möszgang Barbarát vette el. 1715-ben spanyolországi zarándokútján halt meg.

János György Antalnak is két fiúgyermke maradt: a fiatalabb, Miklós Farkas Dagobert 1736-ban a Koháry-ezredbe vétette fel magát, 1756-ban Szentpétervárott huszárhadnagyként találjuk, 1761-ben Moszkvában huszárkapitány, s 1764-ben Oroszországban hunyt el.

Testvére, János Ferenc Antal – a Lieb-kódex írója – a magyarországi Lieb család alapítója, 1708-ban a pfälzi Launinggenben született. 1731-ben a bécsi kamara a Sáros megyei Sóvárra helyezte sóhivatali írnoknak.² 1741-ben nősült, felesége egy sóvári sőtisztviselő leánya. 1748-ban Bártfára került. Három fiuk született, de csak az elsőszülött, Benedek József Ferenc maradt életben. Felesége 1750-ben meghalt. János Ferenc Antal még abban az évben újra megnősült: Bereczky János bártfai főbíró leányát vette el. Ebből a házasságból öt leány született, közülük három maradt életben. A lányok a Bártfán állomásozó katonatisztekhez mentek férjhez, s elköltöztek Bártfáról. János Ferenc Antal 1781-ben ment nyugdíjba, 1785. december 12-én halt meg.

Fia, Benedek József Ferenc 1744-ben már Sóvárott született. Gimnáziumot járt, és festőművész lett. 1769-ben Bliha Mária Annával kötött házasságot, s 1770. október 24-én Bártfán született György János József nevű fiúk, az utolsó, akinek születését bejegyezték a kódexbe.

Még 14 évig vezette feljegyzéseit János Ferenc Antal, de nem akadt olyan születési esemény a családban, amelyet érdemesnek tartott feljegyezni a Lieb család történetéhez. Ezt feltétlenül figyelembe kell vennünk a további fejtegetésünkben!

A kódex feljegyzései 1784-ben szakadtak meg. Időben tehát nem érik el Munkácsy édesapjának, Lieb Mihálynak eddig feltételezett 1802. évi születését.

A Lieb-kódex közlőjének itt meg kellett volna állnia, befejezni a kódexszel kapcsolatos fejtegetéseket. Ehelyett – Munkácsy halála körüli időben! – tovább ment, s feltételezéssel téves következtetésekre jutott: mivel Lieb Mihály születési bejegyzését nem találták, anyakönyvek hiányában nem lehetett megállapítani szüleit sem. Másrészt mivel Lieb Mihály is ugyanúgy sőtisztviselő volt, mint a kódexíró János Ferenc Antal, csupán a foglalko-

¹ A "Liebische Denckmalen so seith Anno 1639 Geschehen" című kézirat mai lelőhelye: Státný Arhiv, Bardejov (Szlovákia). Az eredeti kéziratról készült mikrofilmet a Magyar Nemzeti Galéria és a Munkácsy Mihály Múzeum őrzi. A kódex feldolgozásával készült családtörténet: Munkácsy Mihály őseiről. Művészet, 1903. 66–68. A kódex és ennek alapján a bártfai Lieb család leszármazásának első közlését l. *Benczur Kata: A bártfai Lieb-család. Vasárnapi Újság, 1899. jan. 15. 40–42.*

² A kódexbeli Liebek ekkor jelennek meg Magyarországon.

zása azonossága alapján olyan rokoni kapcsolatot sejtett, hogy feltételezte, Lieb Mihály az utolsó kódexbeli Liebnek lehet a gyermeke:

„Ha volt is több fia – a festő Bendedek József Ferencnek (Cz. I.) – minden valószínűség szerint György János József, a Bliha Annától 1770-ben született fiú volt Lieb Leó Mihály apja, aki mint dédapja s valószínűleg apja is, kincstári sőtiszt volt, s akinek keresztlevele alapján, amelyet felkutatnunk nem sikerült, Munkácsy családfáját még teljesebbé tehetnők.” A tanulmány írója tehát azt is feltételezte, hogy György János József is sőtisztviselő volt, mint nagyapja.

Ez volt a Lieb-kódex elemzésének végső konklúziója, sok későbbi tévedés okozója. A Lieb-kódexnek azonban van még egy, a család történetére vonatkozó fontos bejegyzése. Eszerint a krónikáiró nagybátyja, Ebenhecht György Ferenc 1756. október 18-án Berlinben úgy rendelkezett, hogy jelentős vagyonát egy alapítványra hagyja, amelynek kamataiból a családnak azon férfi tagjai részesülhetnek, akik művészi pályára lépnek. A hagyatékhozó meg is halt hamarosan, és végrendeletéről a berlini Lieb értesítette a bártfai Lieb Antalt, egyben kérte, kutassa fel azokat a Liebeket, akik a végrendeletben érdekeltek.

Lieb Antal össze is írta a számbajöhető Liebeket: a potsdami és berlini Liebek mellett azonban csak önmagát, fiát (Józsefet), valamint testvérét, az Oroszországban élő Miklóst és annak két ismeretlen nevű gyermekét jegyezte fel. Összesen 10 személyt. A Lieb-kódex alapján hét férfinak ismerjük a foglalkozását, s közülük három a művészpályát választotta.

Önként adódik tehát a feltételezés, hogy Munkácsyt mennyi szenvedéstől mentette volna meg, ha ő vagy szülei tudnak a kódexbeli Lieb alapítványáról. Így viszont az asztalosinaskodástól sok szenvedés árán kellett feltörnie a művészpályáig.

Ez a romantikus feltételezés még száz év múlva is kísért egy-egy Munkácsyról szóló megemlékezésben. Sőt Munkácsy halála után Magyarországon maradt rokonai közül többen is ismerték az elszalasztott lehetőséget (természetesen a kódex nyilvánosságra hozatala után), s volt, aki maga utazott el Bártfára a kódex tanulmányozására.

Történt mindez egy feltételezés alapján, hogy a kódexbeli György János József Munkácsy nagyapja lehetett.

*

Fél évszázaddal a Lieb-kódex előkerülése után, az 1950-es évek végén, Miskolcon vélték feltalálni Munkácsy őseit.³ 1777–1778-ban ugyanis a Czikó utcában lakott Lieb Ferenc „képíró”, aki 1778-ban házát átadta vejének, az ugyancsak képíró Fabriczius Jakab Ignácnak. A cikk szerint ez a Lieb Ferenc lehetett Munkácsy nagyapja.

Erre a közvetlen leszármazásra a névazonosság mellett egyetlen „bizonyíték” volt: a vélt nagyapa és Munkácsy azonos foglalkozása, a festőtehetség öröklődése.

A feltételezést azonban kétséggé teszi, hogy Lieb Ferencnek 1777-ben férjezett leánya volt, így a leány legkésőbb az 1760-as évek elején születhetett, a feltételezett másik gyermeke, Lieb Mihály pedig az 1800-as évek elején. A két gyermek közötti negyven év (!) különbség miatt nem valószínű, hogy testvérek lettek volna.

³ *Marjalaki Kiss Lajos*: Adatok Miskolc képzőművészeti múltjához. Borsodi Szemle, 1959. 4. sz. 56–58.

*

Természetes, hogy a történetírás nem elégedhet meg feltételezésekkel, s abból nem vonhat le következtetéseket, amelynek megvan az a veszélye, hogy egy későbbi átvételben már tényként veszi át a következő szerző.

Kutatásaink során tehát három cél vezetett:

1. Elsőrendű fontosságú volt megtalálni Lieb Mihály édesapját, Munkácsy nagyapját, hogy az eddigi feltételezések megszűnjenek, s természetesen a családfát addig vezetni vissza, az ősök felé, ameddig lehet.

2. Kíváncs voltna Munkácsy családjának és a Lieb-kódexbeli Liebeknek a viszonyát tisztázni, ezzel az örökséggel kapcsolatos meg-megújuló felvetésekben pro vagy contra állást foglalni. Sikeres kutatás esetén Munkácsy őseit vissza tudnánk származtatni a XVII. századig, a kódexbeli első Liebig, és ez sokkal többet jelentene a Munkácsy-genealógia számára az elszalasztott örökségnél.

3. Megismerni a Lieb családot. Kik voltak, merre laktak, hogyan éltek, s milyen volt a kapcsolatuk Munkácsyval?

11.

LIEB IGNÁC

Munkácsy nagyapja

(Az apai ág kódja azért kezdődik 11-gyel, mert az 1-es számmal jelölhető dédapát még nem ismerjük.)

Anyakönyvek hiányában nyilvánvaló volt, hogy az egykori Magyar Kamara levéltárának sóhivatali iratai (Salinaria) között kell megpróbálkoznunk a Lieb családra vonatkozó anyagok gyűjtésével.

A XIX. század elején az iratok valóban több Lieb nevet említenek.⁴

Mindenekelőtt egy Lieb Ignác nevű személy fordul elő gyakran, majd 1815-ben megjelenik Lieb Mihály is, akit mint a sóvári ellenőr fiát gyakornokká neveznek ki.

Természetes, hogy a kérdés az volt, Lieb Mihály azonos-e Munkácsy édesapjával, illetve ki lehet az a „sóvári ellenőr”, akinek a fia volt.

Egy későbbi irat szerint Lieb Ignác leírja eddigi tevékenységét, s megemlíti, hogy 1810–1817 között főfelügyelőségi ellenőr volt Sónáron, épp akkor, amikor az „ellenőr fiát”, Lieb Mihályt kinevezték. Ő lenne tehát Lieb Mihály apja, Munkácsy nagyapja?

Ilyen előzmények után érdemesnek látszott a kutatást az akkori Csehszlovákiában az eperjesi (Prešov) levéltárban folytatni, hogy anyakönyvek alapján tisztázzuk Lieb Mihály és Lieb Ignác esetleges rokoni kapcsolatát.

A kutatás eredménye több Lieb nevű személynek s a Lieb család több ágának felfedezése volt, akik elsősorban Sónárhoz kötődtek.

⁴ Országos Levéltár, Magyar Kamarai Levéltár. E 91. Salinaria. (Továbbiakban: OL Salinaria.) Mutatók, majd ennek megfelelő iratanyag.

Sóvár⁵

Sóvár ma Eperjessel (Prešov – Szlovákia) egybeépült, annak egyik peremkerülete. A Liebek idejében még néhány kilométerre feküdt a patinás várostól, s tulajdonképpen három településből állt: Németsóvár, Tótsóvár és Sóbánya. Ma már csak a három templomtorony emlékeztet az egykori különállásra. Eperjesről az egyetlen utcából állt Németsóvár szélét érintve juthattak először Tótsóvárra, ennek túlsó végét egy patak választja el az egykori Sóbányától, amelynek főtere körül épültek ki a sóbánya központi épületei, és ma is a XVIII–XIX. századi állapotukat őrzik.

Sóbánya délkeleti szögletében egy dombtetőn áll az akna, a sóbánya, amelyet azonban 1752-ben víz öntött el. Valakinek eszébe jutott, hogy „bányászatot” úgy is lehet folytatni, hogy a felhúzott sósvízből elpárologtatják a vizet, így ettől kezdve a tömény sósvízből sófőzéssel nyerték a sót. Ez a módszer különlegességnek számít a közép-európai sóbányászatban. A sófőzéshez megépítették a sófőző hutát, majd 1759-ben mintegy 10.000 hold erdőt vásárolt az állam a főzéshez szükséges tűzifa biztosítására. Így alakult ki a sóvári bányaadalom három egysége: a sóbánya, a sófőző huta és az erdőgazdaság.

Sóbánya központjának közelében egy domb tetején a mi szárazmalmainkhoz hasonló sátortetős építmény van, az alatta lévő aknából, a „sóbányából” hatalmas börtömlőkben itt húzták fel lóval vontatott kerengő segítségével a sóslevet. Ezt a domboldalon épített hatalmas fapajtákban lévő sósvíztartályokban tárolták, innen engedték időnként a természetes esést kihasználva a pajták alatti sófőzőbe, ahol a vizet elpárologtatták, és a nyert sót a község közepén lévő sópajtkába szállították. 1800–1819 között évente mintegy 100.000–130.000 font főtt sót termeltek itt. A sófőzőt a XIX. század elején, tehát épp Lieb Ignác és Mihály idejében építették át tiroli mintára modern sófőzővé.⁶ A főzéshez a közeli erdőkből termelték ki a fát, ennek szállítására 1819–1821 között 18 km hosszú faútszót készítettek az erdőgazdaságtól a sófőzőig. A munkálatokat Joseph Lechner kassai mérnök vezette.

A sóvári bányászat jelentőségét bizonyítja, hogy 1798-ban a sóhivatalt kiemelték a többi sóhivatal közül, és fő bányahivatallá

⁵ Sóvár történetéhez l. *Tóth Sándor*: Sáros vármegye monográfiája 1–3 köt. Budapest, 1909–1912; *Franz Rotter*: Beschreibung der K. K. Salzsudwerke zu Sóvár im Saroser Komitate. Jahrbücher, 1827. XI. 75–86; *Kosztka Tivadar*: Sóvár története. Századok, 1881. 59–61.

⁶ 1821-ben a Ferenc főző és nyolc tisztii lak leégett, s a tűzvész 1839-ben megismétlődött. A családi hagyomány szerint amikor a “szabadságharc előtt” a sóhivatal leégett, az egyik Lieb maga mentette ki a hivatal páncélszekrényét a tűzből. Tettét emlékoszlopon örökítették meg, amely 1911-ben még látható volt Sóbányán. Egyben jogot nyertek arra, hogy ha bárki a Liebek leszármazottai közül valaha is rászorulna, segélyért folyamodhat a Kamarához. A családi hagyomány szerint Villámné élt ezzel a lehetőséggel, és személyesen jelent meg a császár előtt, de azt már nem tudják, a kért segélyt megkapta-e.

szervezték át. A bányauralalom tisztviselői minden vasárnap mi-
sehallgatas után hetitanácsot tartottak, amelyen köteles volt megje-
lenni minden hivatalvezető, főlvigyzó, bányamester és hutamester.
A hivatalnokok lakásai a főtéren álltak. Itt éltek tehát Munkácsy
ősei a XVIII. század végén, a XIX. század elején.

A kódexbeli Liebek

Mint később megbizonyosodhatunk róla, Lieb Ignác volt Munkácsy nagyapja. Fon-
tos volna tehát személyét összekapcsolni a kódexben említett Liebekkel, hogy kitűzőtt felada-
tunkat megoldjuk. Annyit tudunk, hogy Lieb Ignácot 1825-ben 61 évesnek említik,⁷ így
1764 körül születhetett. Születési bejegyzését azonban nem sikerült megtalálni, mert az
eperjesi levéltárból a sóvári és eperjesi anyakönyvek 1799-ig hiányoznak, Bártfán pedig
1754-től az 1770-es évekig ilyen nevű gyermek nem született.

Összevetve azonban a kódexből ismert Liebeket, a következőket állapíthatjuk meg.

– Lieb Ignác nem lehetett a Bártfán élő Lieb János Ferenc Antal gyermeke, mert
akkor ezt feljegyezte volna a kódexben.

– Ugyancsak kizárt, hogy Bendedek József Ferenc fia volna, aki 1764-ben – Lieb
Ignác feltételezett születésekor – húszéves volt, de házasságot csak 1769-ben kötött, és
1770-ben született gyermekét már említik is a kódexben, mint a legutolsó Liebet.

– Nem ismerjük viszont az Oroszországban élő Miklós gyermekeinek nevét. Miklós
1764-ben legalább ötvenéves lehetett, így gyermekei is felnőtt korban járhattak. Nem lehe-
tetlen, hogy a gyermekek Magyarországon éltek, és leszármazottaik is voltak.

A meglévő anyakönyvek alapján azonban az is megállapítható, hogy
a kódex feljegyzései nem tartalmazzák hiánytalanul a Liebek adatait.
Így pl. nem jegyezték fel azt a Lieb Ferencet, akinek Wagner Annával
kötött házasságából 1755-ben György nevű fia született Bártfán.⁸
Ferenc tehát az 1720-as években, esetleg a harmincas évek elején szü-
lethetett.

– Ha Lieb Ferenc létezését és fia születését nem tartotta méltónak feljegyezni a
kódexíró, ebből az következik, hogy vagy a kódex adatai hiányosak, vagy – és ez a valószí-
nűbb – a kódexíró családjától idegen, másik Lieb család is élt a környéken, sőt Bártfán is.

***Nyilvánvaló tehát, hogy Munkácsy (Lieb) Mihály őseit és a kódex-
beli Liebeket csupán névazonosság alapján nem lehet rokonnak
tekinteni. Lieb Ignác születési adatainak hiányában a rokonságot
nem tudjuk bizonyítani, de épp ezért nem is tagadhatjuk.***

⁷ OL. Salinaria, 27301/1825. Lieb Ignác alkalmazásának további adatai innen valók.

⁸ Státný Archiv, Prešov. Bártfai keresztelési anyakönyv, 1755.

A sóhivatali iratok azonban 1815-ben említenek egy Lieb Jánost, aki mint kőfaragó (lapicida) a sóvári uradalomban „mindenféle kőfaragói munkát” szokott végezni.⁹ Ez a sóvári Lieb János 1799-ben már feleségével, Filler Judittal együtt keresztszülőként szerepel Sóbányán az anyakönyvekben. 1825-ben sófőző mesterré nevezik ki. Mint nyugdíjas 1841. november 26-án 75 éves korában halt meg, így 1766-ban születhetett. (Felesége tíz évvel élte túl: 1851. december 8-án halt meg 86 éves korában, így születése 1765-re tehető.)¹⁰

Lieb János kilétét nem sikerült teljesen megfejtetni.

A bártfai kódexben említett Lieb György János József 1770-ben született (nevében ott a János!), a sóvári Lieb János 1766 körül. Ez a négy év különbség nem zárja ki a két személy azonosságát, ilyen elírás az anyakönyvekben gyakori eset még a XX. században is. Megtörténhetett tehát, hogy a bártfai Lieb György János József – akit tévesen Munkácsy nagyapjának véltek – Sóbányára került a bánya alkalmazottjaként, és együtt dolgozott Lieb Ignáccal, Munkácsy nagyapjával.

A másik feltételezés: Lieb Ignác 1764 körül születhetett, János 1766 körül. A két egymáshoz közeli születési évből azt is gyaníthatjuk, hogy netán testvérek lehettek. (Anyakönyvek hiányában nem tudjuk bizonyítani, sem cáfolni.) Ezt a feltételezést viszont megerősíti, hogy Lieb János Filler Judit gyermekének, Lieb Józsefnek 1830. január 1-jén Rotermundt Margittal történt házasságakor az egyik tanú Gabriel Filler (tehát János feleségének, Filler Juditnak rokona), a másik pedig Lieb Ignác (feltehetően Lieb János rokona). A két tanú tehát a férj és feleség egy-egy közeli rokona lehetett. (János másik gyermeke, Erzsébet, Gabányi Mátyás sóbányai lakos felesége lesz. 1872-ben hal meg, így megéri Munkácsy első festői sikereit – ha egyáltalán tudott róluk.)

Ezt a feltételezést viszont az gyengíti, hogy Lieb Ignác 1764 körüli születését nem jegyezték be a Lieb-kódexbe, holott a kódexet 1784-ig vezették.

A Lieb Jánossal kapcsolatos feltevéseimet azért közöltem, hogy segítségül szolgáljon esetleges későbbi kutatásoknak.

Még egy Liebet említek az 1800-as évekből a kis lélekszámmal rendelkező Sóbányáról. Az anyakönyvek említik Lieb Máriát,¹¹ akinek férje Adamovits András. 1835. szeptember 9-én János nevű gyermekük születik, Mária akkor már túl van a negyven évén. 1850. április 9-én halt meg Sóbányán 60 éves korában. Mária tehát 1790 körül születhetett. (Lieb Ignác csak 1793-ban házasodott, Lieb János házasságkötésének éve ismeretlen, de 1790-ben 24 éves lehetett.)

A Liebek történetének áttekintése után megállapíthatjuk, hogy Sóváron a XVIII. század végén, a XIX. század első felében több Lieb család is létezett, rokoni kapcsolatuk anyakönyvek hiányában nem bizonyítható, de szinte biztosra vehető. A bártfai Liebekkel való kapcsolatuk is feltételezhető. Erre mutat a bárfa Liebek egy-egy szereplése az anyakönyvekben, és a két család sóhivatali tisztségviselése is. A foglalkozás választásában – a hivatalba való bejutásba – a rokoni kapcsolat közrejátszhatott. Ugyanakkor az azonos foglalkozás elvándorlásra is készítette a családot, mert a bártfai sóhivatal kis létszáma nem adott megfelelő teret az előrehaladásra. A sóvári főfelügyelőség nagyobb létszámú tisztvi-

⁹ OL Salinaria, 15407/1815.

¹⁰ Státny Archiv, Prešov. Lieb János közölt anyakönyvi adatai a sóvári római kat. egyház megfelelő anyakönyveiben találhatók.

¹¹ Uo.

selői karában már több lehetőség volt az előmenetelre, egyszerre több családot is el tudott látni munkával anélkül, hogy egymást akadályozták volna az érvényesülésben. Ezért tudott megtelepedni Sóváron a család több ága is, és élhetett egymás mellett több évtizeden át.

Anélkül, hogy felsorolnánk a két sóhivatal tisztviselőit, a különbség a két sóhivatal alkalmazottainak fizetési jegyzékéből is érzékelhető. A bártfai sóhivatal alkalmazottainak fizetése 662 Ft volt, Sóváron ez 6599 Ft-ot tett ki.¹² Az arány szinte tízszeres.

11. LIEB IGNÁC, Munkácsy nagyapja

Említettük, hogy 1825-ben 61 évesnek vallja magát, így 1764 körül születhetett. Iskoláit vagy annak egy részét Lőcsén végezte. Viszonylag későn, 1785. október 1-jén – 21 évesen – került a régi sóbánya alkalmazásába, mint szerződéses sókivonó. Három év múlva, 1788 májusától a szomolnoki főfelügyelői hivatal alkalmazta bemérlegelő írnoknak, és még abban az évben véglegesítették.¹³

1793. október 22-én kötött házasságot Kasztner Annával, Kasztner Mihály sóvári ellenőr leányával.¹⁴

Tekintettel arra, hogy Munkácsy származására a legkorábbi irat nagyapjának házassági bejegyzése, ezért közöljük a sóvári római katolikus plébánia anyakönyvének 175. lapján az 1793. október 22-én kötött házasságra vonatkozó bejegyzést kisebb kihagyással.

Contrahentes eorundem

...P(erillustris) D(ominus)
Ignatius Lieb cum Domicella
Anna defuncti quondam
Contraagentis D(omi)ni
Michaelis Kasztner (et)
Julianna filia.

Religio et locus

Catholici uterque
Ille Soobanya apud
Parentes
illa apud Matrem
in Soóvár Habitant

Conditio

Ille Imponderationis
Regiae Salis Scriba
Illa in fundo D(omi)nali
cum Matre a tempore
vidustatis Soóvárini
Domicilium habuit.

(A zárójelbe tett részek a szövegben rövidítve találhatók.)

Magyarul:

A házasulandók

Tekintetes Lieb Ignác úr
házasságot köt Anna
kisasszonnyal, néhai
Kasztner Mihály egykori
ellenőr és Julianna leányával

Vallás és lakhely

Mindkettő katolikus
A férfi Sóbányán
a szüleinél
A leány anyjánál
Sóváron lakik.

Helyzetük

A férfi a királyi sómérlegelő
írnoka
A nő anyjánál, (aki)
megözvegyülése óta Sóváron
uradalmi funduson lakik.

Lieb Ignác tehát házasságkötésekor Sóbányán a szüleinél (apud parentes) lakott, így aligha tévedünk, ha ebből arra következtetünk, hogy Lieb Ignác szülei – Munkácsy dédszülei

¹² Franz Rotter: Versuch Historisch-topographisch-statistisch-technischer Nachrichten über die königliche Salinen zu Sövár. Von. K. K. Salinen-Verwalter in Sövár. Kézirat, 323–324. (Bányászati Kutató Intézet Könyvtára, Budapest.)

¹³ OL Salinaria, 27301/1825.

¹⁴ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. házassági anyakönyv.

– is a sóbánya alkalmazottai voltak. Anyakönyvek hiányában nem ismerjük, született-e gyermekük 1799-ig. Az első ismert gyermek, Mihály – Munkácsy édesapja – 1800. május 15-én született.¹⁵ (Tehát nem Leó Mihály, amint gyakran emlegetik. A Leó név halálakor sem szerepel az anyakönyvben.) Ugyancsak Sóbányán születtek a következő gyermekeik: Mária 1802. április 9-én és Imre István 1803. szeptember 4-én.

A fentiek alapján Munkácsy származását, közvetlen őseit a következőkben foglalhatjuk össze, egyben választ adhatunk a bártfai Lieb-kódex alapján megjelent feltételezésre:

*–Munkácsy **apai nagyapja** nem a kódexbeli Lieb György János József, hanem **Lieb Ignác** sóvári tisztviselő, így minden korábbi találgatás érvényét veszti.*

*–Munkácsy **apai nagyanyja** Lieb Ignácné **Kasztner Anna** volt, ugyancsak sóvári sőtisztviselő leánya.*

*–Munkácsy **apai dédapja** **Kasztner Mihály** sóvári ellenőr volt. Lieb ágon a dédapa nem azonosítható.*

*–Munkácsynak **apai ágon** nagynénje és nagybátyja is volt (Lieb Mária, illetve Lieb Imre István), akiket azonban sohasem emlegetnek.*

Lieb Ignácot 1803. április 7-én bányasegédnek (Hüttenadjunkt) nevezik ki Sóvárra 300 Ft-os fizetéssel. 1809-ben a sóbányából átkerül a sópénztárhoz, március 3-án mázsa-mesterré léptetik elő, fizetése 350 Ft, majd 1810-ben főfelügyelőségi ellenőr lesz, és ezt a tisztséget hét éven át betöltötte. (Ebben az időben nevezték ki fiát – „édesapja hűséges szolgálatait figyelembe véve” – gyakornokká, alig 15 évesen. Fizetése 500 Ft-ra emelkedett. 1817. május 8-tól 1825 júliusáig sóbeszedő volt évi 600 Ft fizetéssel. (Az 1809-től ellátott hivatalai a sópénztárhoz tartoztak.)

Lieb Ignác 1825. augusztus 10-én a M. Királyi Udvari Kamarához írt folyamodványában a sóvári főfelügyelőségi hivatalban megüresedett sóbányagondnoki állásra (Salzhutten Verwalters Stelle) pályázott. A sóvári főfelügyelőségen igen előkelő állás lehetett ez.

A felügyelőség élén az inspektor állt (ebben az időben Franz Rotter, az általam is használt kéziratban maradt tanulmány szerzője töltötte be ezt a tisztséget). Őt követte a sófelügyelőségi gondnok (Salzoberamts Verwalter) illetve helyettese (Gegenhandler), majd után a sóbányagondnoki állás, amelyet Lieb Ignác megpályázott.¹⁶

Lieb Ignác ebben a folyamodványában írja le eddigi működését, és hivatkozik arra, hogy az új állás biztosítaná felesége és még nem önálló két gyermeke nyugalmas életét. (Lieb Mihály ebben az időben már nős volt, a két nem önálló gyermek tehát a 22 éves Mária és a 22. évében járó Imre István.)

Az előírás szerint minden állásra három jelöltet kellett felterjeszteni. A bányagondnoki állásra az első jelölt Lieb Ignác, akinek ugyan a legmagasabb iskolai végzettsége csak az

¹⁵ Uo. Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

¹⁶ L. a 12. jegyzetet!

V., latin osztály volt, amelyet Löcsén végzett, de jártas volt a többi, a „sóbányászatban és sófeltárásban szükséges ismeretben”, továbbá ő volt a rangidős is. A második jelölt Stefan Jordan (Lieb Mihály születendő két gyermekének majdani kereszta) filozófiai és jogi végzettséggel (a gimnázium filozófiai és jogi osztályának elvégzésével – Cz. I.) és magas szakmai ismeretekkel rendelkezett. A harmadik jelölt is filozófiai végzettséget tudott felmutatni. A felsorolásból fogalmat alkothatunk a korabeli sótisztviselők felkészültségéről. Ilyen képzettséggel rendelkezhetett Munkácsy édesapja is.

Lieb Ignác a bányagondnoki állást valószínűleg nem nyerte el, ugyanis két év múlva, 1827-ben, negyvenéves szolgálatáért megjutalmazták, de még ekkor is sóbeszedőként szerepel (salis perceptor),¹⁷ sőt még abban az évben nyugdíjas sóvári perceptorként emlegetik.¹⁸ 1844-ben, Munkácsy születésének évében, értesülünk Lieb Ignác nyugdíjas sóbeszedő haláláról (80 éves lehetett).¹⁹ Iratanyaga azonban hiányzik, s halotti bejegyzését sem találjuk a sóvári anyakönyvekben.

Sóvárott az 1820-as években négy Lieb is szerepel egyidőben az alkalmazottak között. Lieb Ignác sóbeszedő mellett fia, Lieb Mihály, majd 1828-ban említik Lieb Imrét, mint már alkalmazásban lévő fogalmazó gyakornokot,²⁰ s Lieb János köfaragót, akit 1825-ben sófőző mesterré neveztek ki. Sóvári tisztviselő volt viszont Lieb Ignác apósa is, így szövevényes családi kapcsolatok fűzheték össze a sóvári főbányahivatal tisztviselőit.

11.1.

LIEB MIHÁLY

Munkácsy édesapja

1800. május 15-én született Sóváron Lieb Ignác és Kasztner Anna első gyermeként.²¹ (Gyakran említik Leó Mihálynak.) Születési bejegyzése szerint csak Mihály, házasságkötésekor Miskolcon is csak Mihály szerepel, valamint halálának bejegyzésekor is. Keresztnevét összekeverik fia, Munkácsy Mihály nevével, aki valóban Mihály Leó volt. (Édesapjára való tekintettel korán, 15 éves korában, 1815. március 11-től alkalmazták először fizetés nélküli gyakornokként.²² Kinevezése nyers fordításban a következő: „Kinevezés Lieb Mihály részére. Nevezettnek a sóvári főhivatal javaslatára és édesapja hűséges szolgálatait az említett főhivatalnál figyelembe véve, a kérelmező fizetés nélküli gyakorlatát megengedték, és ezt azzal a kiegészítéssel tudatják vele, hogy szolgálati esküje letétele és a titkos egyesülések miatt előírt kötelezvény (Revers) kiállítását után minden szolgálatával tegye hasznossá magát, és a későbbi ajánlás céljából tegyen tanúságot a szükséges gyártási ismeretek megszerzéséről, valamint szolgálatkésztségéről is nyújtson látható bizonyítékot, és nyerve el föltételeinek megelégedését.” Bár ez a kamarai irat március 29-én keltezett, a kinevezéssel kapcsolatban a sóvári sóbányafőhivatal címére küldött értesítésben

¹⁷ OL Salinaria, 15574, 25322/1827.

¹⁸ Uo. 35481/1827.

¹⁹ Uo. 42767/1844.

²⁰ Uo. 529, 25083/1828.

²¹ Uo; Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

²² OL Salinaria, 7375/1815.

március 11-ét jelölik meg a gyakornoki kinevezés kezdetének, amelyet az „ottani sóhivatali ellenőr fiának, Lieb Mihálynak engedélyeztek.”

1820-ig maradt gyakornok, mint „Lechner építész segédje”, aki ebben az időben az említett erdőgazdaságtól a sófőzőig terjedő, 18 kilométeres faúszató építésén dolgozott, így valószínűleg Lieb Mihály is itt segédkezett. Fizetése ekkor már évi 90 Ft, 3 öl fa és 75 font sójáradék, valamint ingyen szállás. A következő évben, 1821-ben már sótárorként szerepel²³ – ez a legalacsonyabb beosztás volt a sóhivatalban.

Fiatalon, 21 éves korában nősült. A házassági bejegyzés szerint „Michael Lieb” és „Amalia Jelenik” (Lieb Mihály és *Jelenik Amália*) 1821. szeptember 4-én kötöttek házasságot Sóváron.²⁴ A menyasszony 1803-ban született Eperjesen. Édesapja, Jelenik István eperjesi ügyvéd, anyja Fekete Eleonóra, Fekete András ügyvéd, Sáros megyei táblabíró leánya.²⁵ Lieb Mihály tehát tehető és befolyásos Sáros megyei polgárcsaláddal került rokon kapcsolatba. A következő évben, 1822-ben Sóbányán megszületett első gyermekük, Cecília, 1823-ban pedig a második, Arnold.²⁶

1823. február 23-án Lieb Mihályt édesapja sokévi szolgálatait, valamint saját eddigi jó munkáját figyelembe véve a sóvári gondnoki hivatalnál hivatalírnokká léptették elő. Fizetése 144 Ft, 4 öl fa, 125 font sójáradék és ingyen lakás lett.²⁷ (Két év múlva ennek a gondnoki hivatalnak a vezetését pályázta meg édesapja, Lieb Ignác, így fiának felettese lett volna.)

Ezután négy évig nem hallunk róla. A hivatalírnoki állás nem olyan munkakör, amelyben önállóan intézkedne más szervek felé, így neve csak akkor tűnik fel ismét, amikor személyes kérését terjeszti elő.

Több gyermekük nem született, az anyakönyvek sem említik nevét.

Az évtized végén viszont mozgalmassá válik élete. Úgy látszik, a bányagondnokságnál nem látott lehetőséget az előrehaladásra, mert vidéki sóhivatali állásokba próbál bejutni. 1827-ben, épp Lieb Ignác nyugdíjazásának évében, a szolnoki mázsamesteri állást pályázza meg²⁸ – sikertelenül, mert Sóváron maradt. A következő évben előléptetését kérte,²⁹ s végül 1829-ben nevezték ki mázsálónak a szepességi Iglóra.³⁰

14 év után otthagyja Sóvárt s a szülőföldet. Mi okozza ezt a nyugtalan keresést? Első pillanatra családi okokra gondolhatunk: több gyermekük nem született, ami abban az időben ritkaság volt, így feltételezhető, hogy felesége halála vagy más ok váltotta ki távozási szándékát. 1828-ban azonban keresztszülőként együtt szerepelnek feleségével,³¹ így ez a változat nem lehet igaz. Inkább az, hogy a kétgyermekes családapja a magasabb beosztást és a vele járó magasabb jövedelmet kereshette, amikor szinte évenként adta be távozási vagy előléptetési kérelmét. Valóban, a következő évek vándorlásaiban mindig a sóhivatali állások magasabb fokozatát pályázta meg.

²³ Uo. 14063, 17436, 33513/1821.

²⁴ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház házassági anyakönyve.

²⁵ Uo. Eperjesi ev. egyház keresztelési anyakönyve.

²⁶ Uo. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

²⁷ Uo; OL Salinaria, 8040, 17050, 19101/1842;

²⁸ Uo. 7025/1827.

²⁹ Uo. 529, 23083/1828.

³⁰ Uo. 41310/1829.

³¹ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. keresztelési anyakönyv, 1828. dec. 6.

A szokásos sóhivatalokban ugyanis a következő tisztségviselőket találjuk (hol latin, hol német nyelven):

Sóbeszedő vagy sópénztárnok (salis perceptor – Salzeinehmer)

Ellenőr (contraagens – Kontrolleur)

Mázsamester-ellenőr (controllor ponderum magistrum – Kontrollierender Wagmeister)

Mázsamester (salis ponderum magister – Wagmeister)

Mázsáló (ponderator – Wäger)

Sótárőr (vigil vagy obequitator – Hüter)

Lieb Mihály már Szolnokra is mázsálónak akart menni, most Iglón sikerült ezt az állást elnyernie. Hivatali esküjét azonban csak 1830-ban iktatják.³² Két évet töltött Iglón. 1830-ban újból kérte előléptetését, és 1832-ben Szatmárra helyezték mázsamesternek.³³ Még ugyanabban az évben le is mondott, de csak 1834. január 22-én nevezték ki mázsamester-ellenőrré Tárkányba.³⁴

Öt év alatt két hivatali fokozattal lépett előre. Fizetése 350 Ft és 220 font sójádék lett, valamint szabad szállás. A tisztség elvállalásakor nemcsak a szokásos esküt követelték meg tőle, hanem egyévi fizetésének megfelelő óvadék letételét is. Így volt ez a többi tisztviselőnél is. Kinevezésekor utasították továbbá, minél gyorsabban induljon újonnan elnyert hivatalának elfoglalására Tárkányba, ahol az óvadék és eskü letétele után az eskü napjától utalványozták új beosztásával kapcsolatos fizetését. (Összehasonlításképp: a tárkányi sópénztárnok fizetése ugyanakkor 500 Ft, 250 font sójádék és szabad szállás volt.) 1835-ben Tárkányban már ellenőrként (contraagens) szerepel.³⁵

Ebben az évben, 1835. október 19-én meghalt felesége Eperjesen, 32 éves korában.³⁶

1836-ban hol ellenőrnek, hol mázsamester-ellenőrnek írják, és ismét előléptetésért folyamodik. 1837-ben kerül először Munkácsra mint sóhivatali ellenőr. Fizetése 400 Ft-ra emelkedett, sójádéka kevesebb, 175 font volt.³⁷

Lieb Mihályt azonban már a következő évben, 1838-ban Ungváron találjuk, ahová sópénztárnoknak nevezték ki.³⁸ Munkácsról való távozásában minden bizonnyal közrejátszott, hogy ezzel a kinevezéssel – alig 9 évvel a Sóvárról való távozása után – elérte a vidéki sóhivatalok vezetői állását, a sóbeszedői vagy sópénztárnoki állást. Egy beadványából azonban azt is megtudhatjuk, hogy Munkácson a „természetbeni lakása” mindössze fekvőhely nagyságú kamra volt, amely azelőtt a sóeladási kimutatások vezetésére szolgált (afféle szerény iroda lehetett), így ez is hozzájárulhatott távozásához.

Úgy látszik, az ungvári sóhivatal kisebb volt, mint a munkácsi, mert fizetése előléptetése ellenére is 400 Ft maradt, csak a sójádék emelkedett 200 font sóra. Kinevezési okiratából azt is megtudjuk, hogy a sópénztárnoki állást helyettesként már hosszú ideje ellátta. 1838 novemberében tette le hivatali esküjét Ungváron, és vette kezébe a hivatal vezetését.

³² OL Salinaria, 3556/1830.

³³ Uo. 14420/1832.

³⁴ Uo. 4011/1834.

³⁵ Uo. 36182/1835.

³⁶ Státný Archiv, Prešov. Eperjesi ev. egyház halotti anyakönyvének betűrendes mutatója.

³⁷ OL Salinaria, 12234, 18897/1837.

³⁸ Uo. 37144, 40871/1838.

Ungvári tartózkodása alatt fordulat állt be életében. Négy év özvegység után másodszor is megnősült. Felesége a közeli Szabolcs megyéből a Forgách grófok mándoki tisztartójának leánya, Reök Cecilia lett.

Megismerkedésükre a Reökök szatmári és sóvári kapcsolatai adhattak alkalmat. Cecilia fivére, Reök Pál az 1830-as évektől Nagykárolyban volt földmérő. Lieb Mihály 1832–1834 között szatmári mázsáló volt, így természetes, hogy ismerhették egymást. Valószínűleg ez a kapcsolat vitte Reök Pált is Sóvárra, s ott ismerte meg későbbi feleségét. Viszont ez a kapcsolat adhatott alkalmat Lieb Mihálynak is Reök Cecilia megismerésére, aki igen későn, 27 éves korában ment férjhez.

1. kép. Lieb Mihály (11.1), Munkácsy édesapja

2. kép. Munkácsy édesanyja:
Lieb Mihályné, Reök Cecilia

Házasságukat 1839-ben köthették, mert – bár anyakönyvek hiányában nem tudjuk bizonyítani – 1839-ben Lieb Mihály hitvesi reverzálisára vonatkozó iratot iktatnak a Kamara irattárában.³⁹ 1841. december 24-én született első gyermekük, Emil, akinek tehát Ungvár a szülővárosa.⁴⁰ Három évig maradtak Ungváron.

Lieb Mihályt 1841. szeptember 1-jén 100 Ft fizetésemeléssel a munkácsi sóhivatal pénztárnokává nevezték ki, s megkapta a szokásos utasítást: utazzék mielőbb új állomáshe-lyére.⁴¹ Alig költöztek Munkácsra, 1842-ből máris távozási szándékáról értesülünk. Úgy látszik, Sóváron tisztviselői hely üresedett, mert megpályázta, de folyamodványának nem

³⁹ Uo. 35709/1839.

⁴⁰ Az adott körülmények között nem volt módunkban Ungváron és Munkácson az anyakönyvekben a Liebek bejegyzéseit kutatni, ezért az irodalomban és a családban közkézen forgó adatokat használjuk Lieb Mihály gyermekeinél. Emil december 24-én vagy 26-án született, a házassági bejegyzése szerint 1841-ben, Miska születését a művészettörténet számontartja, a többi gyermek születési időpontját csak hozzávetőlegesen ismerjük.

⁴¹ Uo. 31689, 43447/1841.

lett eredménye.⁴² Munkácson maradtak. Ezután 1848-ig nem találkozunk olyan bejegyzéssel, amely távozási szándékára utalna.

Munkácsra kerülésével megszűnt az a vándorlás, amely 1829 óta 12 éven át tartott. Ezalatt öt város (Igló, Szatmár, Tárkány, Ungvár, Munkács) sóhivatalában dolgozott, de mindegyik változás tisztségben vagy anyagiakban előbbre vitte. Az örökös vándorlásban azonban nem lehetett nyugalmas az élete. Munkácson hét évig maradtak.

A 6500 lakosú város piacterén állt a sópénztárnok „egyemeletű, csinos ízléssel köből készült lakóháza”, mellette a vele egyidőben, 1784-ben épült sókamara.⁴³ Utóbbi a századfordulóra alaposan megkopott, mert így írja le a történetíró. „A sóraktár nagyon kezdetleges épület volt, kőlapon tölgyfagerendákból összetakolt pajta s nyugati oldalán ahhoz ragasztott szűk kandallós szoba, mely irodának használtatott.” (Talán ez a kis iroda volt Lieb Mihály szállása 1838-ban, amikor „fekvőhely nagyságú” szállására panaszkodott.) A sókamara telkének északi részén 1833-ban épültek „csinos és alkalmas kőházak” az ellenőr, a mázsamester és a mázsáló számára.

A munkácsi sókamara személyzete 1845-ben a következőkből állt:⁴⁴

pénztárnok: Lieb Mihály, Ung vármegye táblabírája

ellenőr: Halavács Alajos, Sáros megye táblabírája

mázsamester: Batta Mihály

mázsáló: Thober Antal

sótárőr: Molnár János

Ezenkívül volt egy íródeák és több úgynevezett „határszéli kerülő”. Évenként 24–25000 mázsa só került a munkácsi sókamarába a máramarosi bányákból, s innen szállították tovább az alsóvereckei, ungvári és kisbereznai sókamarákba. A sóellátás mellett a munkácsi sóhivatal, így a pénztárnok hivatali körébe és felügyelete alá a következő ügyek tartoztak még: „segedelmi (subsidiális), alapítványi (fundationális, fundus studiorum, Ludovicaea ttc.), türelmi (tolerantialis) pénzek, kamarai kincstári taksák, a Hadi és Kamarai özvegynyugdpénzek (pensionalisták), mag nélkül meghóltak vagyonai (caducitas), a várbeli élelemre ügyelő hivatal csere (cambialis) költségei, korcsma, mészárszék, stb.” A felsorolás mutatja, a mindennapi sőügyeken túl mennyi mindenre kiterjedt a sópénztárnok feladata. A sókamara előtt 1785 óta fegyveres őr állt. Az őrséget előbb a várbeli katonaság adata, 1831-től a Benczur gyalogezred Munkácson elhelyezett osztálya.⁴⁵

A sóhivatalnokok a várostól független királyi tisztviselők voltak. Fizetésük és függetlenségük alapján előkelő helyet foglaltak el a városka társadalmában.

Lieb Mihály fizetése 1841-ben a természetbeni szolgáltatáson kívül 500 Ft volt, a

⁴² Uo. 23803, 34381, 35971, 40818/1842.

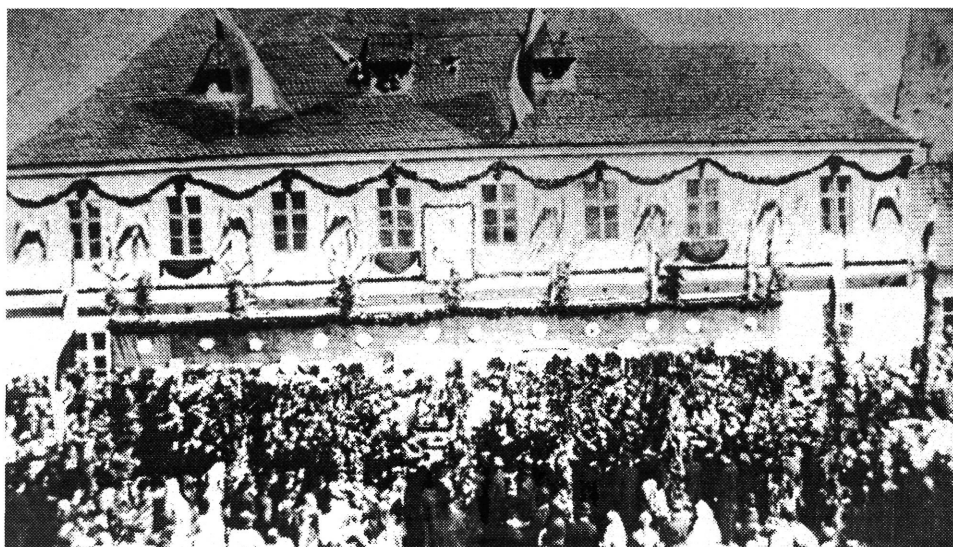
⁴³ Munkács leírásához l. *Balajthy József*: Munkács. (Munkács Városának és várának tophographiai, históriai és statistikai leírása.) Debrecen, 1936; *Lehoczy Tivadar*: Munkács város új monographiája. Budapest, 1907. (Munkácsy szülőháza a Piac u. 33. sz. épület volt.)

⁴⁴ Magyarország tisztii névtára (a továbbiakban: Névtár) 1845. (Pest) 380.

⁴⁵ *Balajthy* i.m. 246–247.

város főbb tisztviselői közül 1848-ban a főbíróé 120, a tiszti ügyészé 200, a jegyzőé 160, a rendőrkapitányé 80 Ft.⁴⁶ Lieb Mihály lakásáról így ír Szana Tamás: „Nem volt ház, mely úriasabban lett volna berendezve, mint Lieb Mihály sóházi perceptor első emeleti lakása – Munkácson, szemben a 'Csillag' vendéglővel.”⁴⁷ Ugyanezt a polgári ízlést sejteti Karlovsky Ida visszaemlékezése: „Rendkívüli bámulattal töltött el az egyetlen olajfestmény, a melyet ebben az időben (gyermekkorában – Cz. I.) ismertem. A tűzokádó Vezuvot ábrázolta, a melyet nagy festők, Munkácsy Mihály szüleinek salonjában láttam, és a kis Miskával együtt bámultunk.”⁴⁸ A Lieb Mihályról és feleségéről készült, itt közölt portré is a család jólétét bizonyítja (1–2. kép).⁴⁹

Lieb Mihály társadalmi rangját mutatja, hogy 1845-ben Ung megye táblabírájaként szerepel, és még ebben az évben Bereg megye is táblabírájának választotta.⁵⁰ Ez a titulus nem hivatalos jelentett már, inkább megtiszteltetést. Azokat tüntették ki vele, „kiknek érdekük oly tündöklők, hogy a megye ösztönt érez kitüntetésükre alkalmat keresni.”

3. kép. Munkácsy Mihály szülőháza Munkácson

⁴⁶ Lehoczky i.m. 99.

⁴⁷ Szana Tamás: Munkácsy Mihály. Budapest, 1900. 2.

⁴⁸ Karlovsky Ida: Feljegyzések. Országos Széchényi Könyvtár. Quart. Hung. 3935.

⁴⁹ A Munkácsy Mihály Múzeum művészettörténeti gyűjteményében. A két, ismeretlen művész által festett olajkép kalandos történetét Nemespanny Iván, Munkácsy Emil rokona és feleségének gondozója írta le a szerzőhöz írt 1973. november 25-i és 1974. februári levelében: „A képek Emil bátyám (Munkácsy Emil – Cz. I.) tulajdonában voltak, én gyermekkoromtól láttam ott. Azonban az ő halála után ... Juliska néniével (Emil felesége) és özv. édesanyámmal közös háztartásba költöztünk.” A világháború zűrzavara után a festmények visszakérültek. „Láttam a képek hasadozott voltát – új vászonra ragasztottam, anélkül, hogy a festményt javíttattam, festettem volna ... Úgy néztek ki, mint a szalonnasütéskor a felkunkorodó bőr.” A képek múzeumba kerülésének időpontját is a levél tartalmazza: „1950-ben nagy inségbe kerültünk, és Juliska néni felajánlotta a minisztériumnak, melyekért megkérdezés nélkül 1000 Ft-ot fizettek ki. Magam vittem be Miskolcra, Komáromi igazgató vette át, és Békéscsabára küldte a múzeumnak.” A múzeumban lévő két kép valóban egy második vászonra van felragasztva.

⁵⁰ OL. Salinaria, 41365/1845.

Emil után az 1840-es években megszületett a Lieb család többi gyermeke. 1841–1843 között a második fiú, Aurél, majd 1844. február 20-án a „sóperceptor lakás sarokszobájában” Mihály (Munkácsy), végül 1846-ban egyetlen leányuk, Gizella. Bár Gizellát a legkisebb gyermekként emlegetik az irodalomban, Munkácsy édesanyjának egy 1848 februárjában németül írt leveléből mást állapíthatunk meg. A levelet sógornőjéhez, Reök Lajosnéhoz írta a Baranya megyei Magyar-Bolyba.⁵¹ „Sokmindennel meg kell küzdenem, kedves Júlia, mert szegény gyermekeim mindig betegesek, különösen a téli hónapokban: most már negyedik alkalommal az ősszel visszatért a láz, és egész télen át tart, bár most ez alkalommal a legfiatalabbat, Miskát megkímélte a láz, de a két idősebbik, Emil és Aurél, tartósan szenved miatta, ami bár nem gátolja növekedésükben, de nagyon is akadályozza őket a tanulásban. Az én kis hétéves Emilem megírta első levelét drága édesapánk 88-ik születésnapjára, a tizenöt hónapos Gizellám, miután egy teljes éven át kétségekben hagyott, hogy él-e vagy hal, most olyan kövér, mint a duda és szalad, mint a nyúl.” – Liebné tehát Gizellát említi legkisebb gyermekének, és még nem szerepel Gyula, a család ötödik gyermeke, így ő 1848 februárja után született.

Ebből a levélből az is kiolvasható, hogy a Lieb család az elért pozíció ellenére sem boldog Munkácscon. Nemcsak a gyermekek betegsége miatt. Liebné arra panaszkodik, hogy ritkán láthatja testvéreit, s úgy látszik, az anyagiak sem bőségesek: „hosszabb utazásra még gondolni sem gondolhatok, mert az sok pénzbe kerül, ami nekem nincs” – írja. Önmagáról így ír: „Általában visszavonult, házias életet élek, mivel túlságosan sok a dolgom ahhoz, hogy gyakran részt vehetnék szórakozásokon és sokszor a megfelelő hangulatom is hiányzik szegény gyermekeim beteges állapota miatt.”

Valószínűleg az a távolság, amely elválasztotta a rokonoktól, okozza, hogy megpróbálnak elkerülni Munkácsról. Az idézett levélben találkozunk először ezzel a szándékkal: „...egy... gyenge reményt táplálok, hogy talán megláthatlak benneteket, mert az én Miskám megpályázta a pesti ellenőri állást, de már ez a remény is vízbe fulladt, ahogy általában nem nevet ránk a szerencse.”

1848 őszén mégis lehetőség nyílt, hogy közelebb kerüljenek a rokonsághoz. A megüresedett miskolci sópénztárnoki állást pályázta meg Lieb Mihály. A jelöléseket október 20-án terjesztették fel.⁵² december 6-án Lieb M. több heti szabadságot kér a kassai kerületi felügyelőségtől,⁵³ és december 22-én már mint miskolci sőtárnok szerepel.⁵⁴ Nyilvánvaló, hogy a decemberi szabadságra a költözés miatt volt szüksége, így minden bizonnyal 1848 decemberében kerültek Miskolcra.

Az eddigi állomáshelyek után Miskolc a nagyvárost jelentette a Lieb család számára: 17000 lakos, erőteljes iparral és kereskedelemmel. Egyben közelebb kerültek a rokonsághoz is: a Felvidéken élő Liebekhez, s főképp a várostól 40–50 km-re a Bükk rengetegében, Cserépváron kasznároskodó Reök Antalhoz, Cecília fivéréhez.

Ez a testvéri ragaszkodás érződik Liebné Reök Cecília fenti leveléből, amelyet Reök Lajosnéhoz írt még Munkácsról: „... gyakran megtelik szemem könnyel, ha arra gondolok, mennyire lehetetlennek tartottam, hogy testvéreimet ne láthassam legalább egyszer évente, és mégis most majdnem teljesen le kell mondanom erről a boldogságról. Lotti (Steinerné

⁵¹ A német nyelvű levelet közli *Walter Ilges*: Aus dem Nachlasse Munkácsy. Bielefeld – Leipzig, 1904. 11–12.

⁵² OL. H szekció. 1848-i pénzügyminisztériumi iratok H 24. Központi iktatókönyvek. 18293, 51537/1848.

⁵³ Uo. 21577, 4148, 17126, 18293/1848.

⁵⁴ Uo. 23261/1848. Lieb Mihály kinevezésének iratszama 18293/1848. Iratanyaga hiányzik.

⁵⁵ L. az 51. jegyzetet!

Békéscsabán – Cz. I.) időnként sokkal ritkábban látogat meg engem, mint ahogy tehetné, mert csak három-négy évenként történik meg, Pista (Reök István pesti ügyvéd Munkácsy későbbi nevelőapja) öt évvel ezelőtt volt nálam, Pali (földmérő Nagykárolyban) és Anti (kasznár a Bükkben, Cserépváron) még sohasem, de hat évvel ezelőtt összeházasítottam Antival Palinál, és már tizenkét vagy tizenhárom éve annak, hogy nem láttam Lajost. (Reök Lajos ügyvéd Pécsen). Bár elevenen megmaradt emlékezetemben, hogyan nézett ki akkor, de nehezen ismernénk rá egymásra, mivel én azóta félig matróna lettem, és ő egy daliás úr.”⁵⁵

4. kép. Lieb Mihály és családjának miskolci lakóháza

Miskolcon minden rendeződni látszott.

A miskolci sósóház épülete a zsolcai kapunál állt, az akkori város szélén. Mellette szántóföldek következtek, meg egy kis tér, ahol a környék gyerekei játszottak, köztük a Lieb gyerekek. Lakásukról Ilges közöl fényképet: földszintes polgárház volt, dúsan fásított, gondozott udvarral.⁵⁶ Munkácsy szerint a kert végén folyt egy kis patak, amelyben Aurél tanácsára gyakran megfürödtek. Munkácsy arra is emlékszik, hogy éjjel-nappal őr sétált a házuk előtt. (Való igaz. 1848. április 1-jétől minden fontosabb hivatal elé őrszemet állítottak, így az állami pénzzel dolgozó sósóházakra is őr vigyázott.)⁵⁷

Anyagilag jól élhetett a család. Lieb Mihály fizetése 600 Ft volt és a szokásos természeti juttatás.⁵⁸ A gyerekek mellett házitanítót tartottak, ezenkívül pesztonkát és szolgalegényt említ Munkácsy az önéletrajzában. Ugyanő írja, hogy Miskolcon írást be először iskolába is.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ *Munkácsy Mihály: Emlékeim.* Budapest, 1921; *Szendrei János: Miskolc város története és egyetemes leírata IV. Miskolc, 1911.* 65–66.

⁵⁸ Mivel Lieb Mihály kauciója 600 Ft volt, és egyévi fizetést volt szokás kaucióba letenni, ennek alapján következtetünk Lieb Mihály fizetésére. (Képviselőházi napló 1885/87. IV. 317.)

Lieb Mihályék azonban épp akkor kerültek Miskolcra, amikor a legnehezebb sors várt a város lakóira.

1848 végén a vidék hadszíntérré vált. Görgey serege erre vonult vissza a felvidéki hadjárat után, nagy kerülővel elvonva az ellenséget a Debrecenbe költöző kormánytól. A Galíciából bevonuló Schlick tábornok Miskolcon kívánta felütni főhadiszállását. A magyar kormány is nagy jelentőséget tulajdonított a városnak: innen irányították az észak-magyarországi hadműveleteket. 1849 elején a város többször gazdát cserélt: májusig kétszer került osztrák kézre, akik arra kötelezték a megyei hivatalnokokat, hogy írásban esküdjének fel az új császárnak, a fiatal Ferenc Józsefnek.⁵⁹

Mind Munkácsy, mind a családi szájhagyomány egyértelműen úgy említi, hogy a beözönlő orosz sereg elől menekült el a család Miskolcra Cserépvárra, Reök Antalhoz. Mivel Paskievich június közepén lépte át a határt és 30-án vonult be Miskolcra, a Lieb család 1849 júniusában kerülhetett Cserépvárra. Ugyanott húzódott meg gyermekeivel Eperjesről Lieb Mihály testvérhúga, Tóth Ferencné Lieb Mária is, és a szabadságharc vég-óráiban ide menekült Pestről Cecilia legifjabb testvére Reök István is.

Nem csoda, ha az átvonuló orosz sereg egyik tisztje iskolának nézte az összegyűjtött Reök – Lieb – Tóth gyerekeket, s a kastélynak ezt a részét nem kutatták át, „pedig épp a szekrénnel elzárt szomszéd szobában voltak elrejtve a faluból sebtében összegyűjtött fegyverek”.⁶⁰

Munkácsy szerint édesapja visszament Miskolcra, ott az ellenség elfogta, és börtönbe zárta.

Nem ismerjük Lieb Mihály miskolci életét. A nagyon gyér levéltári adatok alapján annyit tudunk megállapítani, hogy május 11-én Miskolcon tartózkodhatott: a trónfosztás után ugyanis a haza oltárára meghirdetett gyűjtés ívéen szerepel, és nevét a legtöbbet adományozók között találjuk.⁶¹

Valószínű, hogy az oroszok bevonulása után börtönbe került. Állásának elvesztését bizonyítja, hogy 1849 második felében, az oroszok által felállított királyi biztosi hivatal idején már nem ő a sóhivatal pénztárnoka, hanem Begovcsevich Iván. Vadnay szerint kiszabadulása után a gyűjtőpénztárnál kapott állást.

A szabadságharc 1849 augusztusában elbukott, s a hadiesemények megszűnése után Liebné is visszatért Miskolcra gyermekeivel – de csak néhány hónapra. 1850. január 12-én meghalt.⁶²

A gyermekek nevelését egyelőre Lieb Mihály első házasságából született leánya, az 1849-ben, 28 évesen özvegyen maradt Villámné, Lieb Cecilia vette át. Másfél év múlva azonban – 1851. szeptember 21-én – Lieb Mihály harmadszor is megnősült. Egy megyei tisztviselő leányát, Eötvös Erzsébetet vette el. A házasság nem volt hosszú életű: fél év múlva, 1852. május 14-én Lieb Mihály is meghalt.⁶³ Munkácsy szerint a „háborús fogsága alatt szerzett betegsége megtámadta egészségét”, és az utolsó időkben gyakran látta ágyban feküdni édesapját. Az anyakönyv szerint agyvérzés okozta halálát. Két nap múlva, május 16-án temették.

⁵⁹ Szendrei i.m.

⁶⁰ Tóthné Lieb Mária dédunokájának, az 1896-ban született Nemespanny Ivánnak családi gyűjteménye alapján. A Reök Antalra vonatkozó nem anyakönyvi adatok többsége tőle származik.

⁶¹ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Miskolc város iratai, 1848/49. máj. 11-i gyűjtőív.

⁶² Miskolc-mindszenti róm. kat. egyház anyakönyve.

⁶³ Uo.

Az apa és a gyermekek utolsó találkozásáról Munkácsy így emlékezik meg önéletrajzában: „Egy napon mindnyájunkat ágyához hívott. Sohasem felejttem el ezt a képet: leterdepeltetett bennünket és sorra megáldott, egyiket a másik után. Most is érzem, ahogyan kezével a fejem simogatja – most is látom a párnába süllyedő fekete haját és a tiszta homlokot.

Másnap reggelre meghalt...”⁶⁴

Az árvákat nem hagyták a fiatal mostohánál, hanem a Reök nagybácsik és nagynéni vették magukhoz. Emil és Antal Cserépvárra került Reök Antalhoz, Aurél Kaplonyba Reök Pálhoz, így Lajos kimaradt a nevelőszülők közül. Mihályt Reök István Békéscsabára – ideiglenesnek tervezett lakóhelyére hozta –, ahol már ott tartózkodott húga, Gizella is Steinerné Reök Karolina néninél.

A gyermekek elszakadtak egymástól, és voltak, akik többé nem is találkoztak.

Vadnay Károly miskolci születésű hírlapíró 18–20 éves korában ismerhette Miskolcon Munkácsy édesapját. Későbbi írásában így emlékezik Lieb Mihály sótisztviselőre: „egyes járású, koros úri ember volt, állán kiberetvált szakállal. Az akkori bürokraták típusaként katonás merevséggel mozgott. Második nejét elveszítve nem sokára új családi fészek rakására gondolt, s ehhez képest szerette is eltüntetni öszülését. És aztán harmadszor is megnősült, feleségül véve a miskolci úri társaság egy már nem valami fiatal hölgyét, Eötvös Erzsit, egy vidám modorú hölgyet, kiben főleg azt szokták volt dicsérgetni, hogy egykor a ’nagy mazur’-t (akkor még divatos táncot) igen szépen lejette.”⁶⁵

Lieb Mihály harmadik feleségének, Eötvös Erzsébetnek sorsát nem kísértük figyelemmel. Életről maga számol be 1872-ben Munkácsyhoz írt – talán egyetlen – levelében: édesanyja meghalt, háza leégett, s szerény panziójából él. A levél aláírása – húsz évvel férje halála után! – „özv. Lieb Mihályné.”⁶⁶

11.11–12. (1H)

11.11– 15. (2H)

MUNKÁCSY ÉS TESTVÉREI

Lieb Mihálynak Jelinek Amáliával kötött első házasságából (1H) két, Reök Ceciliával kötött második házasságából (2H) öt gyermeke született, így Munkácsynak két féltestvére és négy testvére volt. Előbbieket alig, utóbbiakat gyakrabban említi a szakirodalom.

11.11. (1H) LIEB CECILIA

Lieb Mihály első házasságából született 1822. február 5-én Sóbányán.⁶⁷ Tizenhárom éves volt, amikor édesanyja meghalt, édesapja özvegyen maradt. Nem tudjuk, édesapjánál nevelkedett-e a következő években. Lieb Mihály panasza azonban, amelyben a „fekvőhely nagyságú” szállásának bővítését kéri Munkácscon, arra enged következtetni, hogy a

⁶⁴ Munkácsy i.m. 25.

⁶⁵ Vadnay Károly: Munkácsy apjáról és testvéreiről. Budapesti Hírlap, 1900. 139. sz., valamint: Munkácsy nővére. Budapesti Hírlap, 1900. 122. sz.

⁶⁶ Magyar Nemzeti Galéria (a továbbiakban: MNG) 1134/1920.

⁶⁷ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

gyermek – Cecilia és Arnold – nem lehettek az apánál. Tizenöt éves volt, amikor édesapja újránősült. További életét elsősorban Vadnay Károly cikkéből ismerjük.⁶⁸ 1844-ben Munkácson férjhez ment *Plitz János* lipcsei származású főhadnaghoz. Plitz azonban már Magyarországon, Székesfehérvárott született 1812-ben, polgárcsaládból.⁶⁹ Az olmützi hadapródiskolában tanult, s 1827-től a 34. magyar tüzérezred hadapródja. 1848-ban a forradalom kitörésekor Lembergben volt ezredével főhadnagyi ranggal. Saját kérésére a vörössipkásokhoz került át. Nevét magyarosította (Plitz – Blitz – Villám), és mint *Villám Ferenc* őrnagy 1848 októberétől az aradi várát ostromló magyar sereg 38. honvéd zászlóaljának volt a parancsnoka. Nagy szerepe volt az 1849. február 8-án Aradra betörő ellenség kiverésében. 1849-ben alezredessé és dandárparancsnokká, áprilisban ezredessé nevezte ki Bem. 1849. április 29-én a temesvári ütközetben Freidorfnál esett el.

Házasságukból két leány és egy fiúgyermek született: Gizella, Olga és Arnold,⁷⁰ (Munkácsy unokatestvérei).

Villámné 1850-ben, Liebné Reök Cecilia halála után apjához költözött. 1852. február 12-én így ír erről lemergi barátnőjének: „Jó atyám neje néhány héttel ezelőtt meghalván, a kistestvéreimről való gondoskodást átvettem, s a magam gyermekeivel együtt atyámnál lakunk.” Édesapja harmadik házasságakor (1851. szeptember) azonban elköltözött apjától.

1853 áprilisában feleségül ment *Szathmáry Király Barna* testőrtiszthez. (Épp ebben az időben, 1853. augusztus 1-jén Olgát beíratták Karacs Teréz miskolci leánynevelő intézetébe.) A hangácsi és boldvai földbirtokos Szathmáry Király család jelentős szerepet játszott Borsod megye életében.⁷¹ A család több tagja tisztségviselő volt Borsodban, kúriájuk a legszebbek közé tartozott Miskolcon. Cecilia férje, Barnabás, Szathmáry Király György alispánnak volt a fia.

Házasságukból Albert nevű gyermekük született.

Lieb Cecilia azonban 1859. december 26-án Miskolcon meghalt. Két kislányát a nagyszülők vették magukhoz.

11.11.1. **Villám Gizella** 13 éves korában meghalt.

11.11.2. **Villám Olga** visszament nevelőapjához, később postamesternő lett Kassán, és 1873-ban a nagy kolera vitte el.

11.11.3. **Villám Arnold** katonai nevelőintézetbe került, katonai pályára lépett. 1873-ban a kassai jogakadémia tanára, honvéd hadnagy, hadtudományi magántanár. 1886/87-ben a kassai kerület 43. (szatmárnémeti) zászlóaljának parancsnoka, őrnagyi rangban.⁷² Tüzérezredesként ment nyugdíjba 47 éves korában. Katonaíró volt.⁷³ Felesége Ferdinándy Géza egyetemi tanár, hidasnémeti földbirtokos leánya volt.

⁶⁸ *Vadnay Károly* i.m.

⁶⁹ A Plitz Jánosra vonatkozó adatok Bóna Gábor hadtörténész szíves közlései.

⁷⁰ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

⁷¹ *Szendrei* i.m.

⁷² A M. Kir. Honvédelmi Minisztérium és honvédség névkönyve 1866. (Pest) 493.

⁷³ *Presz Kálmánné*: Amit Munkácsy Mihályról kevesen tudnak. Új Magyarország, 1943. márc. 14; *Szinnyei*: Magyar írók élete és munkái. XIV. 1222.

11.12. (1H) LIEB ARNOLD

Ugyancsak Lieb Mihály első házasságából született 1823. július 26-án Sóvárott.⁷⁴ Életéről keveset tudunk. A sóhivatali iratok 1842-ben említik Lieb Arnold kadétot⁷⁵ – tehát a katonai pályát választotta –, további sorsa azonban ismeretlen.

11.11. (2H) MUNKÁCSY (LIEB) EMIL

Lieb Mihály második házasságából született legidősebb gyermeke, az egyetlen, aki Munkácsy Mihály után felvette – felvehette – a Munkácsy nevet. 1841. december 24-én született Ungváron. Betöltötte a 10. évét, amikor édesapját elvesztette. Miskolcra öccsével, Gyulával együtt Reök Antal nagybácsihoz került Cserépvárra, majd a családdal Mezőkeresztesre.

Tanulmányait Munkácson kezdte, majd Miskolcon folytatta. Egyetlen fennmaradt emlék róla a családban, amelyet az utódok szerint maga mesélt el később a rokonoknak, hogy nem szeretett tanulni, pékinasnak ment, mert ott jó meleg volt. Úgy látszik, Hejőcsabára került, mert egy ízben, amikor nevelőapja Miskolcra utaztában Hejőcsabán találkozott Emillel, aki nagy csomó perccet vitt az ölében, a közeledő nagybátyját meglátva meglepetésében elejtette a perccet és elszaladt. Nem is tudtak vele beszélni, mert szégyellte, hogy pékinas.⁷⁶

Mi az igazság a családi hagyományból, vagy mennyi ideig volt pékinas, nem tudjuk. Ő maga másképp számol be ifjúkoráról Munkácsyhoz írt első levelében: „Hogy jó szüleink halála után kiképzésünkre igen kevés fordítottat, jól tudod, tanultuk mindketten az asztalosságot és lettünk segítők.”⁷⁷

Íme, nemcsak Munkácsy lett asztalosinas, hanem bátyja is. Úgy látszik a két nevelő-apa azonos szakmát adott a két fiúnak, hogy ne érje szó a ház elejét.

További sorsát Munkácsyhoz írt két leveléből ismerjük.⁷⁸ Orvosi tanácsra abbahagyta az asztalosságot. Katona akart lenni, de nem találták alkalmasnak („lábaim már nem voltak egészségesek”), kereskedőnek idősnek találták, meg nem is volt 300 Ft-ja, hogy valaki elvállalja. Gazdasági gyakornoksághoz is kevés volt a végzettsége, így lett végül pénzügyőr 1859-ben. (Miska ekkor Aradon volt asztaloslegény – Cz. I.) Folyton tanult, egy év múlva már előlépett fővigyázóvá, majd szemléssz lett, 1872-ben újabb vizsgát téve pénzügyőri biztos lehetett volna, de előléptetése pártfogó nélkül már nem sikerülhetett. (A kinevezést a minisztériumból lehetett megkapni.)

Hogy képet kaphassunk a pénzügyőrök helyzetéről, közöljük a kassai pénzügyigazgatóság pénzügyőri létszámát⁷⁹ (ide tartozott Emil is), valamint a ranglétrán Emil fizetését:

⁷⁴ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

⁷⁵ OL Salinaria, 8040, 17050, 19101/1842.

⁷⁶ L. a 60. jegyzetet!

⁷⁷ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁷⁸ Uo. 3056/1930/27; 3056/1930.29.

⁷⁹ Névtár 1875/77.

9 biztos (Késmárk, Miskolc, Bártfa, Kassa, Lőcse, Eperjes,
Sátoraljaújhely, Homonna, Ungvár)
16 szemlész (1 Ft 30 krajcár napidíj = havi 50 Ft)
42 fővigyázó
74 vigyázó (napi 49 krajcár), összesen 141 pénzügyőr.
(A biztossá való előlépésétől Emil 1000 Ft fizetésemelést várt.)

A vigyázótól a szemlészi állásig is hosszú út vezetett, amit 10 év alatt tett meg.

Pestre utazott megtakarított pénzéből, hogy pártfogójától támogatást kérjen, de csak tanácsot kapott: „miért nem fordul öccséhez, Munkácsihoz?”⁸⁰ Ekkor kutatta fel Miska címét, és írta meg első levelét híressé vált öccséhez:

„Eperjes 1873 február hó 15^{én}

Szeretett öcsém!

Huszonhárom év telt el azon nap óta, melyen családunkat szeretett jó atyánk elhunyt következtében a legvégső csapás érte, és ez volt azon nap, melyen szörnyeteg mostohánk által a szülei házból kiutasítva mi testvérek bánatteljes szívvel talán örökre búcsúzánk. Azon napon tehát, melyen jó atyánk feledhetetlen jó anyánkat sírjába követé, elszéledtünk és egymást többé nem láthattuk.

Öten voltunk testvérek ó mily reményteljesen növekedtünk jó szüleink védő szárnyai alatt. De e remény összeomlott mint a kártya ház, és maradt számunkra a küzdesek hosszú sora. Nem szükséges ecsetelnem küzdeseink részleteit, egyenlő volt az és oly súlyos, hogy testvéreink ketteje, Aurél és Gyula végképen megtörve csak a túlvilágon nyertek egyhülést.

Hárman maradtunk tehát, kik a sorssal mindenáron küzdeni igyekeztünk, és hála égnek, neked kitűnő képességed folytán sikerült is, Giza és én azonban még mindig a bizonytalansággal küzdünk.”

A levél további részében beszámol pályakezdéséről, pénzügyőri előléptetéseiről, s hogy a következő fokozatot, a biztossá való kinevezést pártfogó nélkül nem érheti el, s ehhez őt, a nevezetes festőt ajánlották.

„... folyamodjak tehát öcsémhez, de hol találom? sokszor és sokat kérdezősködtem már öcsém felől, hogy hírneves ember, azt mindenki tudta és tudja, hogy hol lakik, tartózkodik, senki. Igaz, Pesten vagyok! talán megtudom itt? – igen, megtudtam, hogy Parisban laksz, de hogy mely utca és házban, biztosan nem. Hála az égnek tehát nem fáradtam hiába Pestre, nem bizony! Sőt sokat nyertem! Nyertem azon élvezetet, hogy testvéremmel, kit lelkemből szeretlek, levelezhetek, és így legalább lelkileg ösmerhetlek meg.

Jó öcsém! sokat fáradoztam már holléted kitudásában, de az csak most sikerült, és még most sem tudom, hogy biztosan-e, de ha igen, akkor Pestre tett utammal a legszebb célt értem, és ha valóban kezeid közé jutnak soraim, olvasd azokból, hogy egyedüli kívánságom testvéreimet, kiket nem ösmerek, ez életben legalább egyszer keblemre szoríthatni, és ha ezt elértem, örökre boldognak érzendem magamat,

örökké szerető bátyád

Lieb Emil.”⁸¹

⁸⁰ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁸¹ Uo.

Munkácsy anyagilag kisegíthette Emilt, mert novemberben írt második levelében Emil megköszöni. Miska kérésére beszámol eddigi életéről nyolcoldalas levelében.⁸² Az 1873. évi kolera megviselte az ő családját is: egy gyermeke meghalt, felesége kigyógyult, de a járvány idején „az orvosok csak nagy összegekért voltak megnyerhetők”, s ő uzsorakamatot vett fel. Most látja, hogy a kamatot sem tudja fizetni, visszafizetéséhez kér segítséget Miskától.

Emil levelei arról tanúskodnak, hogy alig tarthatta a kapcsolatot a Reök családdal, különben többet tudhatott volna Miskáról. Munkácsy jobban volt értesülve: „Emil mindig finánc” – írja 1865-ben Reök István Munkácsynak, aki tehát tudhatta, hogy Emil pénzügyőr lett.⁸³ 1870-ben azonban így ír róla nagybátyja: „Emilről semmit sem tudok – Anti sem.”⁸⁴

1874-ben Emil kiküldetésben járt Pécsen, s meglátogatta Reök Lajos nagybácsit is, aki rögvest értesítette erről testvérét, Reök Istvánt: „... nem győzte dicsérni (Reök Lajos – Cz. I.), hogy milyen módos, milyen szakavatott munkájában, mily értelmes. Sietek ezt veled tudatni, mert tudom, örülni fogsz neki, mert örültem én is. Sorsával megvan elégedve, előléptetést remél” – írja Reök István Munkácsynak.⁸⁵

Ilyen előzmények után jön el 1874 szeptembere, amikor Munkácsy és felesége Reök bácsi békéscsabai birtokán töltenek másfél hónapot, s itt jön létre az a családi összejövetel, amikor Emil újra láthatta Miskát – jó húsz év után.

1875-ben megjött Emil előléptetése is: Bártfán lesz pénzügyi biztos, és a következő évtizedekben a kassai igazgatóság területén tölt be biztosi állásokat. 1876-tól Lőcsén élt, s itt található 1887-ben is.⁸⁶

Emil biztossá való kinevezésére másképp emlékezett vissza 1965-ben második felesége, Hofmann Júlia: „Még Wekerle volt a miniszterelnök, s az én uram csak felügyelő – pedig régen elő kellett volna léptetni. Mondtam Emilnek, szóljon Miskának. Szólt is, de Miska vonakodott, és én kértem meg, hogy beszéljen... Erre Miska megveregette az arcomat. 'Okos asszony vagy te, Juliska! – ezt monda nekem. Így nevezték ki Emilt, de ez Miskának nem került pénzébe.’”⁸⁷

Bizony, a 96 éves Juliska néniben a tények és az emlékek keverednek. Nincs jogunk feltételezni, hogy Juliska kérése nem történt meg, minden bizonnyal így volt, s Munkácsy dicsérete is elhangzott – de más ügyben.

A valóság ugyanis az, hogy Emil már pénzügyi biztos volt, amikor Hofmann Juliát feleségül vette. 1875-től pénzügyi biztосként szerepel a névtárakban – Juliska ekkor még 6 éves volt – s nem Wekerle miniszterelnökhöz kellett folyamodnia, aki csak 1892-ben lett miniszterelnök, hanem Kerkápoly Ká-

⁸² Uo. 3056/1930/29.

⁸³ Levelek Munkácsyhoz – Munkácsytól. (Válogatta és jegyzetekkel ellátta Czeglédi Imre.) Békéscsaba, 1976. (A továbbiakban: Levelek.) 2. levél. A kézirat: Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára, 1394–1976.

⁸⁴ Levelek: 15. levél.

⁸⁵ Levelek: 69. levél.

⁸⁶ Munkácsy Emil pénzügyi biztosságának forrásai a megfelelő névtárak. Az Emil családjára vonatkozó születési, halálozási időpontok többsége Illésné Szabó Éva (28.46) – Munkácsy Sándor unokája – családi iratai alapján.

⁸⁷ Szemes Piroska: “Sok szép emlék, de sok-sok baj is...” (Beszélgetés Munkácsy Emil özvegyével, a 96 éves Hofmann Juliskával). Nők Lapja, 1965.

roly pénzügyminiszterhez úgy, amint Emil megírta Munkácsynak 1873-ban: „...Kineveztetésem a pénzügy minisztertől, Kerkápoli ő méltóságától függ.”⁸⁸

5. kép. Munkácsy Emil (11.11) első feleségével és gyermekeivel.
Elöl: Emilia és Sándor, középen Mária

Mint édesapja, ő is Eperjesre nősült. 1872-ben vette el Greskovics Máriát, Greskovics András uradalmi tisztartó árváját. Házasságukból három gyermekük érte meg a felnőtt kort: Mariska, Sándor és Emilia.

Felesége 1885-ben elhunyt, 1887. szeptember 15-én Mezőkeresztesen házasodott újra: nevelőapjának, Reök Antalnak unokáját, a nála 29 évvel fiatalabb Hofmann Júliát (25.41.5) vette el. Gyermekei és második felesége közel azonos korúak lehettek.

1894-ben Miskolcon szerepelt pénzügyi biztostként, s éveken át itt éltek. 1900 körül helyezték át Nagybecskerekre. Később Pestre kerültek. Előbb a Fehérvári úton, majd az Alkotás utca 18. sz. alatt laktak. A pénzügyminisztériumból ment nyugdíjba.⁸⁹ 1920. május 1-jén halt meg, pontosan húsz évvel Munkácsy halála után.

Felesége fél évszázaddal élte túl. Egyedül maradván visszaköltözött Borsodba, s a Reök birtokon élt Mezőkeresztesen a Liebek késői leszármazottainál. Százéves korában – közel hét évtizeddel Munkácsy halála után! – az újság és a televízió felfedezte Munkácsy Mezőkeresztesen élő sógornőjét, s riportok készültek róla. A következő évben, 1970. április 16-án 101 éves korában halt meg.⁹⁰

⁸⁸ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁸⁹ L. a 60. jegyzetet!

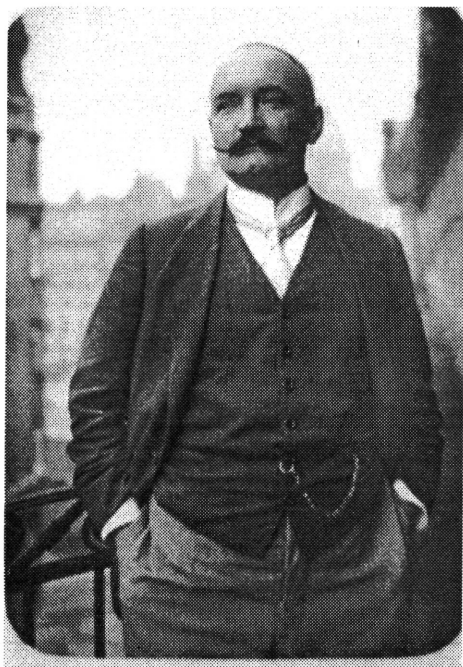
⁹⁰ Mezőkeresztesi róm. kat. egyház anyakönyve.

6. kép. Munkácsy Emil második feleségével, Hofmann Júliával

7. kép. Munkácsy Emil gyermekei: Emilia és Mária (11.11.1; 11.11.3) ...

8. kép. ... és Munkácsy Sándor (11.11.2)

Emil második házassága gyermektelen volt.

Munkácsy anyagilag is támogatta Emilt. Az 1860-as években Reök Antal és István éveken át kísérletezett, hogy Lieb Mihály sóhivatali kaucióját visszaszerezze az államtól a gyermekeknek.⁹¹ Amikor a kaucióügy elindult, még Munkácsynak is nagy szüksége lett volna a pénzre, mire azonban sikerült megkapni, Munkácsy már befutott festő lett, s a maga részéről lemondott Emil és Giza javára. Ugyanígy lemondott később a Giza utáni örökségről is Emil javára.⁹² Munkácsy számlakönyve 1879-től tartalmaz több bejegyzést Emilnek küldött pénzekről: 1879-ben 2500 Ft, 1882-ben 3000 Ft, 1885-ben 1000 Ft (2030 francs), 1886-ban 300 francs, 1887-ben 2000 francs.⁹³

Emil gyermekei:⁹⁴

11.11.1. **Munkácsy Mária** Pöltzel Dezső tanárhoz ment feleségül. Pöltzel D. korán meghalt, Mariska visszaköltözött apjához, és ott élt.

11.11.3. **Munkácsy Emilia** férje Boros Soma ungvári pénzügyi tisztviselő lesz.

⁹¹ Levelek. A kaucióügy 1866–1871 között többször előkerül Munkácsy és Reök levelezésében. Az ügyben Reök az 1865-i országgyűléshez beadvánnyal is fordult. (Az 1865. dec. 10-re hirdetett országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyve. Pest, 1866. 188; Képviselőházi Napló 1867. II. 19. és VI. 26-i ülés.)

⁹² Levelek: 50. levél.

⁹³ Munkácsy számlakönyve. Munkácsy Mihály Múzeum történeti gyűjtemény, 58.26.27.

⁹⁴ Munkácsy Emil családjára forrásunk: Nemespanny Iván és dr. Szabó Emilné, Munkácsy Emil unokájának közlése, valamint gyászjelentések – a család tulajdonában.

11.11.2. **Munkácsy Sándor** műegyetemet végzett. A Földművelésügyi minisztériumba került. 1918-ban mint műszaki tanácsos szerepelt. Élete végéig Budapesten lakott a Fehérvári úton.

Felésege Reök Antalnak másik unokája, a mezőkövesdi Schmitt család leánya, Etelka volt. Így az a különös helyzet állt elő, hogy apa (Lieb Emil) és fia (Sándor) két unokatestvért vett el, akik közel egyidősek voltak.

Munkácsy rokoni kapcsolatot tartott fenn Sándorral, aki párizsi tartózkodása idején Munkácsynál lakott. A családi hagyomány szerint Sándor nősülésekor Munkácsy volt a leánykérő, biztosítva az apóst, hogy jó házasság lesz, mert „Sándort ismerem”, sőt megígérte, hogy a lakásban a „falak sem maradnak csupaszok”.⁹⁵

11.12. (2H) LIEB AURÉL

Munkácsy önéletrajza szerint gyermekkorukban Aurél üzte a legvadabb tréfákat. Egyetlen volt a gyermekek közül, aki jó tanuló volt, és középiskolát végzett. A gimnázium I. osztályát valószínűleg Miskolcon járta, mert amikor édesapja halála után Kaplonyba került nagybátyjához, Reök Pálhoz, az 1852/53-as tanévben már a nagykárolyi gimnázium II. osztályának tanulója volt. 1854/55-ben IV. osztályos.⁹⁶ Mivel a szabadságharc után a nagykárolyi gimnáziumot algimnáziummá fokozták le, a gimnázium felső osztályait a szatmárnémeti katolikus főgimnáziumban végezte.

Az évkönyvek a tanulókat tanulmányi eredményeik sorrendjében közlik, így meg tudhatjuk, hogy az V. osztály 33 tanulója közül Lieb Aurél a 14. volt, a VI. osztály 30 tanulójából a 10. A gimnázium hat osztályának elvégzése után a bölcsészetet végezte, de papi pályára készült. (A VII. osztály 27 tanulójából hat volt növendékpap.) Az 1857/58-i tanévben már nem szerepel a végzettek között. Év közben megszakadtak a tanulmányai, az évkönyvben ez a megjegyzés olvasható: „Meghalt: Lieb Aurél növ. pap.”⁹⁷ Vadnay szerint Kaplonyban halt meg, így ott temették el. A családi hagyomány úgy tudja, hogy mint növendék pap sokat aludt a kövön, megfázott és tüdőbajban halt meg. Munkácsy azt írja, hogy a betegség csírája még gyermekkorába nyúlik vissza, amikor pajkosságból Aurélt a kútba ejtették, és tüdőgyulladást kapott.⁹⁸

11.13. (2H) MUNKÁCSY (LIEB) MIHÁLY

1844. február 20-án született Munkácson. Február 24-én a keresztségben a Mihály Leó nevet kapta. Keresztszülői: Steiner Jakab és Reök Karolina.⁹⁹ (Munkácsy keresztszülői tehát édesanyja testvére és annak férje voltak, mindketten Békéscsabán laktak ebben az időben.)

Munkácsynak a keresztségben kapott teljes neve volt tehát Mihály Leó, – viszont inkább az édesapját szokták így emlegetni, holott ő csak Mihály volt. Munkácsy nem használta így a nevét, de bizonyos esetekben nem kerülhette el. Házassága alkalmával ugyan-

⁹⁵ L. a 60. jegyzetet!

⁹⁶ A nagykárolyi kat. algymnasium évkönyve – a vonatkozó évre.

⁹⁷ A szatmári katolikus nagy-gymnasium nyilvánítmánya – a vonatkozó évre.

⁹⁸ Dr. Szabó Emilné közlése; Vadnay i.m.; Munkácsy i.m.

⁹⁹ Lázár Béla: Munkácsy Mihály. 1844–1944. Budapest, 1944. 85.

csak ezt a nevet jegyezték be Luxemburgban 1874-ben az Ell-i községhezán augusztus 5-én kelt anyakönyvi kivonatba: „Michel Leo Lieb genannt Munkácsy” (Munkácsynak nevezett Lieb Mihály Leó).¹⁰⁰

Négy évig élt szülővárosában Munkácson, majd közel négy évig Miskolcon. Édesapja halála után – valószínűleg 1852 májusában – Békéscsabára került ott lakó nagybátyjához, édesanyja legfiatalabb testvéréhez, aki két évvel korábban, 1850-ben költözött a fővárosból Békéscsabára, hogy elkerülje a szabadságharc bukása után bekövetkezett megtorlást.¹⁰¹

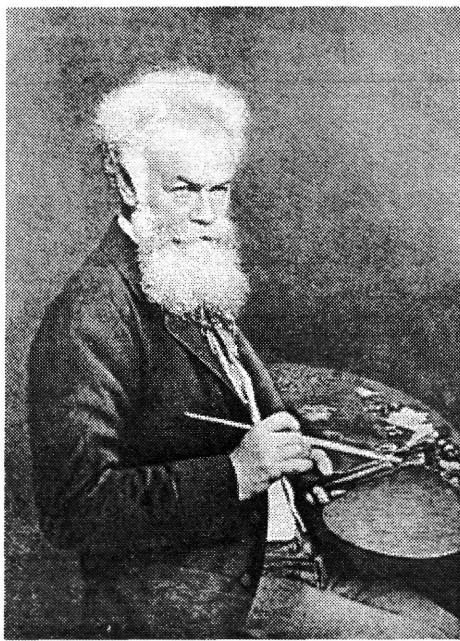
Miska egyfolytában hat évet töltött Békéscsabán – ebből az 1855–58 évek közötti időben volt asztalosinas –, majd mint asztaloslegény Aradra került. 1860 őszén nagy betegen visszajött nagybátyjához, aki ekkor a megyeszékhelyen, Gyulán lakott, mert állást kapott az újonnan alakult megyei tisztikarban. Itt fedezte fel tehetségét Szamosy Elek festő, és indította el a művészpályán.¹⁰²

Ezt a Miskolctól 1863-ig terjedő időszakot írta meg Munkácsy az Emlékeim c. önéletrajzi írásában, fontos forrást nyújtva a regényíróknak.

Miska és a Reök család kapcsolata nem szakadt meg távozásával. A festőpályán induló Munkácsy nem egyszer több hónapot töltött nagybátyja gerendási tanyáján vagy Békéscsabán.

9. kép. A fiatal Munkácsy, 19 évesen, 1863-ban (11.13) ...

10. kép. ...és festőművészként, 1896-ban

¹⁰⁰ Joseph Kohlen: Munkacsy und Luxemburg. Luxemburg, 1984. 96.

¹⁰¹ Munkácsynak Békéscsabához és a Reök családhoz fűződő kapcsolatáról l. bővebben Czeglédi Imre: Munkácsy Békéscsabán. Békéscsaba, 1975.

¹⁰² Bővebben l. Czeglédi Imre: Munkácsy Gyulán. Gyula, 1961.

11. kép. Felesége, Cecile Papier

12. kép. Feleségével

Munkácsy 1871–1872 telén Párizsba költözött, s ott telepedett le végleg. 1874. augusztus 4-én kötött házasságot *Papier Ceciliával*. Az esküvőt európai körút követte, amelynek végén másfél hónapos vendégeskedésre nagybátyja Békéscsaba melletti birtokára érkeztek.¹⁰³

Nagybátyja halála után a csabai látogatások megritkultak.

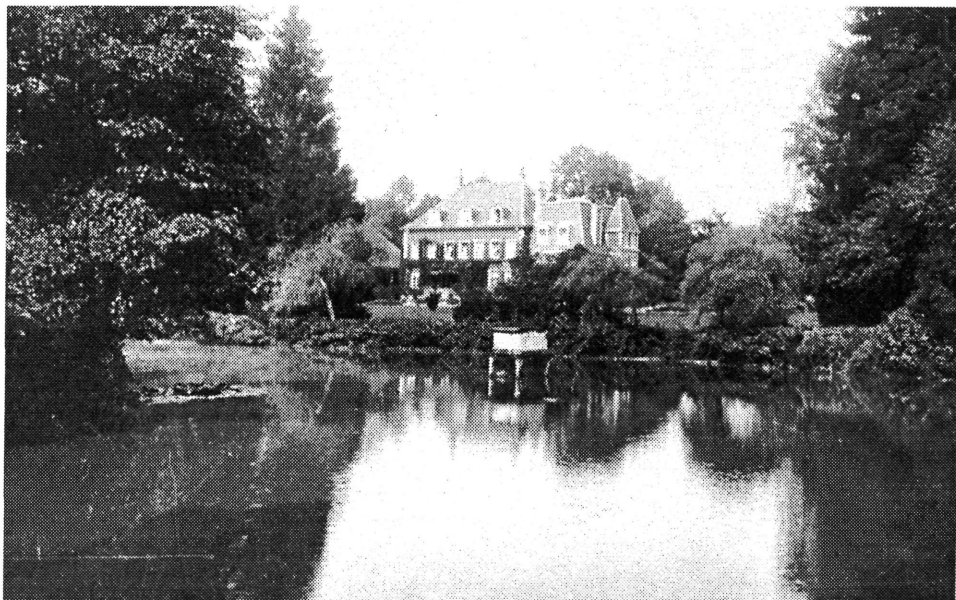
1890 októberében jött ismét Csabára. Az aradi vértanúk szobrának leleplezése alkalmából utazott át a vidéken, s visszafelé Csabán megszállva a Redout termében tartott fogadáson találkozott ismét csabai ismerőseivel.¹⁰⁴ Egyes dokumentumok szerint 1892-ben és 1894-ben is járt Csabán, de ezt az újságok nem említik.

1900. május 1-jén a Köln melletti endenichi szanatóriumban halt meg. Itthon nagy pompával temették el: a Múcsarnokban felravatalozott koporsót hatalmas tömeg kísérte a Kerepesi temetőbe.

Felesége továbbra is tartotta a kapcsolatot a Reök családdal, levelezésük egy része fennmaradt. 1915. március 8-án hunyt el Luxemburgban 69 éves korában.

¹⁰³ Czeglédi i.m. 1975. 149–155.

¹⁰⁴ Uo. 157–161.

13. kép. A colpachi kastély Luxemburgban

Békéscsabán az egykori inaskodás, Láng György háza helyén emléktábla őrzi Munkácsy emlékét. A békéscsabai múzeum Munkácsy nevét viseli, s 1994-ben az egykori Steiner kúriában, gyermekkorának színhelyén Munkácsy Mihály Emlékház nyílt meg.

11.14. (2H) LIEB GIZELLA

1846 őszén születhetett Munkácson. Erre édesanyjának 1848 februárjában Reök Lajosnéhoz írt és idézett leveléből következtetünk. Az apa halála után Békéscsabára került.¹⁰⁵ Az itteni Apponyi-birtok uradalmi inspektorának felesége, Steiner Jakabné – nagynénje – vette magához. A gyermektelen, vagyonos házaspárnál Giza jó módban élhetett, de Steinerné 1853-ban bekövetkezett halála után elkerült a családtól. Vadnay szerint néhány évig Reök Lajosnál élt Pécsen, a pécsiek szerint 1856-ig. A népes pécsi Reök családtól Kaplonyba került, a másik nagybácsihoz, ahol Aurél halála után egyetlen Lieb gyermekként élt.¹⁰⁶ Életéről nagybátyja leveleiből értesülünk.

1865 pünkösdjén a Reök család Kaplonyban jött össze. Reök István itt látta viszont Gizát, „aki most már valamivel higgadtabbnak látszik” – írja Munkácsynak, de még öt év múlva is így ír róla: „Bár Giza is javára változott, remélem idővel ő is megéri egyszer.”¹⁰⁷

Az 1870-es évektől egyre többet hallhatunk Gizáról. Nevelőszülei öregedésével Munkácsynak számolnia kell azzal, hogy Giza eltartása reá hárul, mert keresete nincs, s az

¹⁰⁵ Uo. 149–155.

¹⁰⁶ Vadnay i.m.

¹⁰⁷ Levelek: 2. és 15. levél.

öt eltartó nagybácsi 60 éves múlt: „ha Gizának szerencséje (házassága – Cz. I.) késik, te leszel csak képes és hivatott is őt el nem hagyni.”¹⁰⁸ Munkácsy felvethette húgának valamilyen irányú képzését, kenyérkereső foglalkozás szerzését, mert Reök I. így válaszolt 1872 szeptemberében: „Gizára nézve fájdalom, jó szándékodat nem oszthatom, reá nézve a nevelés el van késve, különben annyit csak tud, a mennyi egyszerű háztartásnál kell, csak szerencséje akadna, de ezt kétlem, mint hóbortos lány lévén ismeretes – előbbi évekből, mert most már ő is sokat higgadt – ez nem volt jó ajánlás reá nézve. Hogy pedig annyira kiművelődjék, hogy például nevelőnőnek beváljék, erre nézve késő is, nincsenek is meg a feltételek. Aligha ő maga is rászánná magát nehéz tanulmányokra. A mit tehetsz érte az, hogy annak idejében, ha Paliék nem lesznek többé – magára ne hadd, mert azon néhány forintokból, mely számára le van téve, meg nem él.”¹⁰⁹

14. kép. Lieb Gizella (11.14), Munkácsy húga

Másrészt újra meg újra felvetődött a két testvér találkozásának sürgetése. 1870 pünkösdjén ismét Kaplonyban tartották a családi összejövetelt. Munkácsy is haza készült, Reök I. hívta a pünkösdi találkozásra – ahogy írta: „hol valahára Gizát is megláthatnád”.¹¹⁰ Munkácsy hazajött 1870-ben, de nem utazott Kaplonyba. Reök meg is írja a család rosszallását: „Pali rossz néven veszi, hogy mellőzted Gizát, annyival inkább, mert szerinte nővéred utóvégre is rád marad, mert nincs lehetőség, hogy önállóvá legyen.”¹¹¹ Az 1873. évi hazakészüléskor ismét felemlítette Giza meglátogatását, de Munkácsy hazajövetele a kolera miatt elmaradt.

Giza, Emil és Munkácsy találkozása végül is Munkácsy 1874. évi nászútja alkalmával valósult meg – 22 év után. Békéscsabán jött össze a család, Reök István kismegyeri birtokán.¹¹²

Épp idejében, az utolsó pillanatban. Néhány hónap múlva, 1875. március 5-én Giza tüdőbajban meghalt. Reök István 1875. április 4-i levelében tudatja a szomorú hírt Munkácsyval: „átaljában a tél fatális volt. Elvitte szegény Gizát ...”.¹¹³

¹⁰⁸ Uo. 14. levél.

¹⁰⁹ Uo. 32. levél.

¹¹⁰ Uo. 13. levél.

¹¹¹ Uo. 17. levél.

¹¹² Czeglédi i.m. 1975. 149–155; Békésmegyei Közlöny, 1874. okt. 11.

¹¹³ Levelek kézirata – az 1875. ápr. 4-i levél: Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára, 1394–1976.

11.15. (2H) LIEB GYULA

A legfiatalabb a Lieb gyermekek között. 1848 februárja és 1850 januárja között született.

Emillel együtt Reök Antalhoz került Cserépvárra, majd a családdal Mezőkeresztesre. Úgy látszik, nagybátyja megpróbálta taníttatni, nem sok sikerrel. Az 1859/60-as tanévben az egri katolikus gimnázium I. osztályának tanulói között találjuk, a 60. tanuló között az utolsó. A következő évben megismétli az I. osztályt, de mindössze annyit ér el, hogy a 77 tanulóból a 70. lesz.¹¹⁴ Többé nem találkozunk nevével az egri gimnázisták között – abbahagyta tanulmányait. Hazament Keresztesre, két év múlva, 1863. szeptember 13-án vízkór-ságban halt meg. A halotti bejegyzés szerint 15 éves volt.¹¹⁵

*

Hosszú kitérőt tettünk Lieb Mihály családjának bemutatásával. Ideje visszatérnünk a nagypa, Lieb Ignác másik két gyermekének – Mihály testvéreinek – megismeréséhez.

11.2 – 11.3.

MUNKÁCSY APAI NAGYNÉNJE, NAGYBÁTYJA

11.2. LIEB MÁRIA 1802. április 9-én született Sóbányán.¹¹⁶ 1830 körül ment férjhez „aszódi és tótgyörki” Tóth Ferenc földbirtokoshoz, Eperjesen éltek. A Lieb családdal való kapcsolatuk fennmaradására csupán két adat áll rendelkezésünkre: 1849 nyarán Lieb Mária családjával Lieb Mihály sógoránál, Reök Antalnál húzódott meg az orosz betörés idején. A másik egy levéltöredék, amelyet Lieb Mihály Munkácsról írt, a címzés szerint „Wohlgeboren Herren Franz von Tóth”-nak „zu Eperjes” (Nagyságos Tóth Ferenc úrnak Eperjesre). Aláírás: „Michael”. Mária családja azonban ápolta a családi kapcsolatot, így náluk maradt meg az a hagyomány, hogy a Liebek „von Lilienfeld” előnevet használtak, tehát „lilienfeldi Liebek voltak”.¹¹⁷ (Lilienfeld Ausztriában, Béctől nyugatra kb. 70 kilométerre található. A Liebek nemességére azonban sem a magyar, sem az osztrák nemesi lexikonokban nem található adat.)

Tóth Ferencnek és Lieb Máriának két leánygyermekke volt:¹¹⁸

11.21. **Tóth Valéria** (1832–1906) Noszticius Károly Sáros megyei földbirtokos felesége lett. A család 100 holdas birtoka Eperjesen a Nagysáros felé eső részen volt, sokáig „Noszticius dolina” (kerekerdő) néven volt ismeretes. A városban három emeletes házat birtokolt a család. Az egyik, a Rákóczi-ház közvetlen szomszédságában 1846-ban Petőfi-nek adott szállást, amikor a költő meglátogatta Eperjesen lakó barátját.

– Noszticius Károly egyik fia, Árpád a mezőkeresztesi Reök családba nősült. Elvette Reök Antal (25.4) leányát, Emiliát, egyben Munkácsy bátyjának, Emilnek sógornőjét.

¹¹⁴ Az egri nagy-gymnasium programja 1859/60 tanévre, és Az egri kat. nagygimnázium tanuló ifjúsága helyzet-sor szerint 1860/61. Eger, 1860–1861.

¹¹⁵ A keresztespüspöki róm. kat. egyház anyakönyvének III. vegyes kötete. A halál oka: “hydrops pectoralis inopinatus”.

¹¹⁶ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

¹¹⁷ L. a 60. jegyzetet!

¹¹⁸ A Tóth család összefoglalása Nemespanny Iván szíves közreműködésével készült.

15. kép. Munkácsy apai nagynénje, Tóth Ferencné Lieb Mária (11.2) családja körében, 1855 körül. Álló sor: ifj. Tóth Ferenc, Noszticius Károly, Tóth Berta, Berthóty Lőrinc. Ülő sor: Tóth Valéria (Noszticius Károlyné), Noszticius Ilona, Lieb Mária (Tóth Ferencné), Tóth Clotild (Berthóty Lőrincné)

Apósa halála után a Reök-Hofmann birtokon gazdálkodott 1935-ben bekövetkezett haláláig.

– Noszticius Károly egyik leánya, Margit nemespanni Krajcsovcics Rezső felesége lett. A horvát származású család a középkorban telepedett le Magyarországon, a 17. században szerzett nemességet, a Trencsén megyei Nemespannról kapott előnévvel.

Fiuk, Iván a Krajcsovcics nevet elhagyva **Nemespanny Iván** néven magyarosított. Noszticius Árpád halála után a Reök-Hofmann birtok gondozója volt 1945-ig. Ő volt a gondviselője Munkácsy Emil 101 éves megélt özvegyének, Hofmann Júliának, s őrzője és ápolója a családi emlékeknek, sok segítséget nyújtva a családtörténeti kutatáshoz.

11.22. **Tóth Clotild** berthóti Berthóty Lőrinc nagyvitézi birtokos felesége lett. A Berthótyak ősi felvidéki családnak számítottak – az Abák nemzetségéig vezették vissza származásukat. Fricsi (ma Fricovce – Szlovákia) kastélyuk ma Kelet-Szlovákia egyik legszebb kastélya. Munkácsy tehát unokanővére útján került kapcsolatba a Berthótyakkal, így mintázhatta Árpád alakját a Honfoglalás festésekor „Berthóty nevű rokonáról”.¹¹⁹

A hivatalnok Liebek így kerültek rokonságba Sáros megyei nemesi családokkal.

¹¹⁹ Szabad Művészet, 1952. 411.

11.3. LIEB IMRE ISTVÁN. Lieb Ignác kisebbik gyermeke 1803. szeptember 4-én született Sóváron.¹²⁰ Munkácsyval kapcsolatban sohasem említik.

A sóvári sőfelügyelőségi iratok említenek ugyan egy Lieb Imrét, aki 1828-ban mint sóvári fogalmazó gyakornok főfelügyelőségi állásért folyamodik.¹²¹ A név azonossága és a sóvári működés miatt feltételezhető, hogy a folyamodó Lieb Ignác Imre nevű gyermeke volt. További sorsa ismeretlen.

Lieb Imre és családja sorsának feltárásához a véletlen vezetett el. A békéscsabai múzeum Munkácsy-gyűjteménye őriz egy fényképet, amelyen Munkácsy bátyjával, Emillel és egy ismeretlen személlyel együtt szerepel. A kép hátulján a következő feljegyzés olvasható: „Munkácsy családi kép. Rokoni szeretettel küldi a kecskeméti Lieb család. 1934. február 20.”¹²²

A Liebek alföldi megjelenése, másrészt ilyen késő jelentkezése keltette fel a figyelmet a család iránt. Levéltári és helyszíni kutatások alapján sikerült a családot megtalálni – ma már Kecskemét környékén.¹²³

Az első világháború után három testvér költözött át Csehszlovákiából Kecskemétre, kutatásom idején már csak egy élt közülük, aki a Munkácsi (sic!) nevet viselte. Elmondása szerint Munkácsy Emil igazolta rokonságukat Munkácsyval, akinek édesapja és adatközlőm dédapja – Lieb Imre – második unokatestvérek voltak. A családban az Imre név hagyományozódott, s ez alapján is feltehető volt Lieb Ignác Imre nevű fiával való rokonság.

Az adatok beszerzése után a családi hagyományban kisebb, de döntő változást kellett végezni. A névmagyarosítási irat szerint a szükséges rokonságot nem Munkácsy Emil, hanem fia, Munkácsy Sándor igazolta dr. H. A. budapesti közjegyző előtt 1933. december 19-én: „Lieb Tivadar ... és Lieb Emil (a két kérvényező Lieb testvér – Cz. I.) ... nagyatyja az én édesatyám unokatestvére volt.” A Lieb testvérek nagyatyja (Lieb Imre I.) és Munkácsy Sándor atyja (Munkácsy Emil) abban az esetben unokatestvérek, ha édesapjuk testvérek voltak. Ilyen testvér eddig is szerepelt Lieb Ignác családjában: Lieb Mihály és a keresett Lieb Imre István. Mindebből nyilvánvalóvá vált, hogy a „kecskeméti” Liebek Munkácsy öccsének leszármazottai, s a Munkácsy-rokonság, amely a kecskeméti Lieb családban élő hagyomány, valóban bizonyítható.

A Munkácsy név felvételét azonban a hivatal kétszer is visszautasította azzal a megokolással, hogy a név védett. Végül 1956-ban előbb Emil két gyermekének (Katalin és László Emil), majd 1957-ben az apának is engedélyezték a Munkácsi (sic!) név használatát.

A családi hagyományokból és az írott forrásokból így állt össze Lieb Ignác kisebbik fiának leszármazása és a család vázlatos története.

¹²⁰ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

¹²¹ OL. Salinaria, 529, 25083/1828.

¹²² A Munkácsy Mihály Múzeum történeti gyűjteményében, 58.26.5. A „kecskeméti” Liebek szerint a harmadik személy Mihály és Emil húga, Lieb Gizella. De mikor készülhetett a kép? Emillel 1873-ig biztosan nem, mert ismereteink szerint csak 1874-ben találkoztak, amikor valóban együtt volt a három testvér. Ezenkívül a képen látható leányka 12–14 éves lehetett, 1874-ben pedig Gizella már felnőtt nő, 28 év körüli, így nem felel meg a képen látható leánykának.

¹²³ A kecskeméti Lieb családra forrásaink: Bács-Kiskun Megyei levéltár. Kecskeméti tanfelügyelőség. Különkezelt iratok VI.502./c, Kecskeméti községi népiskola – megfelelő – évi jelentése; valamint Munkácsi Emil ny. pedagógus közlése.

Lieb Imre István Eperjesen maradt. A családi hagyomány szerint gyertyaöntő-szappanfőző mester volt.

– Fia, Imre I. is Eperjesen élt.

– Az unoka, Imre II. igazgató-tanító lett Eperjesen. (1859?–1916. június 9.) Felesége Adamszky Eleonóra volt. Négy gyermekük közül Imre III. 1915-ben az olasz fronton esett el. A másik három testvér a csehszlovák hűségeskü elől Magyarországra szökött. Mindhárom tanító volt. Közülük Borbála visszatért Eperjesre édesapja gondozására. Férjhez ment Baran Antal kántortanítóhoz. Tivadar és Emil Magyarországon maradtak, tanítók voltak, s állást kaptak. Tivadar 1944 decemberében Budapest ostromakor halt meg. Így maradt egyedül Emil két gyermekével Magyarországon, s Kecskeméten és környékén éltek.

Amíg tehát Lieb Mihály elkerült Sóvárról, két testvére (Mária és Imre István) a Sóvár melletti Eperjesre költöztek, s ott éltek utódaik nemzedékeken át. Mária egyik lánya révén rokonságba kerül a mezőkeresztesi Reök-Hofmann családdal. Munkácsy apai nagynénje (Lieb Mária) így került rokoni kapcsolatba a festő anyai nagybátyjával, Reök Antallal (25.4).

BUDAI LIEBEK

A Sáros megyei Liebek mellett a fővárosban is élt egy Lieb család. Rá vonatkozó legkorábbi adatunk 1832-ből való: ebben az évben született Óbudán Lieb Pál, későbbi dunai vízimolnár.¹²⁴ A családban élt és hagyományozódott a Munkácsyval való rokoni kapcsolat, de bizonyítható adatokkal nem tudjuk összekötni a két családot.

A családi hagyomány szerint a Lieb család kettészakadt: egyik ment Munkács felé, a másik, „amelyik inkább osztrák bajor volt”, Budán állapodott meg. Így alakult ki a „család két ága”.

A budai Liebek vízimolnárok voltak. A családi hagyomány egy-egy apró részlete nagyon illik Munkácsy életrajzába, így a hagyománynak történeti értéke van. A család ugyanis úgy tudja, hogy Munkácsy 1865-ben meglátogatta Lieb Pált óbudai vízimalmában, „akkor még nem volt kész festő.” (Való igaz.) Egy másik emlék: Lieb Pál a 2–3 éves fiával, Flóriánnal együtt meglátogatta Munkácsyt a pesti kórházban. (Munkácsyt 1866-ban kezelték a pesti klinikán, Lieb Flórián 1863-ban született, az évszám itt is egyezik a hagyománnyal.)

Munkácsy tiszteletét elsősorban Lieb Flórián – adatközlő nagyapja – oltotta be a családba. Amikor Krisztus Pilátus előtt című képét bemutatták Magyarországon, és a mester maga is hazajött, a mintegy 19 éves Lieb Flórián meghívta Munkácsyt egy óbudai iparos összejövetelre, és boldog volt, hogy Munkácsy el is fogadta a meghívást.

Flórián 8–10 évig vándorolt mint mesterlegény Európában. Munkácsyval Bécsben is találkozott, majd felkereste Párizsban. Elragadtatással beszélt itthon Munkácsy párizsi palotájáról. A nagyapa (Lieb Flórián) szerint Munkácsy két alkalommal is lerajzolta őt, de a rajzok eltűntek. A Sztrájk című képén azonban a háttérben jobb kezét felemelő munkás arca nagyon hasonlít Lieb Flóriánhoz. „Aranykezü Miska bácsi”-nak nevezte a híres rokont, s minden vágya az volt, hogy unokája is festő legyen, akit „kis Munkácsy”-nak nevezett. Az unoka nem főfoglalkozásban, de festő lett.

¹²⁴ A családra vonatkozó adatok forrása: néhai Lieb József festő (Budapest) családi hagyománya édesanyjától. Az anyakönyvi adatok a család birtokában vannak.

AZ ANYAI ÁG

(2)

A RECK – RÖCK – REÖK CSALÁD
(IV–XI. tábla)

Munkácsy családjának kutatásakor vetődött fel az igény, hogy be kellene mutatni a család anyai ágát is, a Reök családot, amelyben ő nevelkedett, s amely élete végéig megszabta magyarországi látogatásainak színhelyét.

Ugyanakkor Munkácsy életét ismerve egyre bizonyosabbá vált, hogy rokoni kapcsolatban lehetett a pesti Röck gépgyáros családjával is. Az előkerült levelek szintén ezt a szoros kötődést bizonyítják. Az is nyilvánvaló volt, hogy a nevüket eltérően író Reök és Röck család egyes tagjai között közvetlen emberi kapcsolat lehetett, amely közeli ismeretséget, esetleg rokonságot sejtetett.

Kutatásaim közben kapcsolatba kerültem a pesti Röck család több olyan tagjával, akik a családi hagyomány alapján hallottak a Munkácsyval való rokoni kapcsolatról, de a rokonságot már nem tudták kimutatni. Később egy családi archívumban őrzött, a század elején készült családfa – összeállítójáról nevezzük „Hollerung-táblázat”-nak – is előkerült, amely tartalmazza a két család (Reök és Röck) szétválását. Ennek alapján lehetett céltudatosan elindulni, hogy a táblázat fontosabb adatait hivatalos iratokkal igazoljuk, és a család egyes ágait bemutassuk.

Mivel a további kutatások során Munkácsy édesanyjának rokonságát, a Reök ágot a Szabolcs megyei Mándokon találtam meg – innen rajzoltak szét –, a családnak ezt az ágát „szabolcsi Reök” ágnak nevezem. Egyértelmű volt az is, hogy a Röck nevű családtagok a pesti Röck gépgyáros rokonai, leszármazottai, így ezt az ágot „pesti Röck” ágként szerepeltetem.

A Hollerung-táblázat összeállítója még az Osztrák-Magyar Monarchia területén kutathatott, és közvetlen családi közlésekre is támaszkodhatott. Ma többnyire a mai Magyarország anyakönyvei állnak rendelkezésünkre, és a kései utódok emlékezéseire szorítkozhatunk.

A Hollerung-táblázat adatai és a mai kutatás eredményei nem esnek mindig egybe. Ezekben az esetekben közöljük az eltéréseket, és azok feltételezett okát. Természetes az is, hogy családtörténetünkben jóval több személy tűnik fel, mint a táblázatban, ahol – úgy látszik – csak a felnőtt kort megért leszármazottak szerepelnek. Másrészt az alábbi családtörténetben törekszünk jobban kiterjeszteni az ismereteket a szabolcsi Reök ágra, Munkácsy közvetlen rokonságára.

2.

PAUL RECK / RECK PÁL

Munkácsy dédapja

A Hollerung-táblázat szerint a Reök/Röck család első azonosítható őse Reck Pál volt, aki 1729-ben Pinkafön (ma Pinkafeld – Ausztria) született. *Knöbel* (máshol *Knöblin*) *Zsuzsannával* kötött házasságából tíz – mint később látni fogjuk, valójában tizenegy – gyermekük született: hét fiú és négy leány. Közülük ötnek az utódait vezeti le a táblázat összeállítója, s különösen két fű leszármazását követi alaposan: Gottliebét, akiről a családfát elemezve kiderült, hogy Munkácsy nagyapja lehet, másrészt Istvánét, akinek leszármazottai a pesti Röck gépgyáros család tagjai lettek.¹²⁵

¹²⁵ Hollerung-táblázat. A Hollerung Károly által összeállított táblázat – a család tulajdonában.

Ha ez igaz, Paul Reck azaz Reck Pál volt Munkácsy dédapja, a legrégebb ismert őse Munkácsynak, és mintegy 270 évvel ezelőtt született.

A vezetéknevű különböző írása (Reck, Reök, Röck stb.) mögött tehát azonos ős húzódik meg, csupán idők múltával alakulhatott ki a családnevek eltérő írásmódja. (Ezt a feltételezést később igazolni fogjuk.)

Kíséreljük meg tehát Reck Pál két említett fiának, Gottliebnek és Istvánnak azonosítását!

Annyit már eddig is ismertünk, hogy a pesti Röck gépgyár alapítója, Röck István Kőszegen született, a lexikon szerint 1773-ban.

A táblázat szerint testvére, Gottlieb volt a szabolcsi Reök ág őse, Munkácsy nagyapja. A Szabolcs megyei Mándokon azonban Reök Theofil szerepel az anyakönyvekben, aki bizonyíthatóan Munkácsy nagyapja volt. Ugyanígy írják sírfeliratán is a Nagykároly melletti Kaplonyban (Čapleni – Románia). A sírkő pontosan tartalmazza a születés adatait is: 1769. február 6.

A szálaik mindkét fiúnál Kőszegre vezettek.

A kőszegi evangélikus egyház anyakönyvében a Kőszegen élő Reck Pál szitásmeister (Siebermeister in Güns) tizenegy gyermekének születési adatait sikerült megtalálni.¹²⁶

Vessük össze a Hollerung-táblázatban szereplő és az anyakönyvben talált gyermekek neveit és sorrendjét:

Reck Pál gyermekei

A táblázat szerint:

II. János Pál
Erzsébet Borbála
Zsuzsanna
I. János György

I. Gottlieb

I. József

Sámuel

I. István

II. János György

Zsuzsanna

Az anyakönyv szerint:

Joh. Paul	1759.12.15
Elisabeth Barbara	1761.09.15.
Susana	1763.05.28.
Joh. Georg	1765.02.09.
Rosina	1767.01.06.
Gottlieb	1769.02.06.
Joseph	1771.03.13.
Samuel	1773.06.29.
Stephan	1775.12.22.
Joh. Georg	1778.02.04.
Juditha	1780.04.03.

A gyermekek sorrendje megegyezik, kivéve Rozinát, aki nem található a táblázatban, valamint az utolsóként született Zsuzsannát, aki helyett Juditha található az anyakönyvekben.

A táblázat tehát többségében egyezik az anyakönyvi bejegyzéssel. Az apa neve a legváltozatosabb formában szerepel: Johan Paul, Paulus, Paul, míg a vezetékneve: Rök, Röck, Reck, Röck. A vezetéknevű többféle alakja tehát egyetlen személynél is tapasztalható még német nyelvterületen belül is. Az anya neve hasonló változatosságot mutat: előbb Susana, majd Maria Barbara, végül ismét Susana, családneve Kneblin, Knöblin, Knoblin, sőt helyesírási hibával Knölin.

¹²⁶ A kőszegi evangélikus egyház anyakönyve. Ittész János lelkész szíves közlései.

A Reök és Röck család történetének további kutatásához két gyermekének azonosítása fontos: az említett Gottlieb és Stephan (István).

Említettük, hogy Reök Theofil 1769. február 26-án született Kőszegen – a sírfelirata szerint.

A kőszegi Reck családban valóban született egy fiú 1769. február 6-án, de nem Theofil, hanem Gottlieb. Mivel a születés dátuma és a szülők neve egyezik, Gottliebnek azonosnak kell lennie Theofillel. Egyszerű névváltoztatásról lehet szó?

Valóban. A Gottlieb név jelentése (Isten gyermeke) szinte megegyezik a Theofil jelentésével (Istenszerető). Minden bizonnyal az történhetett tehát, hogy a Magyarországra kerülő, német nevű Reök Gottlieb valamilyen indíttatásból megváltoztatta keresztnévét, a németet átcserelte a magyarországi nemesi körökben divatos ókori, klasszikus névalakra: a görög eredetű Theophilos latin változatára, a Theophilusra, amelyet a köznyelvben Theofilként használtak. (A latin nyelvű anyakönyvvezetésben azonban Theophilusként szerepel.)

A Hollerung-táblázat adatai ezzel beigazolódtak: Röck Theofil Reck Pál gyermeke volt, s testvére a Pestre kerülő Istvánnak. Reck Pál gyermekeinek útja Kőszeg elhagyása után szétvált, s vezetéknevük írásban is elkülönült.

Ha Reck Pál pinkafői születésű volt, feltételezhetjük, hogy rokonai maradtak Pinkafőn. Pinkafőről 1828-tól találhatók anyakönyvek az illetékes levéltárban, és ezek több Reck, Röck nevű személyt tartalmaznak.¹²⁷ Az akkor még csak néhány száz lakosú település anyakönyveiben az 1830–1840-es években többször szerepel Röck József szitásmester neve, 1866-ban pedig Röck Mihály szitafenékkészítő hunyt el. A pinkafői Röckök tehát szitásmesterek voltak, miként a Kőszegre kerülő Paul Reck és ennek Pestre kerülő fia, Röck István is. Röckök laktak a szomszédos Aschauban is, de mindenkor földművesnek írták őket.

Azt, hogy a Reck – Röck – Reök név egyazon család nevének különböző írásmódját jelenti, Paul Reck gyermekeinek anyakönyvi bejegyzésénél már jeleztük, de ezt tanúsítja az is, hogy a pesti Röck család nevét néha Reöknek írják az anyakönyvek, és a szabolcsi Reököt is írják Röcknek, Röcknek, Röknek is. A magyarországi anyakönyvezés pontosabbá válásával, már a következő nemzedék idején, következetesen írták a két ág nevének kétféle változatát. (Kivételek még ezekben az időkben is akadtak.) Egyébként az eredeti német alak a Reck volt, jelentése: nyújtó.

Mielőtt folytatnánk a családtörténetet, a két testvér (Gottlieb/Theofil és Stephan/István) azonosítása után a következőkben foglalhatjuk össze Munkácsy anyai ágának őseit:

- *Munkácsy anyai dédapja Paul Reck/Reck Pál volt, aki a Hollerung-táblázat szerint 1729-ben Pinkafőn született.*
- *Munkácsy anyai dédanyja Maria Barbara Knöblin, Reck Pálné volt.*

¹²⁷ A pinkafői evangélikus egyház anyakönyve.

– *A család legrégebb ismert származási helye Pinkafő (ma Pinkafeld-Burgenland, Ausztria), a magyarországi Reök – Röck család szétrajza azonban már Kőszegről történt.*

Az első megállapítások után lássuk Reck Pál gyermekeinek leszármazását, előbb az ismeretleneket, majd a pesti illetve a szabolcsi ág képviselőit! (A keresztnevекnél használt római szám megegyezik a Hollerung-táblázat számaival, hogy egy esetleges későbbi azonosítást megkönnyítsünk.)

ISMERETLEN RECKEK

21. JÁNOS PÁL. Paul Reck elsőszülött gyermeke. Leszármazottait levezeti ugyan a táblázat, s az utódok nemzedéken át öröklik a Reck/Röck nevet, illetve az ebből az ágból származó Halász nevet, velük azonban a családtörténetben nem találkozunk, sem dokumentumokban, sem a családi hagyományban.

János Pál minden bizonnyal azonos azzal a Paul Röck nevű szításmesterrel, aki Kőszegen 1791. október 13-án kötött házasságot Hutter Zsuzsannával.¹²⁸ (Az anyakönyvi bejegyzések annyira szűkszavúak ebben az időben, hogy a vőlegény Paul Röck származását nem tudtuk megállapítani.) Ha ez igaz, Paul Reck elsőszülött gyermeke apja mesterségét folytatta, s Kőszegen maradt.

Reck Pál leányainak – Erzsébet Borbála (22), Zsuzsanna (23) és Zsuzsanna (29a) – sorsát nem követi a táblázat, mi sem kutattuk. Ugyanígy nem követi I János György (24) és Sámuel (27) sorsát sem.

26. JÓZSEF. A táblázat szerint leánya, Zsuzsanna férjhez ment Glatz Jakabhoz, utódai nemzedékeken át szerepelnek.¹²⁹ Tekintve, hogy a gyászjelentésekben Glatzné Zsuzsanna mindig Stephan – József testvére – gyermekeként van feltüntetve, s az anyakönyvi bejegyzése szerint Glatz Jakab 1843-ban Röck István Zsuzsanna nevű leányát vette el, a Glatz-családot áttettük Röck I István (28) családjához (28.6).

29. II JÁNOS GYÖRGY ÉS CSALÁDJÁ. Reck Pál (II) János György nevű gyermekének sorsát nem ismerjük. Feltűnik viszont ennek fia, (IV) István (29.1), aki Miskolcon „szitakötő” volt, tehát mesterember, és a Reckek pinkafői szításmesterségét folytatta. Felesége, Boros Terézia 1916-ban, 93 éves korában halt meg Miskolcon, valószínűleg ott élő unokájánál, Röck Aladárnál. (A miskolci Röcköket nem kutattuk.)

Őt gyermeke közül ekkor már csak kettő élt, Rezső és Terézia.

29.11–29.12. Elhunyt (VI) István és (IV) Gyula, akinek felesége, Persay Róza ismét

¹²⁸ L. a 126. jegyzetet! A korabeli anyakönyvek nagy változatossággal írják a nevet.

¹²⁹ A Glatz család történetét Hollerung Károly (28.41) és Röck Lujza férje, Steinacker Roland (28.41.2) kutatta fel.

férjhez ment. Két fiú gyermekük közül dr. Röck Aladár ügyvéd élt Miskolcon, s megbecsült polgára volt a városnak és a megyének. A miskolci ügyvédi kamara elnöke, Miskolc törvényhatósági jogú város, valamint Borsod – Gömör és Kishont egyesített vármegye törvényhatósági bizottságának tagja lett. A Röck család hagyományát folytatva részt vett az evangélikus egyház életében. A tiszai evangélikus egyház ügyésze, és a hegyaljai egyház-megye törvényszékének bírója volt. Későn nősült. Amikor 1936-ban elhunyt, mindössze 9 évi házasság után maradt özvegyen felesége Allender Elza.¹³⁰ Saját gyermekük nem lévén két fogadott gyermeket neveltek.¹³¹

29.13. Röck Rezső sorsa ismeretlen.

29.14. Röck Terézia, férjezett Szabó Miklósné Pesten élt, férje postatávirdai főellenőr volt.

29.15. Röck Tilda, Záhorszkyné kiléte ismeretlen.

*

A kevésbé ismert családtagok után Reck Pál két gyermekének külön fejezetet szánunk a következő sorrendben:

28. Stephan Röck/Röck István, aki a pesti Röck családnak a megalapítója,

25. Reök Theofil (Gottlieb), a szabolcsi Reök ág őse; ebből az ágból kerül ki Munkácsy közvetlen rokonsága.

¹³⁰ A gyászjelentések alapján, melyeket a család tagjai őriznek.

¹³¹ Az azóta elhunyt Hollerung Gábor (28.41.3) szíves közlése.

A PESTI RÖCK ÁG

(28)

STEPHAN RÖCK / RÖCK ISTVÁN
(VI–VII. tábla)

Reck Pál (I) ISTVÁN nevű fia a lexikonnal ellentétben nem 1773-ban, hanem 1775. december 22-én született Kőszegen.¹³² Apja mesterségét folytatva ő is szításmesterséget tanult. A családi hagyomány szerint visszament Pinkafőre, ott fejezte be tanulmányait. A mesterlegények kötelező vándor éveit letöltvén Pestre érkezett, mestervizsgát tett, polgárjogot nyert. 1803-ban nősült.¹³³

A német származású Stephan Röck otthonra talált Pesten. Bár az ország fővárosa a túlparti Buda (németül Ofen) volt, a gazdasági, kereskedelmi központot mégis Pest jelentette. Lakossága kétszer annyi volt, mint Budáé. 1809-ben 35000, tíz év múlva, 1819-ben 47000, újabb tíz év elteltével 62000 lakost számlált. Ez tízévenként 10, illetve 12000 fős gyarapodást jelentett, mely elsősorban a betelepüléssel magyarázható. (A családtörténetből látni fogjuk, hogy a Röck családba beházasodottak többsége is betelepülő volt.) Pest városi adottságát bizonyítja, hogy az épületek közül több mint kétezer két- vagy többemeletes volt. A lakosok között 300 ügyvéd, 1963 kézműves, 944 kereskedő, 709 korcsmáros található. A betelepülőeknek tehát megvolt az egzisztenciális jövőjük.

Németnek lenni sem volt különleges érzés a városban. 1835-ben a lakosság egyötöd része volt csak magyar, a többi német – a kevés számú egyéb nemzetiségtől eltekintve. „Nyelvökre nézve: a sokkal nagyobb rész német, a magyarok csupán a megholtak neveiből ítélve ötöd részét tennék az egész népességnek” – írja Fényes Elek, a kor statisztikusa.¹³⁴

Az evangélikus vallás már inkább elkülönítette őket, ha ez egyáltalán elkülönülést jelentett a társadalmi életben. A mindössze 2919 főt számláló evangélikus lakosság mellett hússzor annyi volt a katolikus.¹³⁵ Viszont 1811-re megépült a mai Deák téri evangélikus templom, ahol „német és tót” nyelven tartottak istentiszteletet, s a Röckök családi eseményeinek többsége ehhez a templomhoz kötődött, itt vannak anyakönyvezve.

A Pestre érkező Stephan Röck 1804-ben nyitotta meg drótfonat-, szita- és rostagyártó műhelyét. Ettől az évtől számítják a Röck gyár történetét.¹³⁶ 1816-ban a belvárosban, a Szervita (ma Martinelli) téren megvásárolta a 424. számú házat, s két év múlva a szomszédos 425. számú házat is hozzácsatolta. Ez lehetővé tette műhelyének bővítését, majd fokozatosan mezőgazdasági gépek gyártására tért át.

Unokája, Röck Lujza, aki a családban maradt emlékeket lejegyezte, naplójában így emlékezik meg nagyapjáról: „Papa, aki Kőszegről vándorolt be, a maga erejéből küzdötte fel magát tekintélyes polgári állásig. Magyarul éppen olyan jól beszélt, s érdekes módon mivel gyermekei akkoriban magyar szót alig hallottak, nem tanultak meg magyarul, ezért

¹³² A kőszegi evangélikus egyház anyakönyve. Ittész János lelkész szíves közlése.

¹³³ A Röck gépgyár történetéhez I. A malomszítától a hőerőműig. Szerk.: Vinczéné Eta, Máté Károly stb.; Bp. 1972. A pesti Röck család történetéhez ezenkívül sok értékes adattal, családi emlék- és iratanyaggal járult hozzá Hollerung Gábor és Szabolcsi Istvánné Koós Lili. Az egyéb forrásokat mindig közöljük.

¹³⁴ *Fényes Elek*: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja... I–VI. Pest. 1836–1840. (A továbbiakban: *Fényes* 1836.)

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ L. a 133. jegyzetet!

már gyermek korukban nagyapám gondoskodott róla, hogy Kecskemétre, Szegedre a gyerekek elkerüljenek, hogy szép magyar szót tanuljanak.”¹³⁷

Máshol meg így ír: „Az a szóbeszéd járta, hogy 1849-ben a forradalom idején, amikor a Gellért-hegyről lőtték a várost, s mindenki a távolabb eső külvárosokba menekült a veszedelem elől, egyedül Röck István maradt az egész Szervita téren, rajta kívül csak egy éjjeliőr volt a téren. A Sziklai házba és a gróf Teleki házra is hullottak a bombák, s nem kímélték az ő házat sem. Én gyermek koromban még láttam a belőtt lövedékekből a mi házunkban.”¹³⁸

Stephan Röck házasságát ismeretlen helyen kötötte *Murmann Krisztinával*, de gyermekeit már a Deák téri evangélikus egyháznál keresztelték.¹³⁹ (A templom a Szervita tér közvetlen közelében áll.)

Az egyházi anyakönyvekből felkutatott gyermekek listája csak részben egyezik meg a Hollerung-táblázatban feltüntetett gyermekek nevével.

A mellékelt (V.) táblázat szerint az elsőszülött Erzsébet és a legfiatalabb Karolina között két évtized különbség van. A két táblázatban a gyermekek sorrendje megegyezik, tehát a Hollerung-táblázat összeállítása jó, a nevek azonban néha különböznek. Az anyakönyvek a keresztelekor kapott minden nevet tartalmazzák, a táblázat viszont csak a gyakorlatban használt nevet tünteti fel.

Nem található ugyanakkor Cecilia születése, helyette Terézia Barbara szerepel. Meglehet, hogy Terézia nevét később Ceciliára változtatták a közhasználatban.

16. kép. A gyáralapító Röck István I (28) szitásmester családjával, 1845-ben

¹³⁷ Röck Lujza (28.41) naplója (kézirat).

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ A Deák téri evang. egyház anyakönyve.

István születését a Magyar életrajzi lexikon 1812. október 4-re teszi. Egy hónappal korábban azonban Terézia született, így ez az adat nem lehet pontos. Viszont az 1813. november 17-én született Ágost István nevében ott találjuk az István nevet, ez tehát Röck István későbbi gépgyáros születési dátuma.

Ludovica helyén a Hollerung-táblázatban Lujza található. Bár a Magyar utónév-könyv nem utal a két név rokonságára, a néveredet azonossága kétségtelen. Mindkettő a Lajos név nőiesített alakja: a Ludovica a latin Ludovicusnak, a Lujza – eredeti francia alakban Louise – a francia Louis-nak. A Ludovika név elhagyása, s helyette a Lujza felvétele tehát természetesnek vehető.

Az 1817-ben született György Adolf két éves korában meghalt, ugyanígy Frigyes is, csecsemőként, s valószínűleg Vilmos Ágost is. Hiányzott a gyermekek közül Krisztina Zsuzsanna – a születési bejegyzés szerint egyértelműen Röck István gyermeke.

A sort Ágnes Karolina zárja, a Hollerung-táblázat Karolinája.

A családalapító Stephan Röck élete végéig megmaradt németnek. 1850. február 26-án, 75 éves korában hunyt el, s magyar nyelvű halotti bejegyzésében is „Stephan Röck”-nek írták a nevét. Egy halála előtti években készült családi képen kerek arcú, középen kettéválasztott haja félrefésült. A mesteremberek elválaszthatatlan öltözkékében ült a fényképezőgép elé. Körülötte gyermekei már a kor divatja szerinti öltözkékben láthatók. Bár nevéhez kötődik a Röck gyár alapítása, külsőségekben még a céhkorszakot képviselte. Halotti bejegyzésében is „szításmester”-ként szerepel. Felesége 19 évvel korábban, 1831-ben hunyt el.¹⁴⁰ Mindkettőjüket a Kerepesi temetőben létesített családi kriptában temették el.

A Röck név két fia, (I) Henrik és (III) István révén öröklődött tovább. Öt lánya házasságával viszont új családok kerültek rokonságba a Röck családdal: a Hutter, Murmann, Dirner, Hunfalvy és Glatz.

28.1. Stephan Röcknek ERZSÉBET nevű leánya férjhez ment Hutter Mihály bécsi szításmesterhez. Az esküvőt a Deák téri evangélikus templomban tartották 1826. július 24-én.¹⁴¹

Meglehet, hogy a bécsi Hutter ismerős lehetett már a korábbi évek-ből. Stephan testvére, Paul ugyanis 1791-ben Kőszegen Hutter Zsuzsannával kötött házasságot.

A hagyomány szerint Röck István segítette vejét Bécsben egy szappangyár alapításában. Mivel a házasságkötés 1826-ban volt, a bécsi Hutter gyárat pedig 1831-ben alapították, a kronológia erősíti a hagyományt.¹⁴²

A családnak ez az ága eléggé elszakadt a pestiektől. A gyászjelentésekben sohasem szerepelnek, a Hollerung-táblázat összeállítója is csak annyit jegyzett fel, hogy két gyermekük van, de nevüket már nem sikerült beírni, tehát nem volt módjában megtudni a rokonságtól.

28.2. Stephan Röcknek (I) HENRIK nevű fia élete végéig „szappanosmester”-ként szerepel, így „szappanfőzőmester” (Seifensiedermeister) 1852-ben és 1856-ban is. Szeré-

¹⁴⁰ A gyászjelentések alapján, melyeket a család tagjai őriznek.

¹⁴¹ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴² Id. Hollerung Gábor (28.41.3) közlése; Budapest lexikon. Budapest, 1993. I. 577.

nyen kezdte tehát ő is, afféle céhmesterként. Leánya keresztelesekor a keresztszülők: Röck István „helybeli polgár és szításmester” – a későbbi gépgyáros –, valamint Röck Sarolta hajadon. (Tehát mindkettő az apa testvére.) Utóbbi azonos Karolinával, a húgával. Röck Henrikék a Terézvárosban, a Király utca 17. sz. (Theresienstadt, Königsgasse 17) házban laktak.¹⁴³ Tudjuk azonban, hogy a családfő Nagytétényben két nyaralót szerzett, ahol szívesen tartózkodott. Nagy buzgalommal foglalkozott borkereskedéssel, és a családban ez a nagy nyüzsgést okozó, borkereskedő Röck Henrik-kép maradt meg. Fiatalon, 54 éves korában halt meg. Nyaralóit két lányára hagyta.¹⁴⁴ Házasságot 1835. október 14-én kötött Beck Erzsébettel Bonyhádon.¹⁴⁵ Három gyermekük született: Erzsébet, Irma és Krisztina Mária.¹⁴⁶

Erzsébetet, aki közel egyidős volt Munkácsyval, a festő le is festette korai pesti tartózkodása alkalmával. A képpel sem a család, sem Munkácsy nem volt megelégedve, ezért nem is akarta szignálni. Végül jobbra lenn mégis aláírta – ceruzával. (A kép ma a család tulajdonában van.)¹⁴⁷ A Munkácsyt nevelő nagybácsi „Henrikné”-nek nevezi leveleiben a Nagytétényben lakó Reök Henrikét.

Röck (I) Henrik 1866-ban meghalt, a leányok férjhez adása az özvegyre maradt.

28.21. **Erzsébet** 1869-ben tartotta esküvőjét Koosch Ödönnel. Ekkor már a Király utcában laktak. A házassággal újabb szepességi német család került kapcsolatba a Röckökkel, s ez a rokon kapcsolat ma is tart.

A Szepesség (németül Zips) a Felvidéken a Magas-Tátra, Alacsony-Tátra és a Szlovák-érchegység által határolt terület. (Ma Szlovákiában.) A XII. században a magyar királyok németeket telepítettek ide, akik kiváltságokat élveztek, és a 26 szepességi város az 1876. évi egységes közigazgatás bevezetéséig élvezte a királytól kapott privilégiumait. Központjuk Igló volt. A legfejlettebb mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi kultúrával rendelkező németek a kiváltságok védelme alatt gyors gazdagodásnak indultak, amelyet városaik szerencsés fekvése elősegített: a lengyelországi kereskedelmi útvonal területükön vezetett keresztül, így annak hasznát is élvezték. E szerencsés egybeesés következtében a szepességi városok lakóit szabad fejlődés, viszonylagos jólét jellemezte. Lakói, a cipszerek nagy hírnévre tettek szert az országban.

A Szepességből Pestre került Koos család eredeti neve Kosch volt. Az első Kosch – Erzsébet apósa – még „nemes Kosch Adolf Dávid”-ként szerepelt 1844-ben, s a Szepes megyei „Mintszent”-et (Mindszent – Cz. I.) jelölték illetékességi helyéül. Foglalkozása „tisztartó”. Felesége Glatz Dorottya, a Röck családból már ismert Glatzoknak talán rokona volt (28.6).

Az említett Kosch Adolf Dávid fia, Koosch (sic!) Ödön hites ügyvéd 1869. november 14-én kötött házasságot Röck Erzsébettel a Deák téri evangélikus templomban. A vőle-

¹⁴³ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁴ Szabolcsi Istvánné Koos Lili – Koos Ödön (28.21) unokájának – közlése.

¹⁴⁵ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁶ A Hollerung-táblázatban első gyermekként II. Henrik szerepel. Ezzel kapcsolatban az első kétely akkor merült fel, amikor I. Henrik halálakor az ifjú Henrik neve hiányzott a gyászjelentésben a gyermekek közül. Az anyakönyvi adatok tisztázták a helyzetet: II. Henrik apja nem I. Henrik, hanem V. István volt.

¹⁴⁷ L. a 144. jegyzetet!

gény a Zöldfa utca 25. sz. alatt lakott. Az esküvői tanú Röck István gépgyáros és Koós Adolf „gazda” volt.¹⁴⁸ (A vőlegény, Koosch Ödön keresztszülője 1844-ben egy Koós Emil nevű járásbíró volt, így lassan kirajzolódik előttünk a Koós család társadalmi helyzete.)

Az esküvő után Koós Ödön a MÁV-hoz került. Az 1870-es években vasúti titkár volt, és sokáig a Sugár út (ma Andrássy út) 41. sz. alatti MÁV szolgálati lakásban laktak. Élete végén az Üllői útra költöztek. Halálakor államvasúti felügyelő-, köz- és váltó ügyvédként szerepel.

A család – elsősorban Erzsébet – jó kapcsolatot tartott fenn Munkácsyval, akit meg is látogattak Colpachon, és Munkácsy is járt Koóséknál Pesten. (A látogatás emlékét fénykép őrzi.)

Gyermekeiket mind taníttatták, akik jelentős lépést tettek a társadalmi ranglétrán.¹⁴⁹

28.21.1. Dr. Koós Jenő az 1900-as évek elején miniszteri titkárként szerepel és földművelésügyi államtitkári rangig emelkedett.

28.21.2. Dr. Koós Aurél orvosdoktor, az első magyar gyermeksebész volt. Az 1839-ben létesített Stefánia Gyermekkórházhoz került, annak igazgatója lett.

28.21.3. Érdekes személyiség dr. Koós Ödön, mert felesége Bókay Edit, Bókay János professzor leánya volt. Megismerkedésük nem lehetett nehéz, mert a Bókayak is a Stefánia Gyermekkórházban dolgoztak. Ödön dr. jogász végzettségével a kereskedelmi minisztérium segédfogalmazói állásából az államtitkárságig emelkedett, mint fivére, Jenő is.

28.21.4. A negyedik fű, Koós Dezső katonai pályára lépett, és honvédtiszt lett.

A Koós fiúk a XX. század elején nemességhez jutottak. Koós Ödön MÁV felügyelő halála után ugyanis testvére, Koós Ottó zálogházi igazgató 1907-ben nemességet és „békei” előnevet kapott. 1909-ben engedélyezte nemességének, előnevének és címerének átruházását testvérenek fiaira: Jenő dr. miniszteri titkárra, Aurél dr. orvosra, Ödön dr. miniszteri segédfogalmazóra és Dezső honvéd főhadnagyrá.¹⁵⁰

28.22. **Röck Irma**, Röck Henrik kisebbik leánya *Beck Lajos* bankigazgató felesége lett.

– Reök Krisztina Mária valószínűleg gyermek korában meghalt, mert nem szerepel sem a Hollerung-táblázatban, sem a családi ismert irataiban.

Ezzel végigtekintettük Röck (I) Henrik családjának történetét. Térjünk vissza testvéreihhez!

28.3. **TERÉZIA** egy *Murmann Henrik* nevű pozsonyi polgárhoz ment felségül. Esküvőjüket ők is a Deák téri evangélikus templomban tartották 1834. május 10-én.¹⁵¹ (Említettük, hogy Murmann lány volt Erzsébet édesanyja, sőt apjának sógornője, József felesége is.)

28.4. **III ISTVÁN** életére, családjára külön fejezetet szánunk, ő a gépgyáros Röck István.

¹⁴⁸ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁹ L. a 144. jegyzetet!

¹⁵⁰ A királyi könyvek. Szerk.: Gerő József. Budapest, 1940. 112–113.

¹⁵¹ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

28.5. Röck LUIZA férje pesti kisember volt, *Dirner András* (néha az Endre nevet használta), a pesti evangélikus gyülekezet felsőbb leányosztályának volt a tanítója. A Fekete Sas utcában laktak. 47 éves korában hunyt el, 1852. március 13-án temették a Röck család sírboltjába a „váci töltés mellett”. Felesége hét évvel élte túl.

28.6. KRISZTINA ZSUZSANNA Glatz Jakab hegyeshalmi lelkészhez ment férjhez.¹⁵² Az esküvőt ők is a Deák téri evangélikus templomban tartották 1843. július 5-én.¹⁵³ Glatz Hegyeshalmon is született. (Glatzokkal bőven találkozunk a Deák téri evangélikus egyház anyakönyveiben.)

Ezzel a házassággal a Röck család a kiterjedt felvidéki Glatz családdal került rokoni kapcsolatba.¹⁵⁴

A Glatzok szepességi németek voltak. A család legrégibb tagja, Martin Glatz 1723-ban született Poprádon. Unokája, Jacob Glatz érdekes szerepet töltött be a családtörténetben: hét gyermeke közül három úgy házasodott, hogy rokonságba került a Röck családdal:

– Jacob Johann 1843 júniusában az említett Röck Zsuzsannát, Reck Pál unokáját vette el (28.6).

– Vilhelmina Hollerung Károlyhoz ment férjhez, ezzel a Hollerungok először kerültek rokonságba a Röck családdal. Utódaik ismételt beházasodással jelentkeznek majd. Róluk később szólunk (28.41).

– Henriette Dorottya Arnold David Kosch felesége lett, s ez a Koós család lépett be a Röck familiába. A Koós családról később még lesz szó (28.21).

Ezek a XIX. századi házasságok alapozták meg tehát a Röck, Glatz, Koós, Hollerung családok közötti rokonságot, s ez a rokoni kapcsolat tartósnak bizonyult.

Visszatérve Jakab Glatzhoz, úgy látszik, Pozsony környékén élhetett.¹⁵⁵

28.61. Leánya, **Vilma** férje *Karl Weilbacher* intéző volt. Gyermekeik közül Richard mérnök lett, Ilona pedig lelkészfeleség.

28.62. **Henrikről** annyit tudunk, hogy Pozsonyban élt.

28.63. **Hermína** a Pozsony melletti Zurndorfban (Zurány) élt mint Bodiczkyné. Férje is ott született, de már Pozsonyban halt meg 1906-ban.

28.64. **Lajos** sorsa ismeretlen.

28.65. **Béla** a közeli Répcelakon házasodott, felesége *Dukai Takách Gizella*, minden bizonnyal a XIX. század elejének ismert írónőjének, Dukai Takách Juditnak rokona.

¹⁵² A Hollerung-táblázat Röck I. Istvánnak hat gyermekét tünteti fel: 2 fiút és 4 leányt. A Röck I. Istvánról készült családi képen viszont a 2 fiú mellett 5 leány látható. Ki volt az ötödik leány? A gyászjelentésekben (1850-ben, I. István halálakor és 1882-ben, III. István halálakor) a gyermekek felsorolásakor István és Karolina között „Susan Glatzné” szerepel, 1882-ben pedig „Susan özv. Glatzné.” Nyilvánvaló, hogy Zsuzsanna az ötödik leány. Ilyen nevű gyermekkel találkozunk is az anyakönyvekben. István leánya, Krisztina Zsuzsanna 1821. március 9-én született. Ő lett Glatzné, aki valamilyen okból kimaradt a táblázatból. Viszont a Hollerung-táblázatban egy Glatzné szerepel: I. István testvére, I. József gyermekeként, ugyancsak Zsuzsanna. Tévedett volna a táblázat összeállítója, vagy két Glatz nősült be a családba? Két azonos nevű férj és azonos nevű feleség – kevés a valószínűsége. A Deák téri evangélikus egyház anyakönyve szerint Glatz Jakab 1843-ban vette el István leányát, Zsuzsannát, ezért az I. Józsefnél feltüntetett Glatz Jakabot és leszármazottait áttettük a családfán Röck István családjához.

¹⁵³ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁵⁴ L. a 129. jegyzetet!

¹⁵⁵ L. a 130. jegyzetet!

A Glatzok ezen a néven vagy magyarosítva, jónéhány értelmiségit – lelkészt, tanárt – adtak a magyar közéletnek. A család késői tagja Glatz Oszkár, a neves festőművész.

28.7. KAROLINA. Amikor Röck István késői gyermekét, a 23 éves Karolinát 1847. június 29-én a Deák téri evangélikus templomban oltár elé vezette *Hunfalvy Pál*, a „készmárki nőtlen oktató”-nak írt völegény már 37 éves, befutott tudós volt.

Hunfalvy is a Felvidéken, az Ótátrafüred melletti Nagyszalókon született.¹⁵⁶ Eredeti, Hunsdorfer nevét esküvője idején már nem használta. Miskolci és készmárki tanulmányai után előbb nevelő a Podmaniczky családnál, majd ügyvéd, 1842-től pedig a készmárki jogakadémia tanára, 1846–1847-ben – házassága idején – igazgatója. Évek óta foglalkozott nyelvészettel, megjelentek első tanulmányai.

1848-ban testvérével, Hunfalvy Jánossal együtt a szabadságharc híve, az országgyűlés tagja, egyik jegyzője. Amikor a képviselőház menekülni kényszerül, követi Aradra és Szegedre. A világosi fegyverletétel után rövid ideig a közeli Békéscsabán élő rokonánál, Steinerné Reök Karolinánál (25.1) tartózkodik. 1851-ben amnesztiát kap. Pályája 1851-től felfelé ível. Az MTA főkönyvtárosa lesz, folytathatja kutatómunkáját, 1867 után a főrendi ház tagjává nevezik ki.

Ismert tudós. 1865-ben megindítja a Magyar Nyelvészet című folyóiratot, 1889-ben megalapítja a Magyar Néprajzi Társaságot. Fő művei a nyelvészet és etnográfia területén az 1870-es években jelennek meg. Ezek az évek jelentik tudományos működésének csúcspontját.¹⁵⁷

Tiszaföldvár határában a községtől délre egy nagyobb tanyájuk volt, amelyet nyaralóként használtak. Mint birtokos az 1880-as években Tiszaföldvár képviselője is volt. A család szívesen tartózkodott Tiszaföldváron. Összejöttek itt a rokonok, ismerősök. Karolina – a családban Lina – jó gazdaasszonynak bizonyult. A Munkácsyt nevelő Reök István Hunfalvyné unokabátyja volt, s a Pestre járó Reök gyakran kereste fel „Paul”-ékat, vagy épp náluk töltötték az ünnepeket. Máskor Mezőkeresztesre, bátyjához menet ejtette útba Tiszaföldváron Hunfalvyékat.¹⁵⁸

Hunfalvy 1891-ben, felesége pedig 16 évvel később, 82 éves korában hunyt el. Lakásuk Budán a Margit rakpart 54. sz. házában volt.¹⁵⁹

28.4. A GÉPGYÁROS RÖCK CSALÁD

Utoljára hagyjuk Stephan Röcknek a gyár szempontjából legfontosabb gyermekét, (III) ISTVÁNT.¹⁶⁰ Apja üzemében tanulta a szításmesterséget. Szabadulása után hosszabb vándorutat tett Magyarországon, Ausztriában, Németországban, s tanulmányozta apja iparának külföldi eredményeit. Leánya, az egyszer már említett Lujza így emlékezik meg erről naplójában: „Legény korában, mint akkor szokás volt, vándorbottal a kezében bejárta a

¹⁵⁶ A Hunfalvy Pálra vonatkozó alapvető forrásunk a Magyar életrajzi lexikon (Budapest, 1967). Az alább említett tiszaföldvári adat dr. Varga Lajos tiszaföldvári tanár szíves közlése.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ Levelek: 1, 6, 23, 29. levél.

¹⁵⁹ L. a 130. jegyzetet!

¹⁶⁰ L. a 133. jegyzetet!

világot, még Strassburgban is dolgozott pár hónapig. Hosszú ideig tartózkodott Münchenben, Berlinben és Prágában, de magyarhoni ismereteit is kiegészítette minden irányban.”¹⁶¹

Csak 1840-ben, 28 évesen tért vissza Pestre, apja Szervita téri műhelyébe. Egyesek szerint már ekkor, mások szerint apjának 1850-ben bekövetkezett halála után vette át a műhely vezetését. Az 1840-es években ő is „helybeli szitásmester”-ként szerepel az anyakönyvekben, sőt 1851-ben és 1852-ben is.¹⁶²

Minden bizonnyal külföldi tanulmányai ösztönözték arra, hogy mezőgazdasági gépek gyártására térjen át. Többször tett kísérletet szelelőrosták, szecs kavágók előállítására.

A manufaktúra gyárrá fejlesztésére valójában csak az 1850-es években került sor. 1852-ben kapott engedélyt mezőgazdasági gépek gyártására. 1853-ban társult a nála tíz évvel idősebb Vidats Istvánnal, aki 1842-ben költöztette fel üzemét a Bánátból Pestre. Ekkor állította elő az első kézi és lóerejű cséplőgépeket.

1855-ben szétvált Vidattól, s a következő évben új társulásként Röck István és Szabó Ferenc cég néven működtette üzemét. Ez a társulás is csak két évig tartott. Ezekre az évekre kisebb mezőgazdasági gépek (eke, borona, szecs kavágó és egyszerű cséplőgépek) gyártása volt jellemző, azonban hamarosan malomberendezések, szeszyári és olajmalomszerkezetek készítésére került sor. A magyar malomipar fellendülésének első évei voltak ezek és Röck István igyekezett lépést tartani a malomipar igényeivel, kielégíteni a felmerülő szükségleteket.

A fellendülő üzembről szemléletes képet ad lánya, Lujza naplója: „az 1850-es években, talán már előbb is, a szitáknak, a mezőgazdasági rostáknak a legnagyobb keletje Szerbiában és még tovább keletre volt. Emlékszem jól, hogy egész hajórakományok mentek le a Dunán és festői öltözetű szerbiánerek gyakran jártak a házunkban ki és be.”¹⁶³

1857-ben az első könyvnyomdai gépeket készíti: az első magyarországi gyorssajtót.

Nyilvánvaló, hogy ilyen fejlődési ütemben a belvárosi üzem szűknek bizonyult. Ezért 1857-ben megvásárolja a Soroksári (ma Ráday) utca 24. számú telket, és 3000 m² alapterületű üzemet létesít. Ezzel megteremti a lehetőséget a termékek nagyüzemi gyártására. (Lakásuk azonban ebben az évben még a Szervita tér 7. sz. alatt volt.¹⁶⁴) 1858–1859 körül készíti az első gőzgépeket, gyára évente 170–200 db 4–6 lóerős cséplőgép gyártására képes. 1859-ben elkészíti az első gőzcséplőgépet. Az 1860-as évektől főleg gőzmalmi berendezéseket gyárt (2–8 kőjáratig), s a régi pitlis malmokat először váltja fel a szitaszerkezetű malom.

Az 1870-es években újabb termékeket vezet be: 1874-ben gőzgépkazánok, hajógépek, kűtfűrógépek, selyemgyári berendezések, dohánygyári berendezések előállítására is berendezkedik. 1880-ban saját öntödét állít fel.

Amikor 1882-ben meghalt, mintegy 250 munkást foglalkoztató gyárat hagyott fiaira. Ellentétben apjával, őt már „gépgyáros”-nak említi a szakirodalom és az anyakönyvek. Joggal: „Röck István volt hazánkban a gépipar terén egyike a legelső és legtöbb sikerrel fáradozó úttörőnek” – írja róla kortársa, Gelléri Mór közgazdász, ipartörténeti író.¹⁶⁵

Vagyona révén virilís tagja lett a fővárosi bizottságnak. 1845 májusában a Pozsony megyei Bazinban kötött házasságot, amelyet utólagosan vezettek be a Deák téri evangélikus

¹⁶¹ Röck Lujza naplója – a család tulajdonában.

¹⁶² A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁶³ L. a 161. jegyzet!

¹⁶⁴ L. a 130. jegyzet!

¹⁶⁵ Gelléri Mór: A magyar ipar úttörői. Budapest, 1887. 66–70.

kus egyháznál a „másutt esketett”-ek között. Felesége a bejegyzés szerint Enzl Erzsébet. Később mindig Enslin-nek írják, és a család szerint „német nő” volt. Röck István ekkor még „szitásmester”-ként szerepel, de „helybeli”-nek, azaz pestinek számítják.¹⁶⁶

17. kép. Röck István III (28.4) gépgyáros és felesége, Enslin Erzsébet

18. kép. Röck István III gépgyáros családja 1865 körül

¹⁶⁶ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

Házasságukból hat gyermek született:¹⁶⁷

1846. február 9.: Ludovika Katalin Krisztina – a későbbi Lujza.

1847. szeptember 1.: Ottó Ferdinánd István – a későbbi V István.

1849. március 20.: József Lajos Henrik – Henrikként ismert.

1851. január 1.: Frigyes Edvárd Gyula – III Gyula néven ismert.

1852. szeptember 21.: Géza Gusztáv Emil – a Géza nevet használta.

1854. június 28.: Erzsébet Kornélia Paulina – a későbbi Paula.

Röck István gépgyáros 1863-ban fogadja be házába a Gerendásról Pestre kerülő Munkácsyt, akkor még Lieb Mihályt, aki mesterétől távozván 19 évesen a pesti művészi körökben igyekszik tudását gyarapítani. A hagyomány szerint „tishti szobát” rendeztek be számára, és amikor Munkácsy bement a gyár mintakészítő műhelyébe az asztalosok közé, azok „kolléga úr”-nak szólították. Mint kezdő festő ekkor festette meg Röck István kisebbik lányának, Paulának portréját, és ezekben az időkben készült a Röck Henrik lányáról, Erzsébetéről festett, korábban már említett kép is.¹⁶⁸

Röck (III) István gyermekei (28.41–46):

28.41. Röck LUJZA, az idősebbik leány *Hollerung Károly* modori lelkészhez ment feleségül,¹⁶⁹ és Modorban élt. Ő volt a naplói író Lujza, akinek feljegyzéseiből többször is idéztünk, mert belülről látta a család életét. Meglepő, hogy a jómódú pesti gyáros leánya egyszerű evangélikus lelkész felesége lett. A magyarázat egyszerű. Megismerkedésüket és házasságukat a távoli rokoni kapcsolat és az ezzel járó ismeretség tette lehetővé.

A Hollerungok is németek voltak, de nem cipszerek, hanem Szudéta-vidéki németek. A család egyik tagja felkutatta származásukat, így be tudjuk mutatni vándorlásukat Csehországtól Magyarorszáig.¹⁷⁰ Az első adat a családra 1691-ből való. Ekkor született a Szudéta-vidéki Aschban Michael Christoph Hollerung. A hagyomány szerint a család valószínűleg a hugenot-ták üldözése miatt telepedett le a vidéken. Takácsmesterek voltak.

A naplót író, 1781-ben született és a negyedik generációt képviselő Johann Christoph Hollerung bejárta Európát, hazatérve megnősült, és hamarosan Bécsben telepedett le. Textíliák, szövetek, kendők kereskedésével gazdag vagyona tett szert. Megengedhette magának, hogy egy jó nevű bécsi festővel, Trausch-sal lefestesse magát és családját (a kép ma is megvan a családnál), de egyik vállalkozásában tönkrement, és Győrben élő fiánál elszegényedve halt meg. Három fia közül a középső Modorban lett evangélikus lelkész, ezzel egy különös családi pálya kezdődött el: 1830-tól 1944-ig a modori német egyháznál a Hollerungok adták a lelkészeket 115 éven át. Előbb a fent említett Gábor (1830–1870), majd ennek fia, Károly (1870–1918), őt követte unokaöccse, Károly (1918–1944).

Modor Pozsonytól északnyugatra a Kis-Kárpátok lábánál fekvő szabad királyi város, fallal körülvéve. Abban az időben közel 5000 lakosa volt,

¹⁶⁷ Uo.

¹⁶⁸ A festményeket a család tagjai őrzik.

¹⁶⁹ L. a 126. jegyzetet!

¹⁷⁰ A család történetének kézírata Hollerung Gábor tulajdonában.

ebből 2000 evangélikus, a lakosok 1/3 része német, a többi szlovák.¹⁷¹ Az itteni evangélikus németek lelkészei voltak tehát a Hollerungok, s ide vitte Röck Lujzát Hollerung Károly 1872-ben.

Lujza kedves egyéniség lehetett. Munkácsy is, nagybátyja, Reök István is szeretettel írnak róla. Munkácsy ajándékkal kedveskedett az esküvő alkalmával, s levélben fejezte ki jókívánságait.¹⁷² Az akkor épp Pesten lakó nagybátyja, Reök István felesége pedig így ír a házasságról: „haragszom arra a pimasz német papra, hogy elviszi, igen nagyon szeretem Lujzát.”¹⁷³

Lujza férje volt az, aki nyugdíjas korában hozzáfogott a család származásának kutatásához, és az akkori lehetőségekkel ma már felkutathatatlan területekről is tudott adatokat szerezni. Így jutott el a Röck család első őségig Pinkafőig, ahol Reck Pál született. Nyugdíjazásakor megyei esperes, a Ferenc József rend tulajdonosa.

Felesége közéleti életet élt Modorban. Megalakította a modori jótékony nőegyletet, amelynek évtizedeken át elnöke volt, és kiérdemelte a koronás arany érdemkeresztet. Őt is az evangélikus német templomból temették 1929-ben.

Hollerung Károlynak három gyermeke volt.

28.41.1. Károly Budapesten műgyetemi tanár lett.

28.41.2. Lujza dr. Steinacker Roland pozsonyi teológiai tanár felesége lett, s a II. világháború idején Nyugat-Németországba került.

28.41.3. HOLLERUNG (II) GÁBOR anyai intenciókra műgyetemet végzett, és a Röck család szolgálatába állt. 55 éven át, 1955-ben történt nyugdíjazásáig dolgozott a gyárban. Két gyermeke közül (III) GÁBOR ugyancsak diplomát szerzett. Ő ápolta a családi emlékeket, őrizte relikviáit.¹⁷⁴

28.42., 44. (V) ISTVÁN és (III) GYULA

Amíg a gépgyáros Röck (III) István a céhszokásoknak megfelelően jutott el a mesterlevélig és a vele járó önállóságig, a gyár vezetését folytató két fia már a modernebb kor igényeinek megfelelően mérnöki diplomát szerzett. A két fiú Zürichben végzett: István mérnöki, Gyula hídépítő mérnöki diplomát kapott. Munkácsy leveleiből tudjuk, hogy a „pápaszemes” Gyula el is látogatott Zürichből Munkácsyhoz Párizsba. Az egyetem elvégzése után külföldi gyárakban bővítették ismereteiket. István Angliában, Franciaországban és Németországban dolgozott, Gyulát egy hídépítő cég alkalmazta.

1878-ban tértek haza. 1882-ben, édesapjuk halála után, a végrendelet szerint a gyárat a szakmailag képzett két fiú örökölte.

Műszaki képzettségeiket, külföldön szerzett tapasztalataikat gyümölcsöztetve a termékek színvonala gyorsan nőtt. A gyár fejlesztéséhez ösztönzést adott az 1881. évi első magyar ipartörvény is, amely először részesítette állami támogatásban a magyarországi gyárat a külföldi ipar kiszorítása érdekében.

A két testvér közül Gyula „szelíd, galambtermészetű” ember volt, a gyár vezetését inkább István végezte. Jövedelme révén a budapesti képviselőtestület virilis tagja, műszaki szaktekintély, műgyetemi vizsgabiztos lett.

¹⁷¹ *Fényes* 1836.

¹⁷² Levelek: 27. levél.

¹⁷³ Levelek: 23. levél.

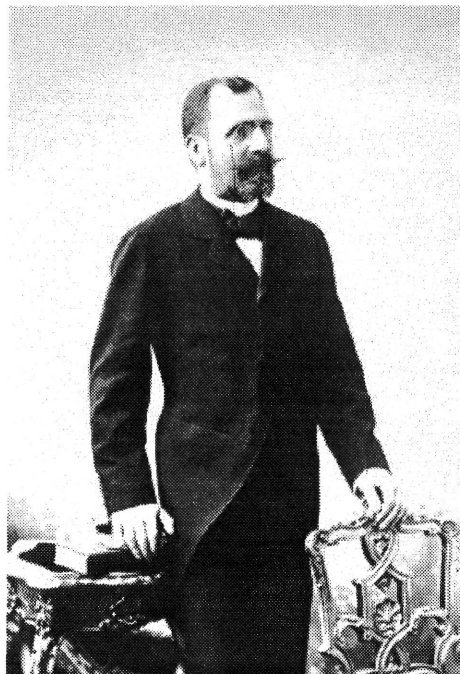
¹⁷⁴ L. a 131. jegyzetet!

A század végén kinőtték a 8380 m²-re nőtt Soroksári úti gyártelepet is, és Kelenföldön, a Budafoki úton már közel tízszer akkora alapterületű (72000 m²) gyárat építettek fel. 1899-ben már itt indult meg a kazánkovács műhely. Az átköltözést 1901-re fejezték be.

A magyar gyáripár fejlesztésében kifejtett érdemeikért 1904. március 1-jei keltezés-sel a Röck gyár mindkét főnökét nemesi címmel, nemesi címer használatával és „kelenföldi” előnévvel ruházta fel a király.¹⁷⁵

19. kép. Röck Lujza (28.41) és férje, Hollerung Károly

20. kép. Kelenföldi Röck István V (28.42)

Röck (V) István új otthonát, villáját a Gellért-hegyen a Kelenhegyi út 29. sz. alatt építtette fel.¹⁷⁶

Ez volt a Röck család fénykora.

1909-ben ugyanis a gyár részvénytársasággá alakult át. Ennek elnöke az Országos Takarékpénztár megbízottja, Schmidt József lett, Röck István alelnöki, Röck Gyula igazgatói tisztséget kapott. A részvénytársaság már 1911-ben egyesült az Első Brünni Gépgyárral.

A két Röck testvér szinte egymást követően halt meg: Gyula 1915-ben, István 1916-ban tüdőgyulladásban.¹⁷⁷ Ezután a Röck család kiszorult a gyár vezetéséből, a vagyon azonban biztosította az utódok gondtalan életét.

¹⁷⁵ A 150. jegyzetben i. m. 301–303.

¹⁷⁶ L. a 144. jegyzetet!

¹⁷⁷ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

Röck István is a Deák téri evangélikus templomban tartotta esküvőjét a szentgottárdi születésű Hermann Emmával 1876. március 30-án, de míg az elődöket a német, őt már a magyar egyháznál anyakönyvezték. Az előkelő házasságban a tanúk is kitűnők voltak: „Hunfalvy Pál akadémiai rendes tag és Zsigmondy Jenő mérnök.”¹⁷⁸

Három gyermekük volt.

28.42.1. **Margit** 1897-ben férjhez ment *Heinrich Dezső* vaskereskedőhöz. A Heinrich családnak a Bács megyei Ómorovicán volt birtoka: a 19.421 kisholdnyi határnak 1/24-ed része illette meg őket.¹⁷⁹ Innen kapta nemességét és az „ómoroviczai” előnevet 1827-ben.¹⁸⁰ Vagyonukat azonban inkább pesti vállalkozásaikkal szerezték. Az Üllői úton lévő „Heinrich-udvar”-nak nevezett vaskereskedés ma is létezik. Lakásuk a kereskedés fölött az emeleten volt.

Heinrich Dezsőnek három gyermeke volt: Tibor (1898–?), Gábor (1901–?) és István (1905–?).¹⁸¹ Közülük kettő Budapesten hunyt el, egy Kanadába távozott.

A Heinrich családban Dezső dédapja, Alajos (Lajos) és annak testvére, Ferenc kapták 1827-ben a nemességet. Ferenc az 1845. június 3-án kelt legfelsőbb engedéllyel Imrédyre változtatta nevét.¹⁸²

Amíg a Röck család pályája lefelé ívelt már, és kiléptek az aktív tőkés soraiból, inkább vagyonukból éltek, a Heinrichek most éltek virágkorukat. Heinrich Dezső megkapta a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet és élethossziglan kinevezett felsőházi tag lett. Vállalatát Heinrich és Fia néven Rt-vé alakította át, amelynek elnöki tisztét megtartotta.

28.42.2. **Röck (VIII) István** a Steyer-Puch magyarországi vezérképviselője volt, autószalonya a Kossuth Lajos utca – Petőfi Sándor utca sarkán, a későbbi Csemege Bolt helyén állt, lakása pedig a szalonhoz közel, a Múzeum körút 18. szám alatt. A magas, elegáns öregúr betöltötte a Magyar Automobil Club titkári tisztét is. 1935-ben halt meg, és a Gödöllő melletti Szadán a családi sírboltban temették el.¹⁸³

– Két fia és egy leánygyermek 1944-ben az ostrom elől Kanadába távozott.

28.42.3. **Röck Béla** hajózási vállalatot alapított. Uszályai és egy-két vontatója „RB” monogrammal járták a Dunát. Vállalkozását azonban egy titkárnő segítségével végezte, senkit sem avatott be ügyeibe, így korai halála után annyi pert varrtak özvegye nyakába, hogy elvitte a vállalat vagyonát, s özvegye, Tömöry Ilona szerény körülmények között élt.

Egyetlen leánygyermekük volt.¹⁸⁴

Az özvegy „nemes Tömöry Iloná”-nak írta magát. Schopper Jenő vaskereskedő ugyanis 1872-ben kapta nemességét, nevének Tömöryre való változtatásával.¹⁸⁵ Előnevet azonban nem szereztek, így maradt meg az egyszerű „nemes” előnév.

Tömöry lány volt – Adrienne – ifj. Bókay János neves orvostanár felesége is.

¹⁷⁸ Uo.

¹⁷⁹ *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. (a továbbiakban: *Fényes* 1851.) II. 163.

¹⁸⁰ *Kempelen Béla*: Magyar nemesi családok. Budapest, 1911–1932. V. 16–17.

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² Uo. 186.

¹⁸³ L. a 142. jegyzetet; Kempelen i. m. X. 409.

¹⁸⁴ Uo.

¹⁸⁵ *Kempelen* i.h.

(A Bókayak is cipszerek voltak, a felvidéki Iglóról származtak a fővárosba az 1820-as években, akkor még Bock néven. Állítólag Jókai Mór segített a névválasztásban: „az én nevem Jókai, legyél te Bókai”. (Bókay János apja után 1884-ben lett a Stefánia Gyermekklinika igazgatója, majd egyetemi tanár, az MTA tagja.¹⁸⁶ (Bókay János és Tömöry Adrienne gyermeke volt Bókay János az ismert regényíró, színműíró.) A család 1896-ban kapott nemességet.¹⁸⁷

Ha Schopper (Tömöry) vaskereskedő volt, nem csodálkozhatunk, ha Tömöry Károly beházasodott a Heinrich vaskereskedő családjába, s elvette Heinrich Dezső nagynénjét, Heinrich Vilmát. A Tömöryek így összefogták a Röck, Heinrich és Bókay családot.

A Röck családból (V) István (28.42) utódainak bemutatását befejezván folytassuk a sort István testvéreivel.

28.43. II. HENRIK (József Lajos Henrik) 1849. március 20-án született.¹⁸⁸ A gyárban kereskedelmi szakemberként dolgozott, azonban 1875-ben, 26 éves korában meghalt.

28.44. III. GYULA – István társa a gyárban – Hergloz Irmával kötött házasságából egy leánygyermeke született, Blanka, akivel ez az ág kihalt.¹⁸⁹

28.45. GÉZA – István testvére – a gépgyáros Röck István negyedik fia, nem vett részt a gyár vezetésében, ügyvédi praxist folytatott. Egy alkalommal Munkácsy ügyvédjeként is szerepel.¹⁹⁰

28.46. RÖCK PAULA III. István kisebbik leánya – Rombauer Emil középiskolai tanárhoz ment feleségül. Kiváló tanárnak tartották. Sokáig Brassóban éltek, 1902-ben mint a brassói főreáliskola igazgatója, címzetes tankerületi főigazgató, Békéscsabán a Rudolf Gimnáziumban érettségi elnök volt épp akkor, amikor Gyóni Géza érettségizett.¹⁹¹

Ezután hamarosan Budapestre kerültek, és az V. kerületi (Markó utcai) állami főreáliskola igazgatójává nevezték ki. Magyar királyi főigazgatói címet kapott. 1914 januárjában a főreáliskola díszterméből indulva temették a Kerepesi temetőbe.¹⁹²

– Gyermekeik közül Erzsébet muzeológus lett a Magyar Nemzeti Múzeumban. Mária Fröhlich Károly felesége volt, közelebbit nem tud róla a krónika. Tivadar sorsa ismeretlen. Paula férje dr. Szabó Dezső debreceni egyetemi tanár volt, az egyetem rektora. Két gyermekük közül dr. Szabó Dezső BESZKÁRT (a mai BKV elődje) igazgató, dr. Szabó Éva gyermekorvos lett.¹⁹³

A Röck családban a Rombauerek már egyszer szerepeltek Röck Aurél (28.21.2) feleségénél (Rombauer Ilona).

A család egyik tagja, Rombauer János festő Lőcsén született 1782. február 8-án. Oroszországba került, 1806–1824 között Szentpéterváron élt, az orosz arisztokrácia kedvelt festője lett. Megfestette Sándor cár portréját

¹⁸⁶ Orvosi lexikon. Budapest, 1967. I. 435.

¹⁸⁷ L. a 150. jegyzetet!

¹⁸⁸ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁸⁹ L. a 144. jegyzetet!

¹⁹⁰ MNG 19279/1976. sz. levél.

¹⁹¹ A (békéscsabai) Rudolf gimn. tanári értekezletek jegyzőkönyve, 1902.5.20.

¹⁹² L. a 130. jegyzetet!

¹⁹³ L. a 144. jegyzetet!

is. Hazatérve Eperjesen telepedett le, oltárképeket, arcképeket festett. 1849. február 12-én hunyt el.¹⁹⁴

*

Ezzel befejeztük a „pesti” Röck család (28) történetének bemutatását. Visszatérhünk a családalapító dédapa, a kőszegi Reck Pál másik gyermekének, a „szabolcsi” ágat alapító Reök Gottlieb (25), vagy ahogy magát nevezte, Reök Theofil családjának történetéhez.

Ezen az ágon juthatunk el Munkácsy édesanyjához és közvetlen rokonságához.

21. kép. Röck Paula (28.46) fiatalkori képe

¹⁹⁴ Művészeti lexikon. Budapest, 1968. IV. 162.

A SZABOLCSI REÖK ÁG (25)

REÖK THEOFIL
(VIII–XI. tábla)

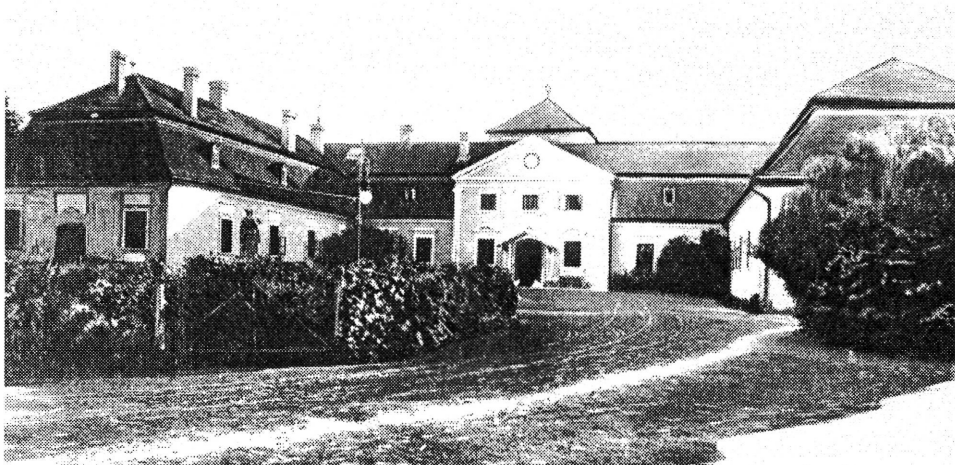
REÖK THEOFIL
(25.)

Munkácsy nagyapja

1769. február 6-án született Kőszegen Reck Pál és Knöblin Mária Barbara hatodik gyermekeként.¹⁹⁵ (A Gottlieb–Theofil névváltozást Reck Pálnál részletesen megmagyaráztuk.)

Nevét házasságkötésekor és a Fényeslitkén anyakönyvezett gyermekeinél Röck-nek, Mándokon Roek-nek írták, később alakult ki a végleges, Reök névalak. Mi ezt a későbbi, a Munkácsy-irodalomban is ismert névalakot használjuk Reök Theofilnél, illetve leszármazottainál, bár még ott is találunk más névalakot. A „szabolcsi” Reök családnál ez az elfogadott írásmódja a családnévnek.

Nem tudjuk, mikor jött el Reök Gottlieb Kőszegről. Annyi biztos, hogy a Forgách grófok mándoki birtokán valamikor az 1790-es években telepedett le, és itt a Theofil nevet használta.

22. kép. A Forgách-kastély Mándokon (25)

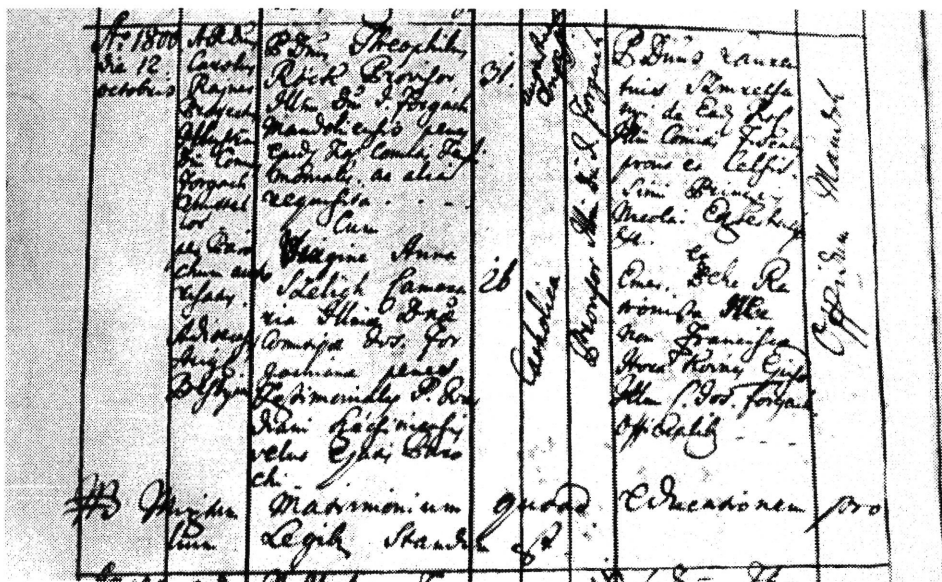
A nagy múltú ghymesí és gácsi Forgách család gácsi ágából származó Forgách József (1756–1828) császári és királyi kamarás idején kezdte szolgálatait. A lankás szabolcsi tájon dús lombú erdők között húzódik meg ez a kis református község, a mándoki uradalom központja. Kastélyát a XVIII. században Forgách József építtette. Felesége Koháry grófnő volt. Halála után fia, Miklós örökölte a birtokot, ő viszont Andrássy Josefát vette el. Ezt a két gróft és grófnőt szolgált a Mándokra települő Reök Theofil. A Mándoktól néhány kilométerre lévő Fényeslitke már az Eszterházyaké volt, azok kisvárdai birtokához tartozott.¹⁹⁶

¹⁹⁵ A kőszegi evangélikus egyház anyakönyve. Ittész János lelkész szíves közlése.

¹⁹⁶ Nagy Iván: Magyarország családai I–XII. Pest, 1857–1865. IV. 203–211.

Mivel Mándokon csak 1816-tól volt római katolikus anyakönyvezés, a Reök család gyermekeinek katolikus tagjait Fényeslitkén keresztelték.¹⁹⁷

Reök Theofil ugyanis 31 éves korában a Forgách grófok kincstárnokának a lányát, a 26 éves Szélig Annát (Anna Seligh) vette el, s 1800. október 12-én esküdtek örök hűséget egymásnak a fényeslitkei római katolikus templomban. Az előkelő házasság, a sok cím terjedelmes helyet foglal el a házasulandók anyakönyvében. Az esküvői tanúk a Forgách grófok és a szomszédos Eszterházyak gazdatisztjai voltak.¹⁹⁸

23. kép. Reök Theofil (25) házassági bejegyzése Fényeslitkén

Házasságukból hét gyermek született, közülük hatot tudtak felnevelni. Mivel a mándoki református egyház anyakönyvébe a születés napját nem vezették be, csak a keresztelését, a születés napját nem tudjuk pontosan megadni. A helyi anyakönyveket átnézve és a helyi hagyományból ítélve azonban a mándoki plébános szerint abban az időben az volt a szokás, hogy a bábaasszony a születés után egy-két nappal vitte el keresztelni az újszülöttet, így a születés napja a keresztelés előtti egy-két napra határozható meg. Ez azonban nem bizonyítható, ezért a hivatalosan beírt keresztelési napot közöljük és használjuk.

Ennek megfelelően a gyermekekre vonatkozóan a következő bejegyzések találhatók:¹⁹⁹

- 1801. szeptember 22-én keresztelték Karolina nevű lányukat,
- 1806. május 5-én Lajost,
- 1808. január 24-én Pál Antalt, de ő február 1-jén elhunyt.

¹⁹⁷ A mándoki római katolikus plébános közlése.

¹⁹⁸ Fényeslitke, róm. kat. egyház anyakönyve.

¹⁹⁹ Uo. illetve Mándok, református egyház anyakönyve.

1809. február 12-én keresztelték Pált,

1810. november 12-én Antalt,

1812. november 20-án Erzsébet Ceciliát (Munkácsy édesanyját).

1816. augusztus 4-én pedig István Imre nevű, utolsó gyermeküket.

Vegyes házasság lévén a fiúknak atyjuk evangélikus, a lányoknak édesanyjuk római katolikus vallását kellett volna követniük, de a gyermekek keresztelésében nincs semmi következetesség. Közülük Pál Antal, Cecilia és Imre István volt katolikus, őket Fényeslitkén keresztelték. Mindhárom gyermeknek lengyelfalvi Eröss György tehetős fényeslitkei birtokos volt a keresztapja.

Felnőtt korukban alaposan megváltoztatták vallásukat: Pál és István az evangélikus, Karolina, Lajos Antal és Cecilia a római katolikus vallást követte.

Az anyakönyvek néhányszor említik még a Reök családot, legutoljára 1818-ban, amikor Reök Theofilné keresztszülőként jegyezték be.²⁰⁰

További életüket nem ismerjük. Theofil Szatmár megyében, a Nagykároly melletti Kaplonyban hunyt el 1849. március 31-én. Nyilván az ott lakó Pál fiánál húzódott meg öreg korában, aki legközelebb lakott Mándokhoz. Felesége halálának bejegyzése Mándokon nem található, Kaplonyban sem követhette férjét, hisz akkor egy sírba temették volna őket. Reök Theofil sírja viszont egyedüli sír.

Amikor Reök Theofil gyermekei sorsáról döntött, jól tudhatta, hogy megfelelő ajánlás, pártfogó nélkül aligha tud egzisztenciát teremteni fiainak. A főurak egymás közötti rokonsága vagy egy-egy főúri összejövétel viszont alkalmas lehetett arra, hogy egymásnak beajánlhassák pártfogoltjaikat. A földesúri tisztviselők összejövetelei vagy családi találkozások, megyebálok alkalmasak voltak a fiatalok megismerkedésére is, így alakulhattak ki a rokoni kapcsolatok. (Nem véletlen, hogy gyakran találkozunk rokonházasságokkal.)

Így történt, hogy két fiát, Lajost és Istvánt jogi pályára adta, mindkettő ügyvédi diplomát szerzett. Pál földmérő lett. A három fiú mindegyike nagybirtokon kapott állást. Nem volt egyszerű az elhelyezkedés, ezt bizonyítja, hogy az országban szétszórva, egymástól távol találtak megélhetési lehetőséget: Lajos, az idősebb, Baranyában, az Eszterházy birtokon (ez sem lehet véletlen, hiszen a közeli Fényeslitke is Eszterházy birtok volt), Antal Borsodban a Coburg hercegi birtokon, Pál pedig Szatmárban a Károlyi grófok birtokának központjában.

Csak a legkisebb fiú, István próbált szabad pályán megélhetést találni, Pesten telepedve le. A szabadságharc bukása után azonban Békéscsabára húzódva egy ideig ő is nagybirtokosok ügyvédjeként szerepel.

Karolina, a legidősebb leány is uradalmi tiszthez ment feleségül Békéscsabán.

Egyedül Ceciliának sikerült úgy férjhez mennie, hogy kikerült a földesúri alkalmazottak köréből. Férje, Lieb Mihály állami sőtisztviselő volt.

Ezek után kövessük Reök Theofil gyermekeinek sorsát.

²⁰⁰ Mándok, református egyház anyakönyve.

A NAGYBÁCSIK, A NAGYNÉNI ÉS CSALÁDJAIK
(25.1–25.6.)

25.1. REÖK KAROLINA – a családban inkább Sarolta, Reök Theofil legidősebb gyermeke, Mándokon született. 1801. november 22-én keresztelték.²⁰¹

Minden bizonnyal ő került ki legkorábban Reök Theofil családjából, mert 1824 körül köthetett házasságot. 1853-ban bekövetkezett halálakor ugyanis a bejegyzés szerint 29 évig élt házasságban.²⁰²

Békéscsabán tűnik fel mint *Steiner Jakab* uradalmi inspektor felesége. Férje az Apponyi grófok 5500 holdas gazdaságát vezette, 1850 körül már maga is tehetős embernek számított. Inspektori jövedelme mellett 190 hold saját földje, két szárazmalma, két korcsmája és legalább 780 hold bérlete volt.²⁰³ Saját házát 1840 körül építtette a Gyulai úton, hatalmas kerttel. A város legszebb kúriájának számított és számít ma is.

Steiner tekintélyét bizonyítja, hogy a csabai evangélikus egyháznak, az ország legnagyobb evangélikus egyházközségének 1837-től világi felügyelője volt 1853-ban történt lemondásáig.²⁰⁴

A gyermektelen házaspár Munkácsy szüleinek halála után a kis Gizellát, Munkácsy húgát fogadta magához, akit a Csabára érkező Miska már Sarolta néni házában talált. Visszaemlékezéseiben így írja le első benyomásait:

„A kép, amely elibém tárult, csak fokozta örömemet: a város legvégében nagyon csinos ház állott s széles lépcsők vezettek fel az udvarról a terraszra, amely a kertre nyílt.

24. kép. A Steiner/Omaszta-kúria (25.1) Békéscsabán. (Fotó: Váradi Zoltán)

²⁰¹ Uo.

²⁰² Békéscsaba, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁰³ Békés Megyei Levéltár (a továbbiakban: BML), békéscsabai főszolgabírói iratok: 944/1851; 1506/1851.

²⁰⁴ Békéscsabai ág. ev. egyház jegyzőkönyve: 1853. nov. 4.

Nagynéném, Steiner bácsi és Giza már a lépcsőn vártak. Mindnyájan megöleltek és egész otthonosan éreztem magam. Itt már nagyon tetszett minden, s karon fogtam Gizát, hogy terepszemlét tartsunk. Az udvarban szép kocsiszin volt, sok kocsival és az istállóban hat ló állott egymás mellett. Kocsisok, cselédek és kertészek sürgölődtek és forgolódtak. Minden zugot bejártam és elragadtatásom egyre növekedett. A ház belsejében éppen így volt. Nagynénémét eddig nem ismertem, de rendkívül kedves volt hozzám és én a gyerekek ösztönével közeledtem feléje, mert a gyerek rögtön megérzi, hogy ki jóindulatú hozzá. Úgy látszott, hogy boldog életem lesz.”²⁰⁵

Reök István nem vezetett háztartást, így minden nap nővérénél, Steineréknél ebédelt, utána következtek Miska boldog délutánjai a Steiner házban Gizával és a szomszéd gyerekekkel – 1852 decemberéig.

Ez év telén ugyanis betyárok támadtak rá a családra. Az esemény olyan mély benyomást hagyott Miskában, hogy évtizedek múlva is apró részletességgel tudta leírni visszaemlékezésében a betyárok kegyetlenkedését.²⁰⁶ A támadás másnapján készült szolgabírói jelentés egybehangzó Munkácsy visszaemlékezésével.²⁰⁷ Steiner néni az 1852. december 6-án elszenvedett izgalomba 1853. január 17-én belehalt. A halotti bejegyzés szerint agyvérzés okozta halálát s 49 éves volt,²⁰⁸ valójában azonban ekkor már 51 elmúlt.

Steiner a támadás után nem maradt Csabán. 1853 végén lemondott egyházi tisztségéről, házát eladta, s 1853–1854-ben elköltözött Csabáról. Később Törökbálinton tűnik fel megváltoztatott, Kövy néven. Megnősült, gyermekei születtek. A Pestre kerülő Miska az 1860-as években boldog napokat töltött a Kövy családnál Törökbálinton.

A Steiner-kúriát 1994-ben Munkácsy Mihály Emlékháznak rendezték be. Azok közé az épületek közé tartozik, ahol Munkácsy hosszú hónapokat töltött gyermekkorában. (Az épületet a csabaiak inkább Omaszta-kúriának nevezik, mert Steiner elköltözése után közel egy évszázadig az Omaszta család birtokolta a Gyulai út 5. sz. alatti előkertes kúriát.)

25.2. REÖK LAJOS 1806. május 5-én született Mándokon.²⁰⁹ Ügyvédi diplomát szerzett, 1837–1841 között pedig házasságot kötött miticzi Járossy Júliával. Házasságkötésük helye ismeretlen. Reök Lajos húga, Cecilia 1848 februárjában írt levele szerint tíz éve, hogy sógornőjének tudja Júliát.²¹⁰ Ezt visszaszámolva 1838-at kapunk, ugyanakkor 1887-ben, Reök Lajos halálakor azt jegyezték fel, hogy feleségével 46 évig élt házasságban.²¹¹ Ennek alapján házasságkötésük időpontja 1841-re tehető. Felesége – előneve alapján – a Trencsén megyei három Miticz falu egyikéből származott, a család innen kapta előnevét. A családot egyébként Sopron megyéből származtatják.²¹²

1848-at írnak, amikor először találkozunk Lajosékkal. Ekkor a Baranya megyei Magyar-Bolyban élnek. Az alig 700 lakosú német-rác településen Fényes Elek szerint „nagyrasági majorság” található, és a falu az Eszterházyak dárdai uradalmához tartozott.

A szabadságharc után Reök Lajosnak 1854-ben engedélyezik ismét ügyvédi praxi-

²⁰⁵ Munkácsy i.m. 27–29.

²⁰⁶ Uo. 33–35.

²⁰⁷ BML, békéscsabai főszolgabírói iratok, 2770/1851; megyefőnöki iratok 6663/1852.

²⁰⁸ Békéscsaba, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁰⁹ Mándok, ref. egyház anyakönyve.

²¹⁰ A levelet közli Walter Ilges: M. von Munkácsy. Bielefeld – Leipzig, 1899. 11–12.

²¹¹ Gyászjelentések – a család tulajdonában.

²¹² Kempelen i.m.

sának gyakorlását. A soproni kerületben a Pécsre kinevezett ügyvédek között szerepel.²¹³ Ekkor a herceg Lippe uradalom szolgálatában áll, azonban nem ő változtatott uraságot, hanem az uradalom került az Eszterházyaktól a herceg Lippe család tulajdonába.

A kinevezésből az is kiderül, hogy a család időközben átköltözött Pécsre. 1863-ban itt látogatja meg nagybátyját fiatal festő korában Munkácsy.

A pécsi megemlékezések szerint 1863 augusztusában és szeptemberében hosszabb időt töltött a családnál Miska, s Reök Lajosék Nepomuk utca 29. sz. lakásában lakott. Munkácsy második látogatását 1865-re helyezik – ezt a pécsiek sem állítják egyértelműen –, majd 1867 farsangján járt ismét Pécsen. A Hattyú étteremben meghallgatta a pécsi dalárda hangversenyét is.²¹⁴ Pécsi tartózkodásának eredménye a Reök Lajosról és feleségéről, valamint a négy Reök-lányról – unokatestvéireiről – készült hat portré volt.

25. kép. Reök Lajos (25.2), Munkácsy pécsi nagybátyja

26. kép. Reök Lajosné Járossy Júlia

Reök Lajos akkor már a 60. éve körül járt. Felesége csontos, szikár nőnek tűnik a festményen. A négy unokanővér közül három valóban viruló, bájos lány.²¹⁵

Munkácsy jól érezte magát a pécsi rokonoknál. Irén egy évtized múlva is emlegette Munkácsyhoz írt levelében a pécsi ismerősöket, akik közül azonban akkor már keveset talált volna Pécsen: a lányok férjhez mentek, a fiúk megnősültek.

A következő években Munkácsy magyarországi látogatásaiból sorra kimaradt Pécs, amiért Lajosék nehezteltek is kissé, de Munkácsynak kevés ideje volt ekkora kitérőre. „La-

²¹³ Vahot nagy képes naptára 1855-re. Pest, 1854.

²¹⁴ Pandur József: Munkácsy és rokonsága. A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve XXXII. Miskolc, 1994; Pusztai József: Munkácsy Mihály Pécsen. Dunántúli Napló, 1974. febr. 17.

²¹⁵ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és festménykatalógusa. Budapest, 1958. 17–19, 21–23. kép. A 20. képen látható Röck Lujza, nem Reök Lajos leánya.

27. kép. Reök Irén (25.23)

jos rossz néven veszi, hogy róluk végkép megfeledkeztél, s méltán” – írja Reök István 1871 augusztusában.²¹⁶

Az 1870-es években Reök Lajosnak anyagi nehézségei támadtak. Az uradalommal rossz viszonyba került, s annyira fizetéképtelenné vált, hogy 1875-ben végrehajtás indult ellene. „Rossz gazda volt mindig” – írja róla öccse, István. 1876-ból már arról értesülünk,

²¹⁶ Reök Irén levelét I. MNG 3157; Reök István levelét I. Levelek: 19. levél.

hogyan beteges, „nyomorúságos a helyzete” s közeli végét várja. Ekkor 70 éves volt. Három év múlva azonban agg kora ellenére Pécssett az adófelszámolási bizottság elnökévé választották, ami társadalmi megtiszteltetést jelentett számára.²¹⁷ 1887. január 28-án hunyt el mint a „Herceg Lippe nyugalmazott ügyésze”. Temetése a Sörház u. 1. sz. alól történt.²¹⁸ Házát, amelyben Munkácsy vendégeskedett, emléktáblával jelölték meg, s az utca ma Munkácsy nevét viseli.

Reök Lajosnak sem házassági, sem gyermekeinek születési bejegyzései nem kerültek elő. A Hollerung-táblázatban feltüntetett gyermekek sorrendje azonban megegyezik a gyászjelentésekben feltüntetett sorrenddel: Sarolta, Ilka, Irén, Gabriella. Ők voltak Munkácsy pécsi unokanővérei.

25.21. **Reök Sarolta** 1901-ben, 55 éves korában hunyt el Budapesten,²¹⁹ így 1846-ban születhetett.

25.22. **Röck Ilonáról** annyit tudunk, hogy 1901-ben még élt.

25.23. **Röck Irén** korán hunyt el, 1901-ben már nem élt.

25.24. **Röck Gabriella**: a négy lány közül csak ő, a legfiatalabb ment férjhez. 1871 októberében tartották esküvőjüket *Eötvös Pállal*, a „kis Eötvössel”. Nyíregyházára kerültek, s Eötvös Pál mint helyettes pénzügyigazgató, pénzügyi tanácsos ment nyugdíjba.

Négy gyermekük (Dezső, Pál, Mária, Antal) közül Antal fiatalon meghalt. Érdekesen alakult Mária családjának sorsa. Férje ugyanis Röck István (25.33.1) azaz nagyapja testvérének, a kaplonyi Reök Pálnak unokája volt, így másod-unokatestvéreként házasodtak össze.

25.3. **REÖK PÁL**. Amikor 1837. január 8-án Sóvárrott Reök Pál örök hűséget esküdött Garlaty Bertának, az anyakönyvi bejegyzés a menyasszonyt 22, a vőlegényt 25 évesnek tüntette föl, valójában azonban a következő hónapban betöltötte a 28. évét. Foglalkozásként szatmári földmérőt, lakóhelyként Nagykárolyt jegyezték be.²²⁰ Reök Pál tehát korán elkerült a nagykárolyi Károlyi grófok szolgálatába, és ott is maradt élete végéig.

Különös, hogy Reök Pál a távoli Sóvárrott talált menyasszonyt magának. Mai ismereteink szerint egyetlen magyarázatul szolgál, hogy a Sóvárroli származó Lieb Mihály – Munkácsy édesapja – 1832–1834 között Szatmáron volt sóhivatali mázsálós, s szinte biztos, hogy ismerték egymást a megyebálokról híres városban. Ez az a kapocs, ami a Lieb és a Reök család férfi tagjait összekötötte, s melynek segítségével Lieb M. megismerte Reök Pál testvérét, Ceciliát és feleségül vehette. Reök Pál pedig Lieb Mihály lakóhelyéről, Sóvárroli hozott feleséget magának.

A kiterjedt főúri rokonsággal, hatalmas birtokkal rendelkező Károlyi család ősi fészke Nagykároly volt, de a hatalmas birtokot öt jószág-felügyelőségéből kormányozták.²²¹ Az első felügyelőség központja volt Nagykároly. Ehhez az uradalomhoz tartozott két mezőváros teljes egészében (Nagykároly és Nagymajtény), egy mezőváros részben (Nagyecsed), 13 falu egészében, öt falu részben (köztük Kaplony) és 14 szabad puszta.

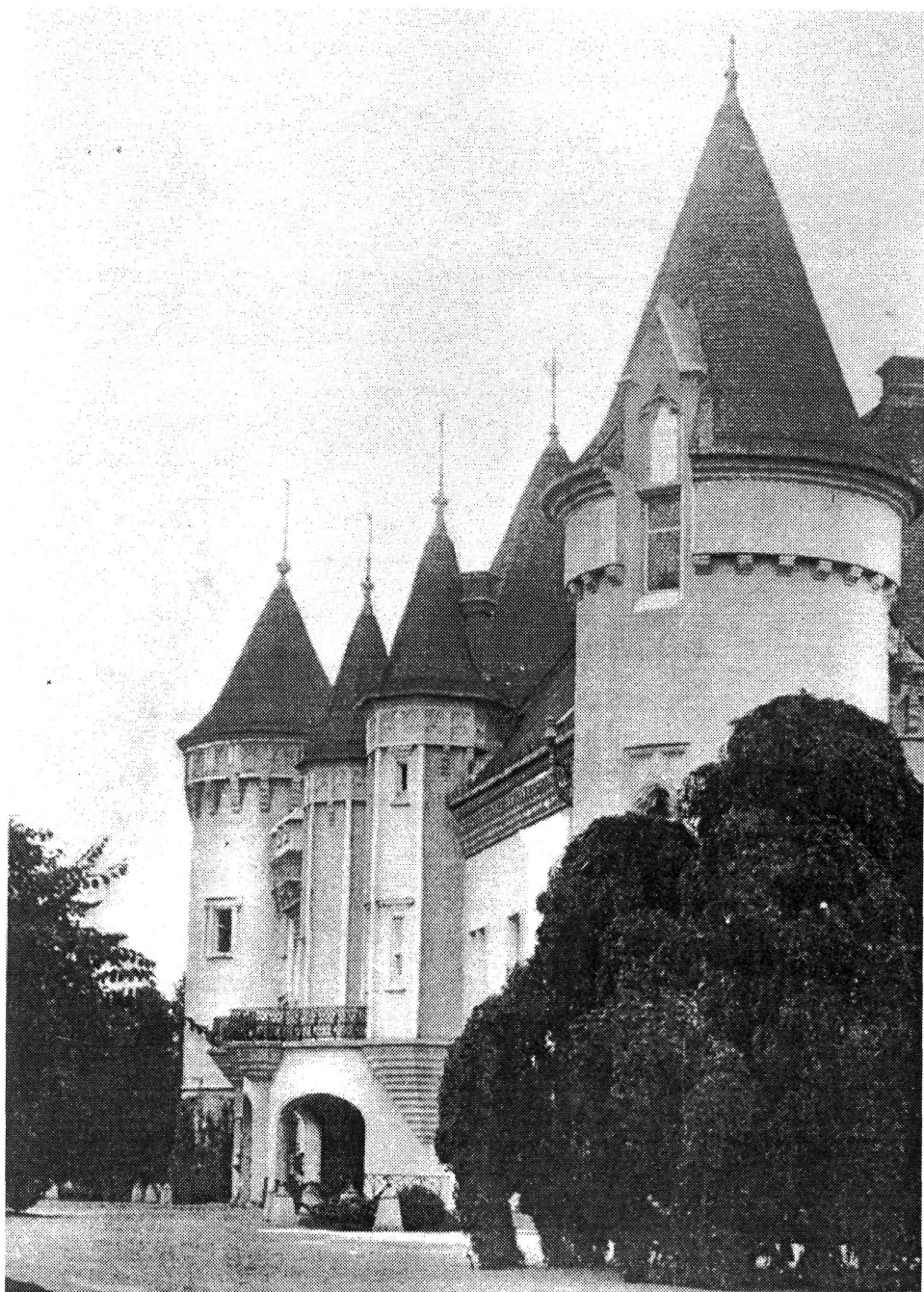
²¹⁷ Névár 1879/63.

²¹⁸ L. a 211. jegyzetet!

²¹⁹ A Kerepesi temető nyilvántartása.

²²⁰ Státný Archiv, Prešov. Sóvári anyakönyvek.

²²¹ Nagykárolyra és a Károlyi családra l. *Borovszky Samu*: Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye leírása. Budapest, é.n. 593–594; *Fényes* 1836. II. 63; *Fényes* 1851. II. 34; *Nagy Iván* i.m. VI. 98–111.

28. kép. A Károlyi-kastély Nagykárolyban (25.3)

Nagykárolyban az egykori vár helyén Károlyi József (1768–1803) épített kastélyt, amelyet azonban a helybeliek továbbra is „vár”-nak neveztek. Ugyancsak ő emelte a szomszédos kis faluban, Kaplonyban a családi sírboltot. A kastélyt még a XIX. században várkastéllyá alakították át.

Nagykárolyban 65 gazdasági, uradalmi épület tartozott a Károlyi uradalomhoz, amiből nyilvánvaló, hogy az uradalmi épületek rányomták bélyegüket a 11000 lakosú városra. József halála után Károlyi György örökölte a nagykárolyi uradalmat, így Reök Pál már az ő szolgálatában állt.

József gyermekei révén olyan nagybirtokos családokkal került rokoni kapcsolatba a Károlyi család, akikkel még találkozunk a Reök család történetében. István második felesége gr. Eszterházy Franciska volt. Három gyermeke közvetlenül kapcsolatban állt Békés megyével is. Franciska Sztáray Albert királyi kamarás felesége lett, Josefa férje pedig gr. Trautmansdorf József, aki a Békés megyei gerendási birtokrészt kapta nászajándékba. Ezen a birokon kezdett gazdálkodni az 1850–1860-as években Reök Pál testvére, Reök István (25.6).

Nagykárolyban az uradalom irányítása nagyszámú tisztviselőt igényelt. Az uradalomban a tisztviselők három csoportját különböztették meg: központi, gazdasági és erdészeti alkalmazottakat.²²²

– A központi tisztviselők a következő sorrendben szerepelnek a család levéltárában (a tisztviselők eredetileg mind külön sorban szerepelnek, mi helykímélés céljából az összetartozó tisztviselőket összevontuk):

kerületi jószágfelügyelő, írnokkal és „tapasztaló”-val (gyakornokkal)
actuarius (jegyző), annak íródeákja és gyakornoka
kerületi ügyész (fiscalis), annak íródeákja és alügyész
számvevő, alszámvevő, két írnok és egy gyakornok
kerületi pénztárnok és pénztárnoki író
sáfár (ispáni ranggal)
földmérő (ez volt Reök Pál)
orvos, sebész (chirurgus)
postaadminisztrátor
építőmester

– A második csoportba tartoztak az uradalom gazdasági tisztviselői (mi folyamatosan írjuk): uradalmi tiszttartó és két írnoka, kasznár és írno-ka, kulcsári írnok, materiális (aedilis) ispán, urbarialis ispán, serházi ispán, főbodonármester, grófi udvari főkertész, mezőtermi ispán, vezendi ispán érkávási gazda, vállaji ispán és ispáni tiszttartó, kiscsedsi ispán, szaniszlói ispán.

– A harmadik csoportot az uradalmi erdészeti tisztviselők alkották: erdőmester egy actuariusal és actuariusi írnokkal, főjáger (fővadász), főcános jáger, 5 területi revierjáger (pl. nagykárolyi stb.), jágersegéd.

A felsoroltakból kitűnik, hogy a Károlyi uradalomban nagyszámú tisztviselőt alkalmaztak, és a város egyéb tisztviselőivel, értelmiségeivel

²²² A Károlyi uradalom leírásának forrása: OL. P sect. 394. Károlyi levéltár. Az 1827-i birtokosztály iratai 3. cs. A/1 Conventionale Incltyi Dominii 1826. dec. 31; valamint A/3 Topographica Consriptioja Kaplyon Helységének 1825. április 30.

olyan jelentős tényezőt alkottak, amely meghatározta a város életét. Híresek is voltak a nagykárolyi megyebálok, ahol a megye színe-java találkozott. Petőfi is itt ismerte meg feleségét az Arany Szarvas fogadóban 1846. szeptember 8-án.

A fentiekből képet kaphattunk arról a környezetről, amelyben Reök Pál élt. Az iratok szerint az „ingenieur kvártély” a kastélyban volt. Hogy igénybe vette-e ezt a szállást Reök Pál s meddig, nem tudjuk. Az 1860-as évektől már a szomszédos Kaplonyt jelölik lakóhelyüül a levelek. Anyagi helyzetét egy 1826-ból fennmaradt fizetési jegyzék alapján képzelhetjük el: a főfiskális fizetése 1286 korona, a perceptoré 1113, a tisztartóé 1036, a kasznáré 662, a vicefiskálisé 539 és a „Feő ingenieur”-é (Reök Pál állása) 457 korona.

Azt, hogy Reök Pál nem házassága idején költözött Kaplonyba, bizonyítja ottani rangja, megbecsülése. 1838-ban ugyanis már a kaplonyi evangélikus egyház főgondnoka volt, egy ilyen cím elnyeréséhez viszont több évi egyházi tevékenységgel kellett rendelkezni. 1848-ban tisztségében újraválasztják, s egy adat szerint még 1879-ben is viseli ezt a címet. 1876-ban Szatmár megye közigazgatási bizottságának tagja.

Kaplony, ez a Nagykárolytól néhány kilométerre északra (ma csak a nagyecsedí vasútvonal választja el Nagykároly-Carel-től), az Ecsedi-láp szélén 50–60 házból álló falu nevezetes hely volt. Innen kapta nevét az ősi Kaplony nemzetség, amely az Árpád-házig vezet vissza származását. Két ága, a Károlyi és a Bagossy család élt a XIX. században, a harmadik, a Csomaközy nemzetség már kihalt. Reök Pál öccse, Reök István gyakran emlegette Kaplonyt, amely gyakori színhelye volt a családi összejöveteleknek.

Reök Pál három gyermekét ismerjük:

25.31. **Ida** nevű leánya *Bagossy Kálmán* helybeli földbirtokos felesége lett. A Bagossyak voltak a Károlyiak mellett Kaplony másik földbirtokosai, s távolról a Károlyiak rokonai.

25.32. **Laura** nevű leányáról annyit tudunk, hogy valahol a környéken laktak, mert Reök István Békéscsabáról Kaplonyba utaztában útba ejtette őket. Laura 1876-ban meghalt, férje, *Lőrinczy* egyedül élhetett (1882-ben Debrecenben), mert gyermekeit a nagypapa, Reök Pál taníttatta.²²³

25.33. A legkisebbik gyermek, **Gyula** jogot végzett. Dr. Reök Gyula gyakran szerepel a névtárakban Szatmár megyében. 1873 óta mátészalkai járásbíró volt, s ott találjuk az 1880-as években is. Jól szituált polgárrá emelkedett. Elnöke volt az 1894-ben alapított Nagykárolyi Központi Takarékpénztár Rt-nek.²²⁴ Földvagyonát minden bizonnyal még apja megalapozta: 1986-ban 242 hold birtoka volt Kaplonyban.²²⁵

Fia, dr. Reök István másod-unokatestvérét, Reök Lajos unokáját, Eötvös Máriát vette el. Róla Reök Lajossal (25.2) kapcsolatban írtunk.

²²³ Lőrinczyéket Reök István említi leveleiben, s Laura halálát is ő írja meg. (Levelek: 2. levél.) Az 1880-as években Debrecenben éltek szerény körülmények között. Az unokákat Reök Pál taníttatta. /Reök Pál levele Munkácsy Emilnek, 1882. febr. 16. – Illésné Szabó Éva (28.46) családi gyűjteményéből./

²²⁴ Névtárak megfelelő évei.

²²⁵ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. köt. Gazdacímár. II. köt. Budapest, 1897. 196.

25.4. REÖK ANTAL. Iskolai végzettségét nem ismerjük. Első említése 1848-ból való, amikor „Herczeg Szász-Coburg Gothai főherceg Ferdinánd” cserépvári kasznárjaként szerepel.²²⁶ Eszerint Borsod megye déli csücskében a Bükk hegység déli szélén lévő Cserépvár lehetett első munkahelye.

Bár Cserépvár nevű település nem szerepel a magyar helységnévtárban, a név mégis azonosítható. Borsod megye szélén, a Bükk hegység alján 1837-ben a közeli 700 lakosú Cserépváralja falu fölött magasodott az a kastély, amelyben Reök Antal kasznárkodott. A kastély fölött középkori vár romjai omladoztak. Innen a Cserépváralja falu neve, s a kastélyt és környékét nevezték Cserépvárnak, a birtokot cserépvári uradalomnak. „A keresztbefutó miskolci országútról csinált szárnyút vezet fel a völgyaljon, majd a hegyoldalon vadregényesen kígyózva Cserépvár fensikjára, amely az érkezőt kellemsen lepi meg. A fensíkon legelől balról egy templom van kicsi toronnyal ... jobbról az úgynevezett Kútház ... benne 70 öles sziklába vájt kút. A templom s kútház mögött keresztben múlt századbeli alház nyúlik el, rostélyos ablakokkal, melybe középen tágas kapu vezet... Az épületnek belül felül, jobbról, balról szárnyai vannak, az udvar háttéréről a régi vár hegykúpja emelkedik, romkoronájával.” Reök Antal öccse, Reök István így látta a kastélyt és környékét 1849-ben.²²⁷

A kastélyhoz tartozó falu határában alig volt megművelt terület. 1837-ben mindössze 9 hold szántót említett a történetíró statisztikus Fényes Elek, s a 8476 holdas határból még a századfordulón is 7543 hold volt az erdő.²²⁸

Földesurának már Coburg herceget írja Fényes Elek. Magyarország egyik legelőkelőbb családja volt a Coburg család, bár a földesúr is alig melegedett meg még a birtokán.

A Coburgok a XVIII. században törtek fel a szászországi fejedelemségben, s tündöklésük alig egy évszázadig tartott.²²⁹

Coburg Ferdinánd György 1815-ben kapta meg a hercegi címet, és amikor 1816-ban elvette feleségül herceg Koháry Ferenc udvari kancellár egyetlen leányát, a házassággal a Koháry család magyarországi birtoka is reá szállt. Koháry Ferenc halála után vejét honfűsítették 1827-ben azzal a kikötéssel, hogy felveszi a Koháry nevet is, így lett Coburg-Koháry herceg az egykori Coburg gróf.

A Coburgok – miként a Habsburgok is – ügyes házassodással Európa legelőkelőbb uralkodó családjaival kerültek rokoni kapcsolatba. Az 1828–1918 között fennállott szász-coburg-gothai hercegségből származó család szézületes karriert futott be.

Cserépvár ura, Ferdinánd György testvére volt a szász-coburg-gothai fejedelemnek. Egyik leánytestvére Konstantin orosz főherceg, a másik a kenti herceg felesége lett, öccse, Leopold pedig belga király (I. Lipót). A dinasztiaalapító Ferdinánd György 1851-ben elhunyt. Gyermekei közül Ferdinánd

²²⁶ Magyar gazdatiszti névtár. Pest, 1848.

²²⁷ Reök István: Visszaemlékezések. Békés, 1870. júl. 10.

²²⁸ Fényes 1836; Fényes 1851.

²²⁹ Nagy Iván i.m. III. 40–41, VI. 288–294.

Auguszt Portugália régense lett (felesége II. Mária portugál királynő), August Lajos szász királyi őrnagy pedig Lajos Fülöp francia király leányát vette el. Victoria is a francia uralkodói családba ment férjhez: férje Bourbon Orleans Lajos volt.

Ferdinánd György 1851-ben bekövetkezett halálával a Coburg család új tagja került a cserépvári uradalom élére.

Itt, az erdők között megbúvó Cserépváron rejtőzött el a szabadságharc végén, 1849 augusztusában a Reök család több tagja is. Így Reök Antalnál húzódott meg öccse, Reök István, Pestről, valamint húga, Cecilia, férjével, Lieb Mihállyal és öt gyermekével, Miskolcra, köztük a kis Miskával (Munkácsy). Sőt apjának testvére, Tóthné Lieb Mária is ide menekült gyermekeivel Eperjesről. A nagyszámú Lieb – Reök – Tóth gyermek egy szobában tartózkodott az oroszok bejövetelekor, s az orosz tiszt iskolának nézte a felügyelet alatt játszó gyermekeket.²³⁰

Reök Antal a családi hagyomány szerint „tisztartó és castellanus” (várnagy) volt a birtokon mindaddig, míg fel nem mondott.

Más forrás nem lévén a családban megmaradt hagyományt idézzük Reök Antal további sorsával kapcsolatban: „Coburg herceg fogadószobája mellett volt Reök Antal hivatali helyisége. Egy napon a vendég olyan hangon, hogy áthallatszott Reökhöz, a következő kijelentést tette. Diese Hunde Ungarn! (Ezek a kutya magyarok!) Erre ő azonnal lemondó levelet írt, amelyet nyomban átvitt a hercegnek, mondván: Én is ennek a kutyának mondtam szerencsétlen nemzetnek tagja vagyok, nem szolgálom tovább Föméltóságodat.”²³¹

Felmondása után Mezőkeresztesre ment. Az akkor áruba bocsátott kincstári földek-ből mintegy 500 holdat vásárolt meg, amelyet később vejével, Hofmann Gyulával együtt fokozatosan törtek fel, tették alkalmassá a gabonatermesztésre. Így jutunk el Mezőkeresztesre, a Reök család otthonába.

A község 17000 holdas határa kincstári tulajdon volt. A nagy- és Kis-Csincse patak vidékén terült el a „Csincse gyepének nevezett városi legelő”.²³² Ebből vásárolt Reök Antal a Csincse mentén és azon túl. A szűz föld kiváló termést hozott. Úgy szól a hagyomány, hogy az első években tököket termesztettek, s akkorára nőttek, hogy a koci oldalát le kellett venni annak érdekében, hogy fel tudják rá emelni a hatalmas tököket.²³³

Reök Antal még gazdatiszt korában, 1838-ban tartotta esküvőjét Simits (máskor Simics) Konstanciával. Valószínűleg környékbeli családba nősült, mert Ilona nevű leányának keresztyánya Simics Krisztina volt, Reök Antalné testvére, akinek férje, Kaszner Sándor is a Coburg herceg szolgálatában állt, kasznár volt.

A két gazdatiszt tehát két testvért vett el.

A Kaszner család neve a következő nemzedéktől Gasznerre változott. Kaszner Sándor fia, Gaszner Gyula mezőkövesdi szolgabíró lett, s szerepel a Munkácsy mezőkövesdi fogadásáról készült, többször közölt képen.²³⁴

Így nemcsak szolgabíróként volt „hivatalos”, hanem mint rokon is.

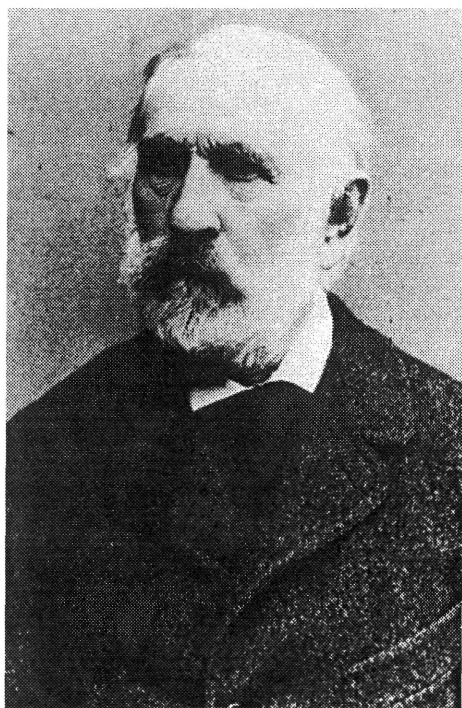
²³⁰ L. a 60. jegyzetet!

²³¹ Uo.

²³² *Fényes* 1836.

²³³ L. a 60. jegyzetet!

²³⁴ L. a 214. jegyzetet!

29. kép. Reök Antal (25.4), a mezőkeresztesi nagybácsi

30. kép. Reök Antalné Simits Konstancia

Házasságukból három leányuk született: Emilia (1839?), Etelka (1845) és Ilona (1855). Reök Antal esküvőjének színhelye ismeretlen. Etelka Cserépváron született és Cserépváralján anyakönyvezték, Emiliát pedig Tardon.²³⁵ Harmadik leányuk már Mezőkeresztesen született, bizonyítván a családi hagyományt, hogy a szabadságharc után elköltöztek Cserépvárról. Mezőkeresztesen a 208. sz. alatt laktak még 1869-ben is, 1870-től az 51. sz. ház szerepel lakásukként.²³⁶

Reök Antal 1875-ben még a földkataszteri munkáknál mezőkövesdi becslőbiztosként szerepel.²³⁷ Hosszú életet élt, 1902-ben, 92 éves korában hunyt el. Birtoka ekkor 526 holdra terjedt, ennek többsége – 417 hold – már szántó lett a század végére.²³⁸

Reök Antal mezőkeresztesi kúriája volt a Reökök évenkénti pünkösdi családi összejvetelének egyik biztos pontja Kaplony mellett. Ők ketten, Pál és Antal álltak legjobban anyagiakban. A mezőkeresztesi kúriában bőven volt hely a vendégek elhelyezésére, István csak később kapcsolódott be a testvérek fogadásába. Lajos inkább a korai időszakban volt vendéglátó.

²³⁵ Illés Györgyné Szabó Éva, Munkácsy Sándor unokájának családi iratai és szíves közlése.

²³⁶ Mezőkeresztesi róm. kat. egyház anyakönyvei.

²³⁷ L. a 224. jegyzetet!

²³⁸ L. a 225. jegyzetet!

31. kép. A Reök–Hofmann-kúria Mezőkeresztesen

Munkácsy is többször ellátogatott Antal nagybácsihoz. Előbb még mint ifjú, nevelőapjával, Reök Istvánnal, később mint befutott festő. Reök Irén szerint már a Siralomház sikere (1870) után járt Mezőkeresztesen.²³⁹ Újabb látogatásra a kilencvenes évekből van adatunk. 1891-ben, amikor a Honfoglalás c. művéhez gyűjtött anyagot, útba ejtette Mezőkeresztest is, és ellátogatott ide a millenniumi ünnepségek idején is.

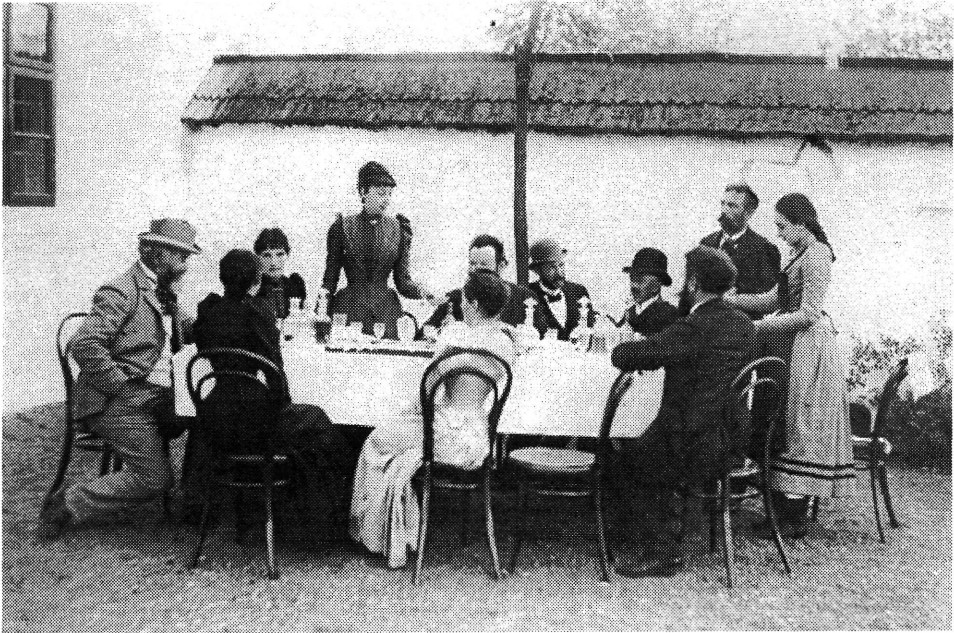
Kövessük azonban tovább Reök Antal gyermekeinek sorsát!

25.41. Reök EMILIA. 1862. október 9-én ment férjhez az ismeretlenségből Mezőkeresztesre került *Hofmann Gyulához*. A családban fennmaradt hagyomány egyik változata szerint Hofmann Gyula mesterlegényként vetődött a környékre, a másik változat szerint mint „gazdag örökös” keresett befektetést a tőkéjéhez. Abban megegyezik a családi hagyomány, hogy Hofmann Gyula családja azonos a neves ruszabányai Hofmann családdal, akik a ruszabányai bányákat virágzó vállalatá váloztatták, és Maderspach Károly neves kohómérnökkel társulva megalapították az ottani vasgyárat. Mederspach és felesége 1848–49-ben a szabadságharc mellé állt, ezért Haynau osztrák tábornok 1849 júliusában Maderspachnét megvesszőztette, s a nyilvános megvesszőzés hírére férje öngyilkos lett. A tett nemzetközi felháborodást váltott ki, s amikor a nyugdíjba küldött Haynau 1852-ben Londonba látogatott, ott felismerték, és inzultálták a londoniak.

A házassági bejegyzés Hofmann Gyula származási helyéül valóban a délerdélyi Ómoldovát jelöli meg, és ez a Duna partján fekvő település nincs messze az említett bányavidéktől. Apja Hofmann Ádám, anyja Buchwald Amália. Az esküvő alkalmával a vőlegény 29 éves volt, így 1833-ban születhetett. A „lunkányi” előnevet használta.²⁴⁰

²³⁹ L. a 214. jegyzetet!

²⁴⁰ Mezőkeresztes, róm. kat. egyház anyakönyvei.

32. kép. Rokonok közt Mezőkövesden. Bal szélén: Munkácsy Mihály, Munkácsy balján: Munkácsy Mária, Gaszner Gyuláné, Munkácsy Emil, Tarnay Gyula járásbíró. Áll: Gaszner Gyula főszolgabíró. Háttal: Munkácsy Emilné és Hofmann Erzsébet. Jobb szélén áll: Gaszner Irén (Hofmann Ferencné).

Az említett Maderspachné leánykori neve Buchwald Franciska volt, s a ruszabányai Hofmannok is a „lunkányi” előnevet használták. Az azonos vezeté- és előnevek alapján feltételeztük, hogy Maderspachné közeli rokona lehetett Hofmann Gyulának.

A Hofmannok utódaitól a legutóbbi időben előkerült családfa igazolta a feltételezést: Hofmann Gyula édesanyja és Maderspach Károlyné testvérek voltak, apja, Hofmann Ádám pedig társtulajdonosa volt a ruszabányai „Hofmann Testvérek és Maderspach Károly Cég”-nek.

Röck Emilia férje, Hofmann Gyula tehát Maderspach Károlyné unokaöccse volt.

A Hofmann–Maderspach céget azonban 1857-ben felszámolták, a vagyont szétesztették az örökösök között, így jelenhetett meg ezekben az időkben Hofmann Gyula „gazdag örökös”-ként Mezőkeresztesen, és vásárolhatott saját birtokot. Birtokát még 1893-ban is külön kezelte a telekkönyv.

Mezőkeresztes a múlt század közepén még 79 jobbágytelekből és 27 zsellérházból álló kis település volt. (A házak közül három ma is eredeti állapotában áll a templom mellett, megmentve az utókornak.) A század végére már 4200 lakosú településsé vált az egykori zsellérfalu. „Mint kúria a Hofmann-féle kastély érdemel említést” – írja róla a község történetírója.²⁴¹ Tegyük hozzá, nem kastély az, csak kúria, amelynek magvát egy kincstári

²⁴¹ Tóth Kálmán: Mezőkeresztes története. Miskolc, 1928.

épület alkotta. Ezt bővítette ki az új birtokos előbb 6 ablakos, majd veje, Hofmann Gyula hasonló nagyságú szárnyal. Így lett 12 ablakos, 42 méter hosszú kúria, amelyben 12 helyiség volt, az udvaron bőven ellátva gazdasági épületekkel.²⁴²

A Hofmann családban hat gyermek született, mind leány.²⁴³

25.41.1. **Irén**, az elsőszülött leány *Weinberger Gusztáv* pesti kereskedőhöz ment férjhez. A hagyomány szerint sokat tartózkodott Pesten Hunfalvyéknál, így ismerkedett meg pesti vőlegényével, akinek a Kálvin tér és az Üllői út sarkán volt az üzlete.

Gyermekeik közül:

– György 1919 májusának elején, a Tanácsköztársaság felvidéki hadjáratakor esett el. Fiuk, György – nevelőapja után Szerémy György –, a családi emlékek fáradhatatlan kutatója és őrzője, Pécsen él.

– Irén dr. Farkas Gyula edelényi ügyvéd felesége lett, s haláláig Edelényben lakott.

– Ágoston – a családban inkább Gusztáv – okleveles gazda, a családi emlékek gondos őrzője volt, ő is Edelényben halt meg 1975-ben.

25.41.2. **Etelka** férje *Hofmann Jenő* fővárosi főtanácsos volt.

25.41.3. **Emilia** a régi nemesi családból származó *Noszticius Árpád* felesége lett. A Noszticiusok birtoka, a „Noszticius dolina” (kerekerdő) Eperjes határában már a XVII. században a család tulajdonában volt. Ma Eperjeshez tartozik. A család három háza közül

33. kép. A Hofmann család (25.41). Álló sor: Hofmann Júlia (Munkácsy Emilné), H. Etelka (Hofmann Jenőné), Weinberger Gusztáv, Noszticius Árpád, H. Emilia (Noszticius Árpádné). Ülő sor: Munkácsy Emil, H. Erzsébet, özv. Hofmann Gyula, H. Irén (Weinberger Gusztávné).

²⁴² Nemespanny Iván (11.21) közlése ill. családi iratok alapján. A születési és halálozási adatok Kachelmann Róbert (Budapest) – Reök Antal révén Reök-rokon – szíves közlései.

²⁴³ Mezőkeresztes, róm. kat. egyház anyakönyvei.

az egyik Eperjes főterén a Rákóczi-ház szomszédságában van,²⁴⁴ s ebben a pompás épületben találkozott 1845-ben a három jeles költő: Petőfi Sándor, Tompa Mihály és az Eperjesen dolgozó Kerényi Frigyes. Itt írta Petőfi a három költő közötti „költői versengés” alkalmával Az erdei lak című versét.

A Noszticius család révén is kapcsolódik a Reök család Munkácsy családjának apai ágához. Noszticius Árpád édesanyja, Noszticius Károlyné született Tóth Valéria (11.21) ugyanis Munkácsy nagynénjének (édesapja testvérének) Lieb Máriának (11.2) volt a leánya, így Tóth Valéria Munkácsy unokatestvére volt. Valéria unokája, Nemespanny Iván gondozta Munkácsy Emilnek 1920-ban megözvegyült feleségét, Hofmann Júliát (25.41.5).

25.41.4. **Erzsébet** nem ment férjhez. Keménységéről ismert „kisasszony” volt a családban.²⁴⁵

25.41.5. **Júlia** élete annál érdekesebb. 1887-ben Munkácsy bátyjának, a megözvegyült *Munkácsy Emil*nek (11.11) lett a felesége. Emil tehát nagybátyjának és nevelőapjának unokáját vette el, s a második felesége 29 évvel volt fiatalabb nála. Gyermeük nem született, a férj 1920-ban meghalt. Munkácsy Emilné, Juliska néni volt a család élő tanúja, hagyományának tovább örökítője, sok értékes emléket hagyva az utókorra Munkácsyról és a családról. 101 éves korában, 1970-ben halt meg Mezőkeresztesen, ahol életének utolsó 35 évét töltötte a távoli rokon Nemespanny családnál.

25.41.6. **Konstancia Ilona** (1870–1876) gyermek korában meghalt.

25.42. ETELKA, Reök Antal második leánya, – a házassági bejegyzés szerint Adelgunda – Mezőkövesdre ment férjhez *Schmitt* (néha Schmidt) *József* jómódú borkereskedőhöz. Az esküvőt 1862-ben együtt tartották Emilia és Hofmann Gyula esküvőjével.²⁴⁶ A Schmitt család Mezőkövesden vendéglőt birtokolt, szőlőjük volt Tardon és a szomszédos Tobolddarócon. Munkácsy maga is járt Mezőkövesden a Schmitt családnál. A Schmitt-házban rendezték be Mezőkövesden a Matyó-házat.

Schmitt József és Reök Etelka házasságából nyolc gyermek született:

25.42.1. Schmitt **Róza dr. Puskás József** mezőkövesdi orvos felesége lett. Második férje *Brückner József* borkereskedő volt.

25.42.2. Schmitt **Marianne** férje *Szlammer Ágoston* MÁV állomásfőnök volt Nagybecskereken. Később Kassán éltek.

25.42.3. Schmitt **Etelka** férje Munkácsy Emil fia, *Munkácsy Sándor* lett, így vele a Lieb család történeténél, a Munkácsy Sándorról szóló fejezetben találkoztunk (11.11.2).

25.42.4. Schmitt **József** pénzügyi fogalmazó volt, s fiatalon, 33 éves korában hunyt el Mezőkövesden.²⁴⁷

25.42.5. Schmitt **Ilona Horváth Gerő** tábornok felesége.

25.42.6. Schmitt **Iré**n első férje *Rombauer Sándor* volt, minden bizonnyal a pesti Reök családnál megismert Rombauerek egyik tagja (28.45). Második férje *Horváth Márton*, Horváth Gerő tábornok testvére.

25.42.7. Schmitt **Antal** fiatalon, 18 éves korában halt meg.²⁴⁸

25.42.8. Schmitt **Pál** katonai pályára lépett, és ezredesi rangig emelkedett.

²⁴⁴ L. a 60. jegyzetet!

²⁴⁵ L. a 214. jegyzetet!

²⁴⁶ Mezőkeresztes, róm. kat. egyház anyakönyvei.

²⁴⁷ Mezőkövesd, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁴⁸ Uo.

A Schmitt család több tagja katonai pályán igyekezett a társadalmi ranglétrán felemelkedni. Valószínű, hogy ebben a család idősebb katona tagjai is segítették a fiatalabb generációt. Idős Schmitt Pál temetésén ugyanis olyan rokonok szerepeltek a gyászjelentésben, mint Pulcz János nyugalmazott császári és királyi tábornok – Pulcz lány volt a felesége gyömörei Gyömörey Antal ezredesnek –, de a leányági rokonok között találjuk az említett Horváth Gerő tábornokot is.

25.43. Reök ILONA – Reök Antal harmadik leánya – 1875 novemberében ment férjhez *Antony Ágoston* mezőkövesdi ügyvédhez, de fél évvel az esküvő után elhunyt. Mindössze 21 éves volt.²⁴⁹

REÖK CECILIA

(25.5.)

Munkácsy édesanyja

Reök Theofil kisebbik leánya Mándokon született, s Fényeslitkén katolikusnak keresztelték és anyakönyvezték 1812. november 20-án.²⁵⁰ A keresztségben az Erzsébet Cecilia nevet kapta, de csak az utóbbit használta.

A mándoki katolikus iskolában kezdte tanulmányait. 1821-ben a leánygyermekek között az első helyen szerepelt. 1825-től már nincs a tanulók névsorában.²⁵¹

1839 körül férjhez ment *Lieb Mihály* ungvári sópénztárnokhoz, így élete a továbbiakban Lieb Mihályhoz kötődött, és ott is tárgyaljuk (11.1).

REÖK ISTVÁN

(25.6.)

Munkácsy nevelőapja

Munkácsy önéletrajzának, az Emlékeimnek Miska mellett másik főszereplője, a Munkácsy-irodalomból ismert szigorú nevelőapa.²⁵²

Ő Reök Theophil legkisebbik gyermeke volt. Mándokon született, s római katolikusnak Fényeslitkén keresztelték és jegyezték be 1816. augusztus 4-én.²⁵³ Ennek ellenére a legjobb protestáns iskolák egyikében, az eperjesi kollégiumban végezte tanulmányait, itt kiváló tanárok és iskolatársak között vált a reformkori haladó értelmiség tagjává, a polgári Magyarország elkötelezett hívévé. A közéleti szereplésre itt készült fel, a kollégium diáktársaságában. „Rök Pista volt közöttünk a legkitűnőbb színészi tehetség, s dörgedelmes hangjával mind a komikum-, mind a tragikumban nagy hatással működött; – ügyvéd, utóbb gazda lett belőle, pedig legfőbb hivatása volt Thália papjává lenni” – írja róla az egykori iskolatárs, Vahot Imre.²⁵⁴

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ Fényeslitke, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁵¹ A mándoki róm. kat. plébános illetve a református lelkész szíves közlése.

²⁵² Reök Istvánról részletesen l. *Czeplédi* i.m. 1975.

²⁵³ Fényeslitke, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁵⁴ *Bodolay Géza*: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Budapest, 1963. 701, 723.

1838-ban ügyvédi vizsgát tett, Pesten telepedett le. Ott előbb Kazinczy Gábor köréhez tartozott, majd ennek felbomlása után az 1847-ben megalakuló Ellenzéki Kör jegyzője lett.²⁵⁵ Megbízatása mutatja, hogy elismert tagja volt a haladó fiatalságnak. Itt a nemzet legjobbjai között (Teleky László, Vörösmarty Mihály, Petőfi, Kossuth, Erkel stb. társaságában) alakult egyénisége, elkötelezettsége.

1845-ben nősült, felesége *Grobetti Lujza*, egy budai polgárcsalád tagja. 1846-ban Ilona, 1849-ben Gizella nevű leányuk született.²⁵⁶

1848-ban Klauzál minisztériumában volt titkár.²⁵⁷ 1849-ben az orosz betörés idején a Mátrában élő testvérénél, Reök Pálnál húzta meg magát más rokonokkal együtt.²⁵⁸

A szabadságharc bukása után családjával együtt vidéken telepedett le, hogy itt véssze át a megtorlás időszakát. Békéscsabát választotta, ahol Karolina nevű nővére élt, s akinek férje, az Apponyi grófok uradalmi inspektora tekintélyes ember volt. Anyagi és erkölcsi támogatásra találhatott nála. Az ideiglenes megoldásból végleges letelepedés lett.

Családi életét sorozatos csapások sújtották. Gizella nevű leánya még Pesten meghalt, Békéscsabán a kisebbik leányát is elveszítette.²⁵⁹ Felesége elhagyta, visszaköltözött a fővárosba. Reök István egyedül maradt, „agglegény-életet élt” – írja róla Munkácsy.

Ekkor, 1852 elején került hozzá unokaöccse, a kis Miska, a későbbi Munkácsy Mihály. A Lieb gyermekek ugyanis 1850-ben édesanyjukat, 1852 tavaszán édesapjukat is elveszítették, s az árván maradt gyermekeket a Reök testvérek „osztották szét” maguk között. Így került Miska Reök Istvánhoz.

Lakásuk Csaba főterének végén, az evangélikus kistemplom közelében a Fő utca 975. sz. házban volt (ma Baross utca 6. sz.). Reök I. 1853 Szent Mihály napjától a főter közepén a Trauttmannsdorf-féle tiszti lakásba költözött, a gróf „ügyésze” lett. Közvetlen szomszédjuk volt az Apponyi grófok tiszti lakásában a Vidovszky család, ahol Munkácsy új barátokra talált a gyerekekben. Vidovszky mamáról pedig így írt Munkácsy: „A jó asszony lett az én harmadik anyám.”²⁶⁰

Reök I. 1852-től Csaba távoli határában, a mintegy 20 kilométerre lévő Gerendási-pusztán, a Trauttmannsdorf-birtokból bérelt 255 hold földet.

Ez az a Gerendás, amely oly sokszor előfordul Munkácsy életében. Ide szökök meg mesterétől asztalosinas korában, ide tér megpihenni néhány hónapra 1862–63-ban, mielőtt a festőpályára lépne. Még kétszer tölt hosszabb időt a gerendási tanyán: 1865 szeptemberétől 1866 februárjáig az Estebéd a pusztán és a Búsuló betyár megfestése idején, valamint 1867 augusztusa és októbere között. Ebben az évben nagybátyja felmondja gerendási bérletét, s a kis tanya, a „rezidencia” néhány év alatt az enyészet martalékává vált.

Reök István 1855 körül költözött ki Gerendásra második – akkor még nem hivatalos – feleségével, Omaszta Máriával (ő az ismert Mari néni) a tanyára.

Az Omaszta család jómódú, haladó szellemű értelmiségi, földbirtokos család volt. Az apa, ifjú Omaszta Zsigmond ügyvéd, 1829-ben a gyomai járás országgyűlési képviselője volt. A szabadságharc bukása után vizsgálat

²⁵⁵ OL R 151: Az Ellenzéki Kör iratai.

²⁵⁶ Budapest, Belvárosi római kat. plébánia anyakönyvei.

²⁵⁷ Az első magyar minisztérium személyzetének név- és lakkönyve. H.n. 1848.

²⁵⁸ L. a 227. jegyzetet!

²⁵⁹ Békéscsaba, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁶⁰ *Munkácsy* i.m. 36.

**34. kép. Reök István (25.6),
Munkácsy nevelőapja**

**35. kép. Reök Istvánné Omaszta Mária
fiatal korában ...**

36. kép. ... és matrónaként

folyt ellene, amnesztiát 1853-ban kapott. Testvérét, Lajost, a szabadságharc honvédtisztját a bukás után büntetésből besorozták az osztrák hadseregbe közlegényként, s csak hosszas kérvényezések után tudták kiváltani. Omaszta Zsigmond felesége Stummer lány volt,²⁶¹ az alispánt és főispánt is adó Stummer-Terényi család tagja. Ennek a családnak volt tagja Ipolyi (Stummer) Arnold, a neves tudós-püspök is.

A Bach-korszak bukása után a megyerendszer visszaállításakor az após, Omaszta Zsigmond Békés megye alispánja lett,²⁶² és az új hivatalnoki karban helyet kapott Reök István is. Ezért a megyeszékhelyre, Gyulára költözött 1860-ban. (Ide jött „haza” Aradról 1860 végén a beteg Miska, s itt találkozott tehetsége megmentőjével, Szamossy Elekkel.) A megye újabb feloszlásával Reök István is visszaköltözött Gerendásra.

Reök már Csabára kerülése után a csabai szellemi élet élvonalába emelkedett. Műveltsége, a pesti közéletben vitt szerepe kiemelte a helyi értelmiségből. 1852-ben műkedvelő társulatot hozott létre színelőadások tartására, melynek tagjai a helyi értelmiségből verbuválódtak. 1853-ban nagyszabású – több megyére szóló – sorsjátékot szervezett a pesti magyar színjátszás (!) megsegítésére, év végén pedig gőzmalom-alapítással kísérletezett.

1860-ban a megalakuló Békésmegyei Gazdasági Egyesület egyik szakosztályának elnökévé választották, 1867–1870 között – Trefort Ágoston után – az Egyesület alelnöke volt. Nevét a legkitűnőbbek között említi az egyesület történetírója. Mint gazdálkodó több tanulmányát nyomtatta ki a közönség részére (a bérletügyről, a dohánytermesztésről).

1867-ben Omaszta Zsigmond meghalt, több mint 220 katasztrális holdas birtokát Reök István felesége örökölte. Reök I. ezután otthagyta Gerendást, beköltöztek Csabára, innen irányította a város közelében lévő birtokot.²⁶³ Megpróbált visszatérni Csaba szellemi életébe. Több cikket írt az Alföld című aradi újságba, majd az 1870-ben meginduló helyi lapban, a Békésben publikált a közélettel kapcsolatos gondolatébresztő cikksorozatot.

1870-ben Pestre költözött a családdal, hogy húsz évi vidéki élet után visszatérjen a fővárosba. A viszonyok azonban megváltoztak. Megfelelő munkát nem kapott, s elunván a tétlenkedést visszatért Csabára. A birtokán tanyát épített, amelybe 1872-ben családjával beköltözött. Birtokán mintagazdaságot teremtett.²⁶⁴

Itt látogatja meg 1874 őszén a nászút végén Munkácsy és felesége. A szeptember 8-tól október végéig tartó másfél hónapos vendégeskedés alkalmat ad arra, hogy feleségének megmutassa gyermekkorának színhelyeit, az asztalosműhelyet is – ahol már csak a mester özvegye élt –, illetve hogy felkeressék az ismerősöket Temesvártól Nagyváradig. Eközben a kismegyeri Reök birtokon megfesti Kukoricás című képét, s a számára már rég elkészült atelier-ben tanulmányokat készít a Falu hőse és a Poros út című képehez, Pista bácsi béreseit használva fel modelleknek.

²⁶¹ Békéscsaba, róm. kat. egyház anyakönyve.

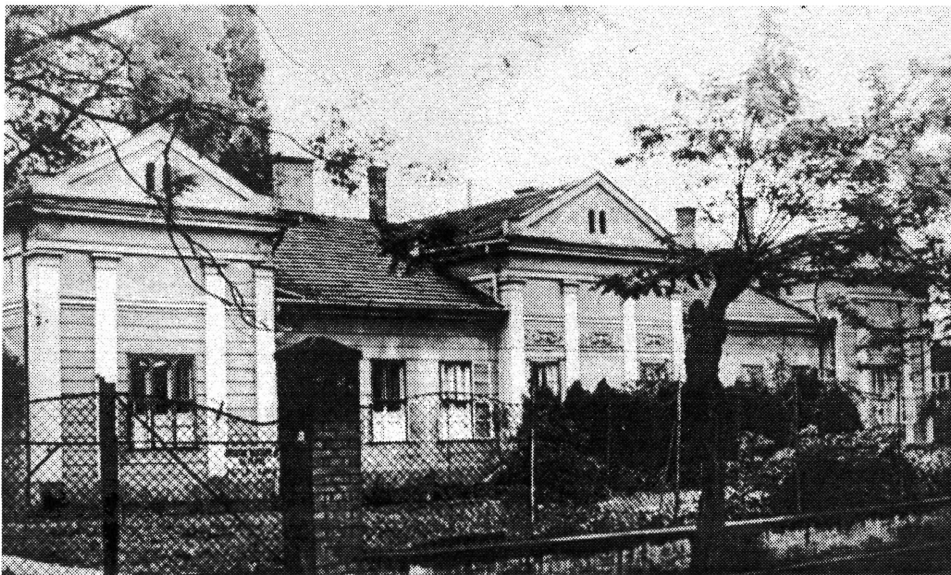
²⁶² Az Omaszta és Stummer családhoz l. *Karácsonyi János*: Békés vármegye története III. Gyula, 1896. 367, 386.

²⁶³ Levelek: 5, 8, 10, 13. levél.

²⁶⁴ Levelek: 17, 19, 29. levél.

Ezenkívül 22 év után itt találkozik ismét testvéreivel, Emillel és Gizával, utóbbival utoljára.²⁶⁵

Reök I. új lendülettel folytatja közéleti tevékenységét. 1873-ban mozgalmat indít, hogy a megyeszékhelyet áthelyezzék Gyuláról Csabára, amelyet a gyulaiak csak nehezen tudtak megakadályozni. Több cikket ír, tele van ötletekkel, egyik mozgatója volt a megyei múzeum alapításának.

37. kép. Reök István háza Békéscsabán az 1970-es évek közepén (Fotó: Balogh Ferenc)

1875-ben ő lesz Csaba első közjegyzője, új hivatala ismét beszóllítja a városba. A Gyulai úton házat épít, a 7 szobás, 16 helyiséges klasszicista kúriát maga tervezi, s 1876-ban beköltözik a város egyik legszebb épületébe.²⁶⁶ Energiája kifogyhatatlan: átveszi a Békésmegyei Közlöny című csabai újság szerkesztését, sőt megindítja a Szépirodalmi Lapokat. Megbecsült tagja a városnak: anyagi helyzete alapján virilis tagja a város képviselő-testületének, a negyedik a virilisek sorában.²⁶⁷ Az egykori földbérlő magasra emelkedett negyedszázad alatt.

A következő évben, 1877. július 6-án eltemeti kisebbik fiát, az alig 4 éves Abát, s három nappal később, 9-én maga is öngyilkos lesz.²⁶⁸

A tragikus események után a család bérbe adja csabai birtokát, lakását, és Budapestre költözik.

Omaszta Máriával csak 1871-ben tudott hivatalosan megesküdni, miután előző év-

²⁶⁵ Békésmegyei Közlöny, 1874. szept. 13., 20., 27., okt. 11., 18., 25.

²⁶⁶ Reök Iván levele Munkácsyhoz. Levelek: 56. levél.

²⁶⁷ BML, Csaba képviselőgyűlési jegyzőkönyve, 1877.

²⁶⁸ Békéscsaba, evangélikus egyház anyakönyve.

ben sikerült első házasságát felbontani, és Mari néni katolikus vallásról áttért a „protestáns hitre”. Az esküvőt Budapesten a Deák téri evangélikus templomban tartották.²⁶⁹

Házasságukból négy gyermekük született.

Ivánt 1855. május 26-án Gádoroson anyakönyvezték, a szülők ekkor Gerendáson laktak.²⁷⁰

Ilonát 1861. október 10-én Pesten, a belvárosi római katolikus templomban keresztelték.²⁷¹

Erzsébet Békéscsabán született 1866. december 5-én.²⁷²

Aba Iván 1872. november 25-én született, ez utóbbi gyermeke halt meg 1877 júliusában.²⁷³

Mielőtt Reök István gyermekeinek sorsát bemutatnánk, érinteni kell a nevelt gyermek, Lieb Miska és a nevelőapa, Reök István kapcsolatát.

A Miska és nevelőapja közötti viszonyról elterjedt kép ugyanis eléggé egyoldalú.²⁷⁴ A családi levelezés kiadásakor²⁷⁵ ugyanis előkerültek olyan részletek, amelyek azt bizonyítják, hogy Reök István és Miska kapcsolata nem szakadt meg úgy, ahogy később Munkácsy az Emlékeimben leírja.

Már 1862-ben elkéri Szamossytól Miskát, hogy a szokásos pünkösdi családi találkozásra Keresztesre magával vigye. 1863-ban a Pestre készülő Miska útját egyengeti, amikor levelet ír pesti rokonaihoz (Röckökhöz), és ismerőseihez, pártfogásukba ajánlva Miskát. Amikor pedig a művészpályán elindul, féltően figyelmezteti a felmerülő nehézségekre, az óvatosságra, takarékosagra, a haza iránti kötelességre. A sokat megélt és értelmes nagybácsi-nevelőapa levelei mennek Miskához, hogy saját élettapasztalatait átadva próbálja segíteni az élet buktatóinak elkerülésében.

Miként a nagybácsi-nevelőapa másképp látja a tanulni nem szerető Miskát és később a festőpályán sikeresen haladó unokaöccsét, ugyanúgy a felnőtt Munkácsyban is más a rokonokkal levelező, távolba szakadt Miska és más a barátnője kérésére írói igénnyel megírt, a naturalista részleteket kiemelő önéletrajzíró.

„Szerettem volna Veled menni Pestig, ott meglátogatni a jó rokonokat s egy kicsit megpumpoltatni magamat a jó barátok által, s aztán ismét vasútra ülni és Csabára folytatni utunkat s ottan megállapodni ... Egyáltalán írv gyakrabban Csabáról” – írja a Zürichből haza készülő unokaöccsének Reök Ivánnak, Pista bácsi fiának.²⁷⁶

A felnőtt Munkácsy így gondol vissza a régi Csabára.

Amikor pedig értesül nagybátyja haláláról, a megdöbbenés és a családdal való mély együttérzés, a nagybátyja iránti szeretet érezhető leveléből: „Szegény szegény bátyám, folyvást előttem van a borzasztó kép, s szívem majd meg reped bele, ha elgondolom mennyit szenvedhetett szegény, s szemre hányást teszek magamnak, hogy nem voltam szorgalma-

²⁶⁹ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

²⁷⁰ Gádoros, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁷¹ Budapest, Belvárosi róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁷² Békéscsaba, róm. kat. egyház anyakönyve.

²⁷³ Békéscsaba, evangélikus egyház anyakönyve.

²⁷⁴ Czeglédi i.m. 1975; MNG 3056/1930/29.

²⁷⁵ Levelek; A levelezés kiadatlan része a Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattárában: 1394–1976.

²⁷⁶ Zsilinszky Mihály feljegyzései Munkácsyról. Kézirat, MNG.

sabb levelező, még utolsó levelére nem is válaszoltam. De egészen meg voltam nyugodva abba, hogy minden jól megy, ki is várhatott volna ily borzasztó hírt?!²⁷⁷

Reök István gyermekei. (Munkácsy unokatestvérei.)

25.61. Reök IVÁN.²⁷⁸ Az anyakönyvi bejegyzés szerint 1855. május 25-én született Bánfalván (ma Gádoros). Szülei akkor a gerendási tanyán éltek. Középiskoláit Szarvason végezte, a műegyetemet 1872–1877 között Zürichben Röck gépgyáros két fiával, Istvánnal és Gyulával egy időben. Innen látogatta meg Munkácsyt 1873 tavaszán Párizsban.

„Hogy megnőtt a fiú! – Alig ösmertem rá, sőt mikor megérkezett, ha véletlenül Röck Gyula nem lett volna nálam ... a kivel szembesíthettem, hát nem hiszem el neki, hogy ő az igazi” – írja Munkácsy Reök Istvánnak. A 11 év különbség, amely alaposan meglátszott még Gerendáson a gyermek Iván és az ifjú Miska között, kezdett eltűnni, felnötté váltak. „Alsunk Ivánnal akkorákat, hogy csak Jean (Munkácsy inasa – Cz. I.) morog ki bennünket az ágyból, azután megreggelizünk, elszívunk egy cigarettát versenybe, hogy ki tud jobban és aztán megyünk, ha tehetem együtt (...) még én sem láttam Páris nevezetességeit, ... hanem most felhasználom az alkalmat, és elmegyek Ivánnal egyet mást megnézni.”²⁷⁹ A látogatás 1876 áprilisában megismétlődik Munkácsy feleségének birtokán, Colpachon.

1877-ben kap diplomát. Részt vesz a Duna-szabályozás munkálataiban, majd az 1879. évi szegedi árvízkor a kormánybiztosság műszaki osztályának mérnöke. 1883-tól a szegedi Folyammérnöki Hivatalnál dolgozik, 1889-ben főmérnöké nevezik ki. Tíz év múlva, 1889-ben műszaki tanácsos, 1906-ban a hivatal főnöke, két alkalommal is a tápéi kerület Kossuth-párti képviselője. Mint műszaki tanácsos ment nyugdíjba.

1897-ben, 42 évesen már 730 földet birtokol a közeli Horgoson.²⁸⁰

1880-ban nősül, Kelemen Idát, Kelemen István ismert szegedi ügyvéd leányát, Kelemen László első magyar színigazgató dédunokáját veszi feleségül. Népes családja számára 1907-ben építteti meg szegedi palotáját, a Reök-palotát, a magyar szecesszió különleges alkotását. (Tervezője Magyar Ede építész volt, a szecesszió korán elhunyt építőművésze.)

A trianoni békeszerződés után Horgost Jugoszláviához csatolták, s hogy birtokát megtarthassa, Horgosra költözött. Lemondott képviselői mandátumáról, és Horgoson is halt meg 1923. március 7-én.

Gyermekei:²⁸¹

25.61.1. **István** jogot végzett, ügyvédbojtár korában halt meg Szerencsen 1912-ben.

25.61.2. **Margit** dr. Korpássy Gyula ítélőtáblai bíró felesége lett. Gyermekeik közül dr. Korpássy Gyula bíró, dr. Korpássy Béla neves kórboncnok, ismert szegedi egyetemi tanár volt.

25.61.3. **Mária Cecília** (a Cecília nevet Munkácsyné iránti tiszteletből kapta) első férje honvéd vezérkari ezredes volt, az I. világháborúban Isonzónál esett el. Második férje Kerner Géza tábornok lett.

²⁷⁸ Reök Ivánhoz I. Magyar politikusok 1914–1929. Szerk.: Boros L. Budapest, é.n.; Tiszti név- és címtárak; Bakonyi Tibor: A szegedi Reök-palota. Művészet, 1975. 12; Gádorosi római katolikus egyház anyakönyve.

²⁷⁹ Levelek: 34. levél.

²⁸⁰ L. a 225. jegyzetet!

38. kép. A Reök-palota (25.61) Szegeden (Fotó: Kiss Lajos)

25.61.4. **Etele** katonai pályára lépett, ezredesi rangig emelkedett. Gyermekai közül István tisztviselő volt, Kanadába távozott, és ott is halt meg.

Második gyermeke **Attila**, apja nyomdokain Ludovica Akadémiát végzett, hivatásos páncélos tiszt lett. A II. világháború végén a keleti fronton súlyosan megsebesült. 1956-ban Kanadába távozott, 1990-ben tért haza. A Munkácsyt nevelő „Pista bácsi” Magyarországon élő dédunokája. Ő és gyermekei (Attila és György) viselik a Reök nevet Reök István fiági leszármazottjaként.

Reök Etele Judit nevű lánya dr. Ribáry Ottó neves fül-, orr-, gégefőorvos felesége lett.

A legkisebb gyermek, Iván, tízéves korában meghalt.

25.61.5. **Gizella** ugyancsak katonatiszthez ment férjhez, férje Gindele Sándor százados volt. Az I. világháború után Csongrád megyében gazdálkodtak.

25.61.6. Reök **Iván** dr. főorvos volt Szabadkán, majd Budapesten.

25.61.7. Reök **Andor** Keszthelyen végezte tanulmányait az agrártudományi egyetemen. Apja halála után, 1923-ban ő vette át a horgosi birtok vezetését. 1941–1944 között Szabadka és Baja város főispánja volt.

25.62. Reök **ILONA**. 1883-ban ment férjhez dr. *Zsilinszky Mihály* szarvasi tanárhoz, történészhez. A 22 éves menyasszony és a 45 éves ismert tudós házasságkötésekor neves tanúk szerepeltek az anyakönyvben: a menyasszony részéről rokona, Hunfalvy Pál akadémiai tag, a vőlegény részéről Beliczey István, Békés megye főispánja.²⁸² Három gyer-

²⁸¹ Reök Iván gyermekeihez: Reök Etele fiának, Reök Attilának családi feljegyzései – magántulajdonban.

²⁸² A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

39. kép. Reök Iván (25.61) fiaival: Andor, Iván, Etele

mekük született. A középső, az 1889. július 13-án született István keresztszülőségét a párizsi neves nagybácsi vállalta. A bejegyzés szerint a keresztszülők: „Munkácsy Mihály festész és Papier Cecília Párizsban.” A gyermek megkapta a nagyhírű keresztszülők nevét is, így lett a teljes keresztnév: Mihály István Cecil Iván.²⁸³

Amikor Munkácsy 1891-ben Magyarországon gyűjtött alakokat Honfoglalás című képéhez, körútjának egy részén a Zsilinszky családnál vendégeskedett Szentesen, és járták a környékbeli tanyákat. Zsilinszky 1889–1892 között Csongrád megyei, 1892-től zólyomi főispán volt, 1895–1905 között vallás- és közoktatásügyi államtitkár. Az Akadémiának előbb levelező (1878) majd 1899-től rendes tagja. Hosszú ideig volt előbb az evangélikus egyház békési esperességének felügyelője, majd bányakerületi főfelügyelő. Mint államtitkár ment nyugdíjba. 1906-ban Békéscsaba választotta meg országgyűlési képviselőjévé két cikluson át. Sokat tett Békéscsaba kulturális fejlődéséért.

1900-ban ő volt a Munkácsy temetésére alakult bizottság vezetője.

Az 1890-es években ő is horgosi birtokosként szerepelt, 749 hold föld volt a nevében.²⁸⁴ 1925. október 6-án hunyt el. Az 1920-as évektől Mezőtúron volt birtoka.

Felesége túlélte a II. világháborút, a háború után Mezőtúron halt meg 1948-ban.²⁸⁵

Három fiúgyermek közül Zsilinszky Antal a külügyminisztériumban dolgozott, 1937-től a londoni magyar követség segédtitkára, majd titkára volt.

²⁸³ Békéscsaba, evangélikus egyház anyakönyve. Zsilinszky Mihály életére vonatkozóan I. Magyar életrajzi lexikon. Budapest, 1969. II. 1094–1095.

²⁸⁴ L. a 225. jegyzetet!

²⁸⁵ Mezőtúr, róm. kat. egyház anyakönyve.

40. kép. Munkácsy és Reök Iván feleségükkel

41. kép. Reök Ilona (25.62), dr. Zsilinszky Mihályné

42. kép. Reök Erzsébet (25.63) és férje, dr. Dirner Gusztáv

25.63. Reök ERZSÉBET. Ő is, mint nővére, a lippai leánynevelő intézetben végezte tanulmányait. 1891-ben ment férjhez dr. Dirner Gusztáv gyakorló orvoshoz,²⁸⁶ aki nőgyógyászként, illetve egyetemi tanárként vált ismertté. (Dirner is a Szepességből származott. Gölnicbányán született, apja bányafelügyelő volt. 1912. december 13-án hunyt el.²⁸⁷)

Dirnerné volt a Reökök közül Munkácsyné legszorgalmasabb levelezője. Az 1950-es években hunyt el.

25.64. Reök ABA IVÁN. Reök István és Omaszta Mária kései gyermeke. Mindössze négy és fél évet élt.²⁸⁸

VÉGSZÓ

Véget ért Munkácsy családjának története, vagyis inkább – pontot tettünk a végére, hogy az elért eredmények közzétételével tisztelegjünk Munkácsy emlékének – az utókor tiszteletével.

Amennyire tőlünk tellett, bemutattuk az ősokeket, ahonnan származott; a kortársakat, akik meg-megjelentek Munkácsy körében és megjelennek a róla szóló irodalomban; az utódokat, akik közül sokan őriznek a családhoz kötődő emlékeket – kisebbeket és komoly gyűjteményeket.

Nélkülük, a család hagyományait ápoló, őrző utódok nélkül ez a könyv nem jött volna létre. Az első komolyabb iránymutatást tőlük kaptam, meg gyakran lényegbevágó dokumentumokat is. A pesti Röck ágon Hollerung Gábor (28.41.3) és Szabolcsiné Koós Lili (28.21), a szabolcsi ágon Weinberger Gusztáv (25.41.1) és Nemespanny Iván (11.21) önzetlen, fáradhatatlan segítsége indított el a helyes úton.²⁸⁹ Mindnyájan elköltöztek már közülünk.

Úgy vélem, a könyv kiadásával megújul a család kutatása.

Megnyílt az út az ősök felé: tisztáztuk, hol s kik voltak Munkácsy ősei, nyilvánvalóvá vált, hol s merre kell tovább folytatni a kutatást levéltárakban, családoknál, gyűjteményekben.

De maradt még tennivaló a kortársak körében is, ilyenkor mutatkozik meg, hol hiányos a kép, hol illő árnyalni, pontosítani az adatokat.

Az utódok felé meg végtelen az út, új meg új generációk születnek, akik számára a ma élők válnak ősoökké. A közelmúlt és a jelen történelemmé alakul, s mindig lesznek olyanok, akiket a történelem, jelen esetben Munkácsy családjának története érdekel, s a felfedezés izgalmával keres új meg új adatokat a család történetéhez.

Ezzel a reménnyel zárom Munkácsy családjának történetét.

²⁸⁶ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

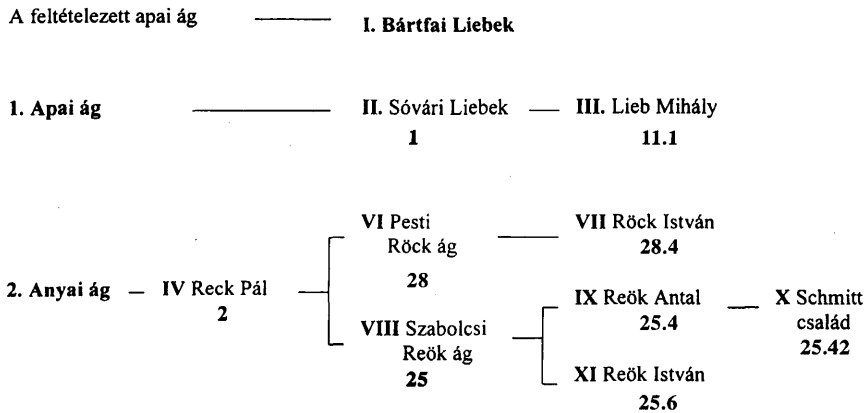
²⁸⁷ Uo.

²⁸⁸ Békéscsaba, evangélikus egyház anyakönyve.

²⁸⁹ A Reök családra vonatkozó kutatások elindulásakor nagy segítségemre volt n. Weinberger Gusztáv edelényi családtörténeti gyűjteménye és családi emlékei. A Reök család megtalálásában n. Nagyváthy József mándoki református lelkész, valamint Ferjentsik Ferenc mándoki és Fojtik Vidor fényeslitkei plébános segítettek előzetes kutatásaikkal, majd helyszíni munkámban.

Munkám végén szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik önzetlenül, fáradhatatlanul segítettek családkutató munkámban. Az emlékeket őrző rokonoknak, leszármazottnak, a levéltárak, múzeumok, könyvtárak munkatársainak, az egyházak lelkészeinek és sokan másoknak, kiknek nevét felsorolni lehetetlen. Segítségük nélkül nem lehetett volna megírni Munkácsy családjának történetét.

A TÁBLÁZATOK ÁTTEKINTÉSE

A BÁRTFAI LIEBEK

I.

LIEB JÁNOS KÁROLY FERENC
a bajor választófejedelem titkára
?-1684

FERENC JÓZSEF

JÁNOS GYÖRGY ANTAL

1670-1737.

F: Möszgang Barbara

JÁNOS

szobrász
Potsdam

FERENC

őtvös
Bécs

JÁNOS FERENC ANTAL

sótárnok,
a magyarországi Liebek őse
1708- Bártfa 1785

MIKLÓS FARKAS DAGOBERT

huszárkapitány
?-1764

ANDRÁS JÓZSEF

1F: Frank Mária Katalin
?-1750

2F: Bereczky Zsuzsanna
(Rozália)

BENEDEK JÓZSEF FERENC

festő
Sv. 1744-?
F: Bliha Mária Anna
B. 1738-?
H.B. 1769.2.4.

**JÁNOS DÁVID
MÁRTON**
1745-1750

**JÁNOS ANTAL
FERENC**
1748-1749

fiú

fiú

FERENC*
bártfai sőprefektus
F: Wagner Anna

GYÖRGY*
B 1755.4.27-?

GYÖRGY JÁNOS JÓZSEF
Bártfa 1770.10.24-?

¹ B = Bártfa,
Sv = Sóvár

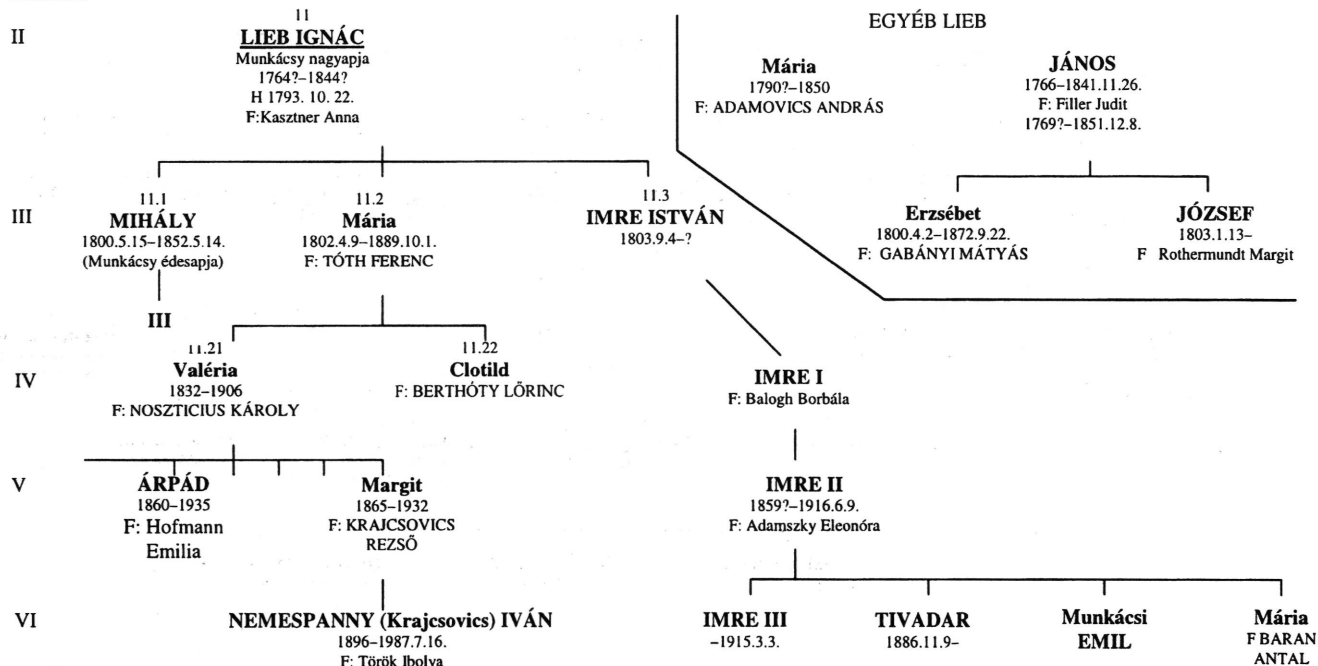
* A Lieb-kódexben nem szereplő, de a meglevő anyakönyvek alapján kimutatható egyéb Lieb.

II.

1. APAI ÁG

A SÓVÁRI LIEBEK

Generáció

* Lieb Ignác családjával – a meglévő anyakönyvek alapján – össze nem köthető, Lieb nevű személyek.

III

III.

11.1
LIEB MIHÁLY CSALÁDJÁ
1800.5.15–1852.5.14.

1H 1821.9.4.
F Jelenik Amália
–1835.10.19.

2H 1839?
F Reök Cecília
1812.11.19–1850.1.12.

3H 1851.9.20.
F Eötvös Erzsébet

IV

11.11 (1H)
Cecília
1822.2.5–1859.12.26

11.12 (1H)
ARNOLD
1823.7.26–

11.11 (2H)
(Munkácsy) EMIL
1841.12.24–1920.5.1.

11.12 (2H)
AURÉL
?–1858?

11.13 (2H)
(Munkácsy) MIHÁLY
1844.2.20–1900.5.1.
F Cecile Papier
1845–1915.3.8.

11.14 (2H)
Gizella
1846?–
1875.3.5.

11.15 (2H)
GYULA
1848?–
1863.9.9.

1H **PLITZ JÁNOS**
1812–1849

2H **SZATHMÁRY
KIRÁLY BARNABÁS**

1H **Greskovics Mária**
1838–1885.10.17.
H. 1872.2.7.

2H **Hofmann Júlia**
1869.2.9–1970.4.16.
H. 1887.9.15.

V

11.11.1
Gizella

11.11.2
Olga

11.11.3
ARNOLD

11.11.1(2H)
ALBERT

11.11.1
Munkácsy Mária
F PÖLTZEL DEZSŐ

11.11.2
Munkácsy SÁNDOR
1867.7.5–1936.11.11
F Schmitt Marianne

11.11.3
Munkácsy Emilia
F BOROS SOMA

VI

Munkácsy Ilona
1900–1976.

Munkácsy Margit
1902–1976.

Munkácsy MIHÁLY dr.
1904–1980.

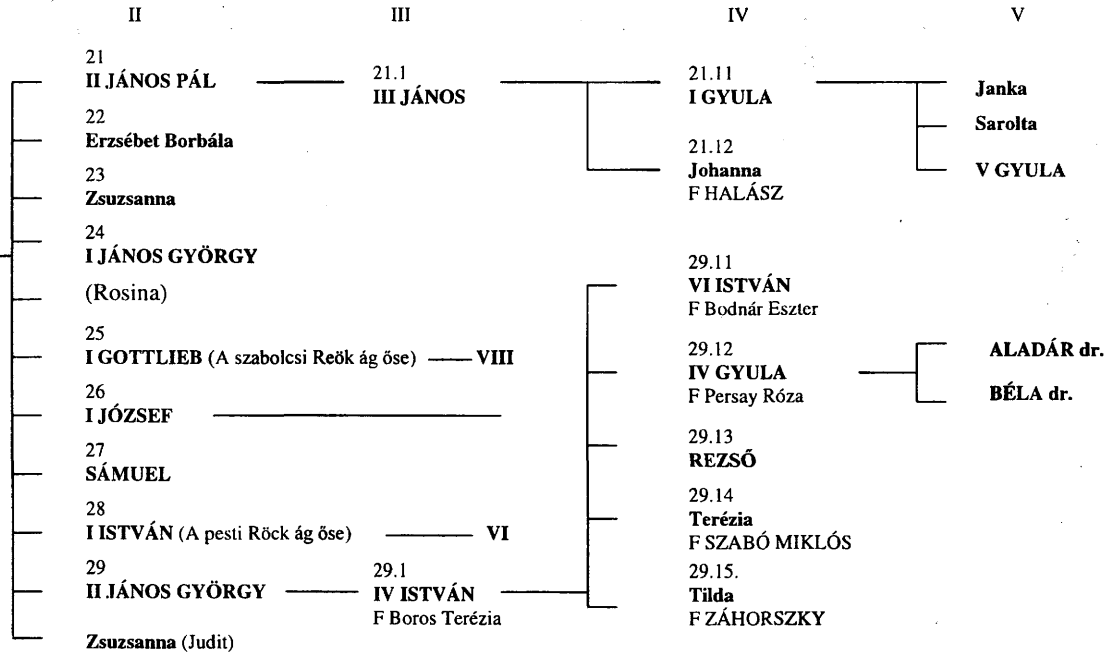
2. ANYAI ÁG

IV.

A REÖK – RÖCK CSALÁD ERDETE ÉS OLDALÁGAK

Generáció I

2
RECK PÁL
1729–
F Knöbel
(Knöblin)
Zsuzsanna
(Munkácsy
dédszülei)

BMK 22. kötet
Czeplédi Imre: Munkácsy ősei és rokonsága

RÖCK (I) ISTVÁN GYERMEKEI

F: Murmann Krisztina

**HOLLERUNG TÁBLÁZAT
SZERINT**

Erzsébet F: HUTTER
I HENRIK F: Beck Erzsébet
Cecilia F: MURMANN
III ISTVÁN
Lujza F: DIRNER ENDRE
Karolina F: HUNFALVY PÁL

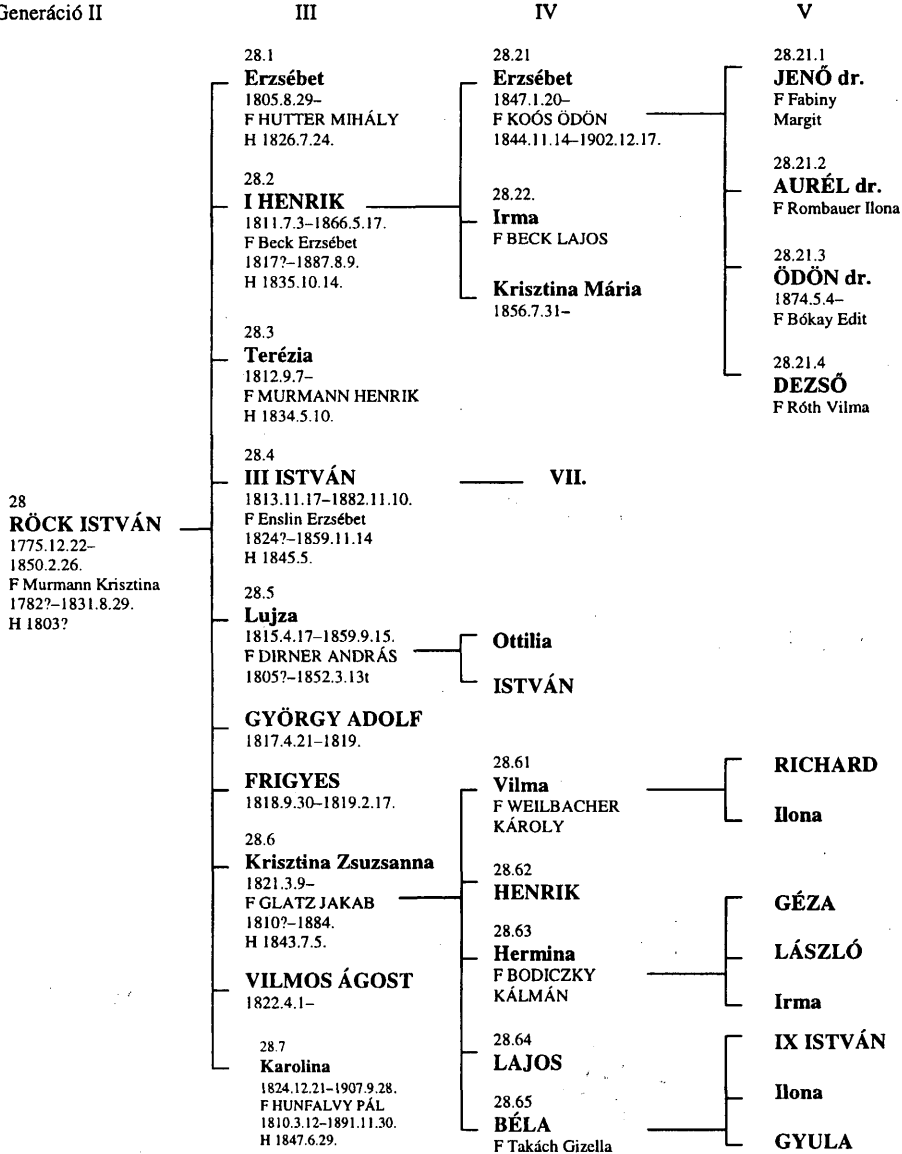
**ANYAKÖNYVI
BEJEGYZÉSEK SZERINT**

Erzsébet Mária 1805.8.29–
GOTTLIEB HENRIK 1811.7.3–
Terézia Barbara 1812.9.7–
ÁGOST ISTVÁN 1813.11.17–
Ludovika Zsuzsanna 1815.4.17–
GYÖRGY ADOLF 1817–
KRISTÓF FRIGYES 1818.9.30–
Krisztina Zsuzsanna 1821.3.9–
VILMOS ÁGOST 1822.4.1–
Ágnes Karolina 1824.12.21–

VI.

A PESTI RÖCK ÁG

Generáció II

t= a temetés napja

RÖCK (III) ISTVÁN CSALÁDJA

Generáció III

IV

V

28.4
III ISTVÁN
1813.11.17–
1882.11.10.
F Enslin Erzsébet
1824?–1859.11.14.
H 1845.05.

28.41
Lujza
1846.2.9–1929.10.7.
F HOLLERUNG KÁROLY
1841–1918.8.14.
H 1872

28.42
V ISTVÁN
1847.9.1–1916.12.17.
F Hermann Emma
1849?–1890.10.30.
H 1876.3.30.

28.43
HENRIK
1849.3.20–1875.12.10.

28.44
III GYULA
1851.1.1–1915.7.27.
F Herglöz Irma
1855.7–1930.10.7.t

28.45
GEZA dr.
1852.9.21–1909.10.27.
F Láng Ilona

28.46
Paula
1854.6.28–1919.6.11.
F ROMBAUER EMIL
1854–1914.1.12.
H 1882.

28.41.1
KÁROLY
F Szandtner Ilona

28.41.2
Lujza
F STEINACKER ROLAND dr.

28.41.3
GÁBOR
1876–
F Bochkor Viola
1888–1977

28.42.1
Margit
1872?–1938.7.10.
F HEINRICH DEZSŐ

28.42.2
VIII ISTVÁN
1881–1935.10.19.t
F Hajós Erzsébet

28.42.3
BÉLA
1882–1932.12.11.
1F Farkas Anna
2F Tömöry Ilona

28.44.1
Blanka

28.46.1
Erzsébet

28.46.2
Mária
F FRÖCHLICH KÁROLY

28.46.3
TIVADAR
F Pánczél Erzsébet

28.46.4
Paula
F SZABÓ DEZSŐ dr.

t= a temetés napja

A SZABOLCSI REÖK ÁG

VIII.

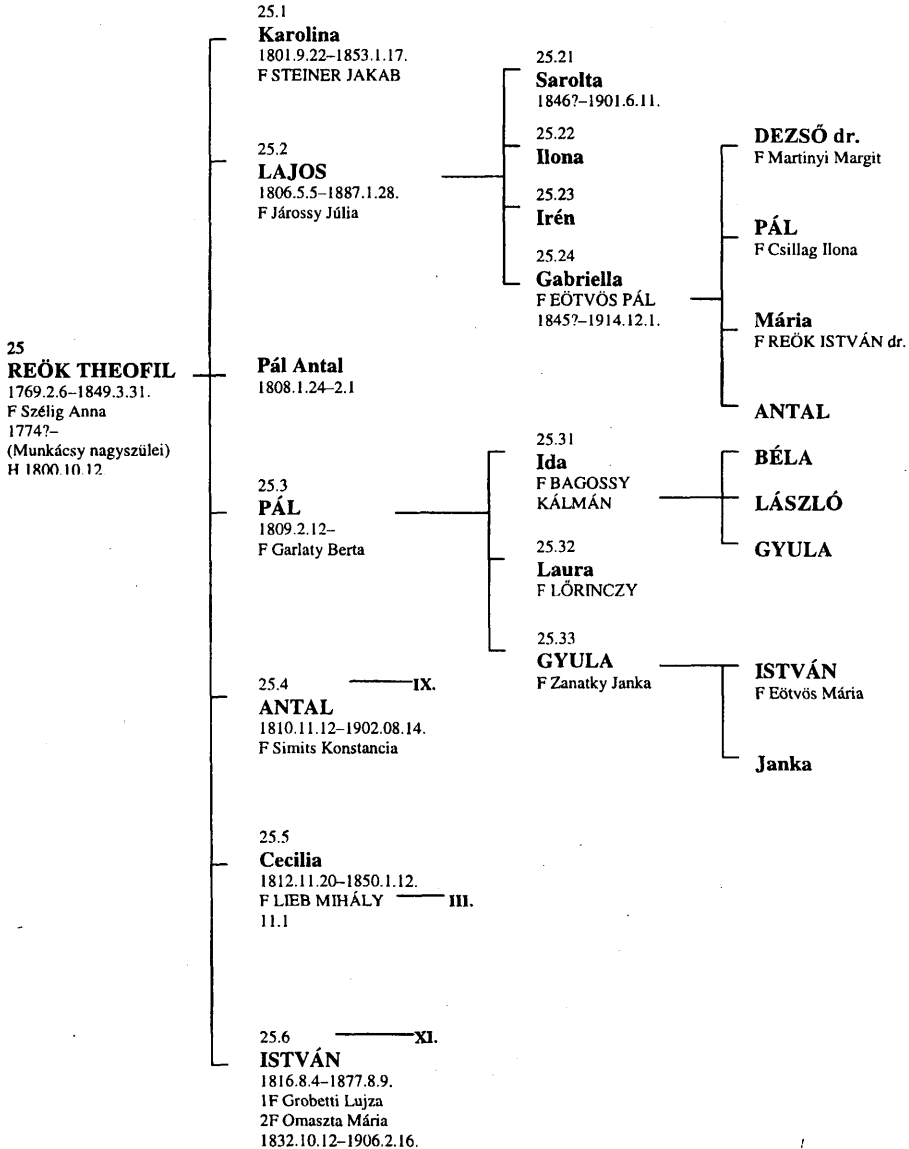
REÖK LAJOS ÉS REÖK PÁL

Generáció II.

III.

IV.

V.

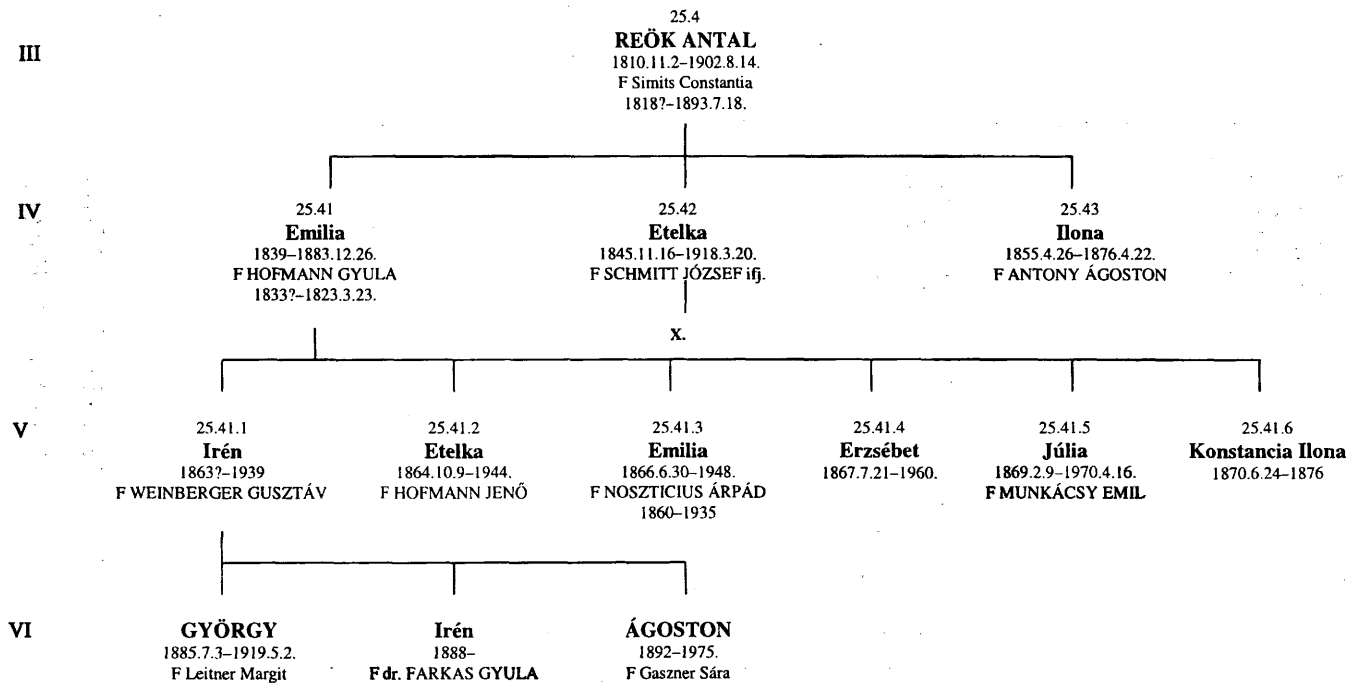

REÖK ANTAL CSALÁDJA

IX.

Generáció

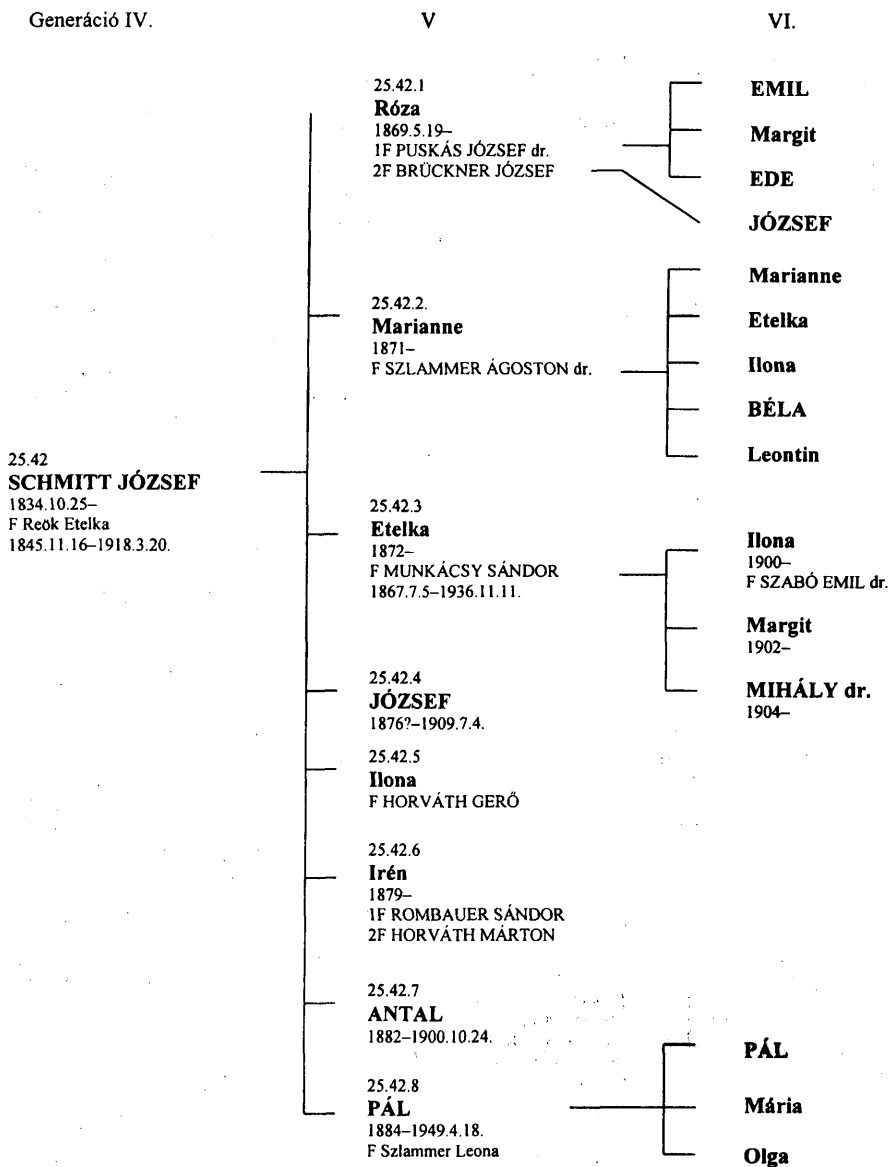
1. A Hofmann család

REÖK ANTAL CSALÁDJA

X.

2. A Schmitt család

XI.

REŐK ISTVÁN CSALÁDJÁ

Generáció III.

IV.

V.

VI.

25.6
REŐK ISTVÁN
1816.8.4–1877.7.9.

1H 1845.1.1.
F Grobetti Lujza

Ilona
1846.8.10–

Gizella
1849–1851.10.11.

25.61
IVÁN
1855.5.26–1923.3.7.
F Kelemen Ida
1861–1945.
H 1881.

2H 1871.8.6.
F Omaszta Mária Terézia
1832.10.12–1906.2.16.

25.62
Ilona
1861.10.10–1948.1.27.
F dr. ZSILINSZKY MIHÁLY
1838.5.1–1925.10.6.

25.63
Erzsébet
1866.12.5–1948?
F dr. DIRNER GUSZTÁV
1855?–1912.12.13.
H 1891.

25.64
ABA
1872.11.25–1877.7.5.

25.61.1.
ISTVÁN
1881–1912.

25.61.2
Margit
1882–?
F KÖRPÁSSY GYULA dr.

25.61.3
Mária Cecilia
1884–1953.
1F BERNEDICS JENŐ
2F KERNER GÉZA

25.61.4
ETELE
1886–
1F Csige Gizella
2F báró Pletzger Beatrix

3F Korbonics Margit

25.61.5
Gizella
1887–1974?
F GINDELE SÁNDOR

25.61.6
IVÁN dr.
1893–1963.
F

25.61.7
ANDOR
1898–1948
F Vojnovich Margit

ANTAL
ISTVÁN
MIHÁLY

BÉLA dr.

GYULA dr.

Ilona
Gabriella

Malvin
Anna
Erzsébet

ISTVÁN
ATTILA

Evelin

Judit
IVÁN

Magda
István
Anna
Géza

Zsuzsa

Erzsébet
ANDRÁS dr.

Imre CZEGLÉDI **Ancestors and relatives of Mihály Munkácsy**

Résumé

Mihály Munkácsy /Lieb/ was one of the greatest personality of the Hungarian painting in the XIXth century, and undoubtedly he was the most successful master concerning international regards.

His life is like, as if came to us from our childhood's world of fairyland. His father was a wealthy salt business – treasury official, but he lost his parents at his age of 8, and the five Leib-orphans were adopted by the brothers and sisters of their mother, by the Reök uncles and aunts. At his age of 11 Michael (Mihály) was sent by his foster father to learn as joiner's apprentice in Békéscsaba. After four years he was released from his apprenticeship and he was working as workman's mate in Arad, but after one and half year he was getting ill, he returned home to his uncle who was living already in the county seat in Gyula at that time. Here he was favoured by fortune. He met in the town Elek Szamosy itinerant painter-artist, who discovered his talent, employed him and introduced him into the first secrets of the painting, than he sent him into the capital of the country providing him a recommendatory letter. Than he was studying abroad /Wien, München, Düsseldorf/, in 1870 he won a gold medal at the Paris Salon exhibition. He settled in Paris in 1872. He became a successful painter-artist: his art-dealer contracted all his paintings for the coming ten years. After two years, in 1874 – the former joiner's apprentice – married the widow of a French baron, his Parisian palace was built up, and from that time Paris and his wife's castle in Luxembourg became the scene of his life and work.

The history of art has few data about the origin and ancestors of Munkácsy. Only his father is known on his father's side, sometimes unfounded assumptions are emerging in the literature from further ancestors. His mother and some of her brothers/sisters are known on his mother's side. On his mother's side, the knowledge is focused on a few data. Just a few data are available about the brothers of Munkácsy and also about their fate. A family chronicle was published also twice at the turn of the century, that describes from 1639 till 1784 through five generations the family events of the Lieb family, originating from Bavaria. The family lived mainly in Bártfa (at present Bardejov – Slovakia), also the manuscript is kept in the Bártfa Archives, thus the manuscript is known as „Bártfa Lieb-codex” in the special literature about Munkácsy. The publisher of the codex assumed that the latest registered György János József LIEB – was born in Bártfa – „could have been” the grandfather of Munkácsy. The data timely corresponds to the date of birth, as the father of Munkácsy was born 30 years later, in 1800. But the publisher of the manuscript had no other written evidence besides the assumption.

The speciality of the Lieb-codex is, that one of the family's member – lived in Berlin – had left his meaningful fortune to a foundation, and the family's member going to an artist career were rightful to the interest of this foundation. If the family of Munkácsy would have known about this foundation, Mike could have started free from care a painter's career, and he should not had to learn joinery, he should not had to suffer as mentioned. This bad luck was considered by the family and also by the art historians for hundred years.

The author of this study undertook to search for the ancestors of Munkácsy to the time it could be searched for based on the data of the register, and also presents his paternal and maternal relatives. Who were they, where were they living, what kind of occupation did they have?

On the **father's** /Lieb/ side he managed to find the **grandfather** of Munkácsy. He verifies with register birth documents that the grandfather of Munkácsy Ignác Lieb was salt official in Sóvár (today Salivar – Slovakia) and was employed from 01st October 1785 at the salt-mine. On 22nd October 1793 he married Anna Kasztner the daughter of the local salt controller. Their children were born in Sóbánya: Mihály in 1800, Mária in 1802 and István Imre in 1803. Mihály will be the father of Munkácsy, Mária and Imre will be the never mentioned uncle and aunt whose descendants are living in Hungary even today.

By founding the real grandfather, the conception – existing since hundred years – that the grandfather of Munkácsy was György Lieb – who was born in 1770 and who was mentioned in the so-called „Bártfa Lieb codex” – could not have been verified, indeed it should be dismissed.

The study supported by archival data first presents the promotion of Ignác Lieb in the salt office positions, then the life of Mihály Lieb – the father of Munkácsy. While Ignác Lieb was staying all the time in Sóbánya, his son Mihály Lieb was wandering a lot to different salt offices. He married in 1821, his wife was the daughter of one of the lawyer of the neighbouring town Eperjes. They were living for eight years in Sóvár, but he was not able to promote to a higher position than an office clerk, thus from 1829 he began continuously to apply for salt office positions becoming vacant. He resided in Igló, Szatmár, Tárkány between 1829–1837. In 1837 he got to Munkács at first, in the next year to Ungvár, with this he reached the leading position of the regional salt offices, the position of the salt-cashier /salis perceptor – Salznehmer/, then in 1841 he was reposted to Munkács as salt-cashier. He stayed here with his family for eight years. His first wife died in 1835, he married about 1839 his second wife Cecilia Reök, who became later the mother of Munkácsy. Five children were born from their marriage, the third was Miska /Munkácsy/, who took at his adult age the name Munkácsy from his birthplace. The mother of Munkácsy died in 1850. The father married also at third time in 1851, but in 1852 the father died as well. After that the children became orphans and they went to the siblings of the mother, to uncles and aunt Reök.

Only one of the brother and sister of Munkácsy – Emil – got to the founding of a family. He became an excise officer, he took also the name Munkácsy, and he retired from the Ministry of Finance. His descendants are living even today.

On the **mother's** /Reök/ side not only the grandfather but also the **great-grandfather** was found. Paul Reck /shoo!/ was living as sieve master in the XVIIIth century in the western part of the country in a small town near Szombathely, in Kőszeg. The study follows in detail the life of two of his eleven children: Stephen /István/ went to the capital of the country to Pest /Budapest/, and he founded in 1802 the Röck Machine Factory, named after him. The author named this side of the family after their residence as „Röck family from Pest”, and he presents the rise of the family to the high society of Budapest. Stephen who had founded the plant is mentioned in all his life as sieve master, and the plant was really developed to a factory by their sons. As a result of this profitable undertaking, the third generation grandson was known as one of the richest citizen of Budapest, and he was

– as „István Röck from Kelenföld” – one of the most well known factory owner of the country.

Gottlieb, the brother of Stephen was emerging as the bailiff of the settlement's owner in 1800 in the eastern part of the country in Szabolcs, in Mándok, but he changed his name to Theophil according to the Latinistic culture in Hungary, and further on he is mentioned in the documents as Theophil Reök. His daughter was Cecilia Reök, the mother of Munkácsy, and the other children were on the mother's side the uncle and aunt of Munkácsy, who took a prominent part in the life of the painter. In the volume this family side is named/mentioned as „Reök side from Szabolcs” after their residence. The members of the Szabolcs Reök side were finding employment generally on estates: they became farm bailiffs, lawyers, engineers. The husband of Carolina was the chief official of the Apponyi-estate in Békéscsaba, Lajos was an estate lawyer in Baranya County and then in Pécs, Pál was an engineer of the Károlyi estate, Antal was the farm bailiff of the Coburg princes but after 1850 he left and purchased an independent estate, and even about 1900 he was running a 1000 acres farm/estate. The mansion – standing even today – was one of the center of the family gatherings. István was first a lawyer in the capital, but in 1849 he moved also to Békéscsaba. First he was a land tenant then he was running the estate which he had acquired through his marriage.

Contrary to his image he was not a merciless uncle. With his excellent talent he represented the capital's intellectual level after the failure of the war of independence in his residence where he was forced to be settled. The author verifies by register of birth, that the names Reck, Röck, Reök etc. are the written varieties of the same name, and the final written form of the name was developed just in the middle of the XIXth century: they, who lived in Pest, were writing their name as Röck, and they, who were living in Szabolcs, were writing their name as Reök.

The study follows the life of the family's two descendants, the researches are finished with the Vth and VIth generation after the great-grandfather of Munkácsy.

A thoroughly selected **picture collection** illustrates the told story. The author made efforts that the persons of the family story became the more realistic/vital for the reader. The earliest picture – a daguerreotypy – was made of the factory founder István Röck and his family in 1845. The two oil paintings of the parents of Munkácsy are kept in the Mihály Munkácsy Museum in Békéscsaba. The up till now unknown portrait of – the frequently mentioned foster father, uncle – István Reök's wife from her younger and elder age is regarded as a curio among the the family members, relatives becoming acquaintences. She was the much talked-of „aunt Mari”.

The volume is finished with the tables made about the Lieb then about the Reck-Röck-Reöck family, and at the very end the family of István Reöck – who brought up Miska (Mike) – is presented.

Von **mütterlicher** Seite gelang es nicht nur den Großvater, sondern auch den **Urgroßvater** zu finden. Paul Reck /husch!/ lebte im XVIII. Jahrhundert als Siebmachermeister in Kőszeg, im westlichen Teil des Landes, in einer Kleinstadt bei Szombathely. Die Studie folgt eingehend dem Weg von zwei Kindern von seinen elf Kindern. Stephan /*István*/ siedelte sich in Pest /Budapest/, in der Hauptstadt des Landes an und 1802 gründete die Maschinenfabrik Röck, die von ihm genannt wurde. Der Verfasser nennt vom Wohnort diese Linie der Familie „*Pester Familie Röck*“ und führt den Aufstieg der Familie in die leitende Gesellschaftsschicht von Budapest vor. Stephan, der Fabrikgründer blieb bis zum Ende seines Lebens ein Siebmachermeister, der Betrieb wurde eigentlich von seinen Söhnen zur Fabrik entwickelt. Das Ergebnis der gewinnbringenden Unternehmung ist das, daß das Enkelkind in der dritten Generation schon als einer der reichsten Bürger in Budapest vorkommt, und unter den Namen „*Kelenföldi István Röck*“ einer der bekanntesten Fabrikbesitzer des Landes ist.

Der Bruder von Stephan, Gottlieb tauchte in der östlichen Hälfte des Landes im Komitat Szabolcs, in Mándok im Jahre 1800 als der Amtmann des Besitzers der Siedlung auf. Der lateinistischen Kultur des damaligen Ungarns entsprechend änderte er seinen Namen zu Theophil und im Weiteren wurde er als *Theophil Reök* in den Dokumenten erwähnt. Cecilia Reök, die Mutter von Munkácsy war seine Tochter und die übrigen Kinder von ihm werden die mütterlichen Onkel und Tanten von Munkácsy, die im Leben des Malers bedeutende Rolle spielten. Diese Linie der Familie kommt – vom Wohnort benannt – als „*Szabolcser Linie Reök*“ in dem Band vor. Die Mitglieder der Szabolcser Linie Reök kamen im allgemeinen in den Großgrundbesitzen unter: sie wurden Wirtschaftsverwalter, Rechtsanwälte, Ingenieure. Der Mann von Karolina war der leitender Beamte des Apponyi-Besitzes, Lajos war im Komitat Baranya und dann in Pécs ein herrschaftlicher Rechtsanwalt, Pál war in Nagykaroly der Ingenieur des mächtigen Károlyi-Besitzes, Antal war der Wirtschaftsverwalter der Herzoge Coburg, aber er trat nach 1850 aus und kaufte ein selbstständiges Landgut und auch noch um 1900 bewirtschaftete er ein Landgut von 1000 Morgen in Mezőkeresztes. Sein auch noch heute stehendes Herrenhaus war ein Mittelpunkt der Familienzusammenkünfte. István war erst Rechtsanwalt in der Hauptstadt, aber 1849 siedelte auch er nach Békéscsaba und er war zuerst Hauptpächter und dann bewirtschaftete er das Landgut, das er durch seine Ehe verschuf. Im Gegensatz zu dem von ihm entwickelten Bild war er kein grausamer Onkel, mit seiner ausgezeichneten Anlage repräsentierte er das Niveau der Intelligenzschicht der Hauptstadt in seinem, nach dem Zusammenbruch des 1848-er Freiheitskrieges zwangsmäßig gewählten Wohnort.

Aufgrund Matrikeln beweist der Verfasser, daß die Namen Reck, Röck, Reök usw. die Schreibvarianten desselben Namens sind und erst in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhundert entwickelte sich die endgültige Schreibweise des Namens: die Pester schrieben ihren Namen als Röck, die Szabolcser aber als Reök.

Die Studie folgt dem Leben der Abkömmlinge der beiden Familie, die Forschung wird mit den V. und VI. Generationen - gerechnet von dem Urgroßvater von Munkácsy – beendet.

Die Erzählten werden mit gründlich ausgewähltem **Bildmaterial** illustriert. Das Bestreben des Verfassers ging dahin, daß die im Familiengeschichte angeführten Personen vor dem Leser lebendig seien. Das älteste Bild ist eine Daguerreotypie über István Röck und seine Familie, die noch im Jahre 1845 gemacht wurde. Die hier dargestellten zwei Ölgemälde über die Eltern von Munkácsy werden in dem Mihály Munkácsy Museum in

Békéscsaba bewahrt. Unter den zur Bekannten werdenden Familienmitgliedern und Verwandten gilt das bis jetzt unbekannte Jugend- und Altersporträt der Frau des Ziehvaters-Onkels István Reök, wer in der Selbstbiographie von Munkácsy häufig vorkommt, auch für eine Kuriosität. Sie war die viel erwähnte „Tante Mari“.

Der Band wird sich mit den Tafeln von der Familie Lieb und dann von der Familie Reck-Röck-Reök, zuallerletzt mit der Vorstellung der Familie von István Reök, wer der Ziehonkel von Miska war, beendet.

portant son nom, Röck. D'après son domicile, cette ligne de la famille est nommé „famille Röck de Pest” par l'auteur, qui présente aussi la montée de la famille à la couche sociale dirigeante de Budapest. Stephan, le fondateur de l'atelier reste maître tannier jusqu'à la fin de sa vie et en fait ce sont ses enfants qui transforment l'atelier en usine. En résultat de l'entreprise en plein rapport, le petit-fils de la troisième génération figure déjà parmi les plus riches citoyens de Budapest, et sous le nom „István Röck de Kelenföld” est l'un de plus connu propriétaire de l'usine du pays.

Le frère de Stephan, Gottlieb apparaît en 1800 à Mándok, département de Szabolcs, à l'est du pays comme régisseur du propriétaire d'habitat, mais il fait changer son nom en Theophil répondant à la culture latino-hongroise et par la suite il figure sur le nom Theophil Reök dans les documents. Son enfant est Cecilia Reök, la mère de Munkácsy et les autres enfants seront les oncles et tantes maternels de Munkácsy, qui jouent un rôle très important dans la vie du peintre. D'après leur domicile, cette ligne familiale figure comme „ligne Reök de Szabolcs” dans le volume. Les membres de la branche Reök de Szabolcs s'établissent en général sur les grandes propriétés comme régisseur, avocat, ingénieur... Le mari de Karoline est employé chef de la propriété Apponyi à Békéscsaba, Lajos est avocat domanial au département Baranya, puis à Pécs, Pál est ingénieur de la grande propriété Károlyi à Nagy Károly, Antal est régisseur des princes Coburg, mais après 1850 il quitte cet emploi et achète une propriété indépendante, aux environs de 1900 il cultive encore ses 1000 arpents de propriété à Mezökeresztes. Sa gentilhommière, aujourd'hui encore étant debout, est l'un du centre des rencontres familiales. István est d'abord avocat à la capitale, mais en 1849 il s'établit aussi à Békéscsaba, devenant d'abord fermier, puis cultivateur sur la propriété, obtenue par son mariage. Contrairement à l'image créée sur lui, il n'est pas un oncle cruel. Avec son excellente capacité il représente le niveau intellectuel de la capitale à son domicile, choisi par contrainte après la chute de la guerre de l'indépendance.

D'après les registres, l'auteur prouve que les noms Reck, Röck, Reök etc sont la variété d'écriture d'un même nom et ce n'est qu'à la deuxième moitié du XIX. siècle que se forme la forme définitive du nom: les familles de Pest écrivent leur nom Röck, les familles de Szabolcs écrivent leur nom Reök.

L'étude suit la vie des descendants des deux familles et ferme ses recherches avec la V. et VI. générations, compté à partir de l'arrière-grand-père de Munkácsy.

Les données ci-dessus sont illustrées par une matière d'image choisie avec précision. L'auteur s'est efforcé de rendre vivant les personnages figurés dans l'histoire familiale. La plus ancienne image est faite en 1845, daguerrotypie du fondateur de l'usine, István Röck et de sa famille. Les deux toiles sur les parents de Munkácsy publiés ici sont gardées par le Musée Mihály Munkácsy de Békéscsaba. Parmi les membres de la famille, des parents, devenus familiers, on compte comme curiosité le portait jusqu'ici inconnu de la femme de István Reök, père adoptif et l'oncle de Munkácsy figurant souvent dans sa biographie - de sa jeune et vieille âge. Elle est la „tante Mari” souvent mentionnée.

Le volume est terminé par les tableaux préparés sur la famille Lieb, puis sur la famille Reck-Röck-Reök, à la fin par la présentation de la famille de István Reök, le père adoptif et l'oncle de Miska.

KÉPEK JEGYZÉKE

A borítón: Munkácsy Mihály, 1890 körül

Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára, Budapest.

- 1. kép Lieb Mihály (11.1), Munkácsy édesapja**
Olajfestmény. Ismeretlen festő. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 2. kép Munkácsy édesanyja: Lieb Mihályné, Reök Cecília**
Olajfestmény. Ismeretlen festő. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 3. kép Munkácsy Mihály szülőháza Munkácson**
Archív fénykép. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 4. kép Lieb Mihály és családjának miskolci lakóháza**
W. Ilges: M. von Munkácsy. Bielefeld–Leipzig, 1899. 13. nyomán
- 5. kép Munkácsy Emil (11.11) első feleségével és gyermekeivel**
Elöl: Emilia és Sándor, középen Mária.
Eredeti fénykép. Magántulajdon.
- 6. kép Munkácsy Emil második feleségével, Hofmann Júliával**
Eredeti fénykép. Magántulajdon.
- 7. kép Munkácsy Emil gyermekei: Emilia és Mária (11.11.1; 11.11.3)...**
Eredeti fénykép. Magántulajdon.
- 8. kép ... és Munkácsy Sándor (11.11.2)**
Eredeti fénykép. Magántulajdon.
- 9. kép A fiatal Munkácsy, 19 évesen, 1863-ban (11.13) ...**
Malonyai D.: Munkácsy Mihály. Budapest, 1907. I. 94. nyomán.
- 10. kép ...és festőművészként, 1896-ban**
Malonyai D.: Munkácsy Mihály. Budapest, 1907. II. kötet (a belső címlap előtti kép) nyomán.
- 11. kép Felesége, Cecile Papier**
Eredeti fénykép. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 12. kép Feleségével**
Eredeti fénykép. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 13. kép A colpachi kastély Luxemburgban**
Eredeti fénykép. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 14. kép Lieb Gizella (11.14), Munkácsy húga**
Eredeti fénykép. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- 15. kép Munkácsy apai nagynénje, Tóth Ferencné Lieb Mária (11.2) családja körében, 1855 körül**
Álló sor: ifj. Tóth Ferenc, Noszticius Károly, Tóth Berta, Berthóty Lőrinc.
Ülő sor: Tóth Valéria (Noszticius Károlyné), Noszticius Ilona, Lieb Mária (Tóth Ferencné), Tóth Clotild (Berthóty Lőrincné).
Fényképmásolat. Magántulajdon.
- 16. kép A gyáralapító Röck István I (28) szitásmester családjával, 1845-ben**
Álló sor: Lujza (Dirnerné), István III, Karolina (Hunfalvyné), Henrik.
Ülő sor: Erzsébet (Hutterné), id. Röck István, Cecília (Murmannelé), Zsuzsanna (Glatzné).

TARTALOM

Bevezető	5
Tájékoztató a névanyagban	6

AZ APAI ÁG A LIEB CSALÁD (1)

Előzmények: a Lieb-kódex	9
LIEB IGNÁC, MUNKÁCSY NAGYAPJA (11)	11
A kódexbeli Liebek	13
Lieb Ignác	15
LIEB MIHÁLY, MUNKÁCSY ÉDESAPJA (11.1)	17
MUNKÁCSY ÉS TESTVÉREI /11.11–12 (1H), 11.11–15 (2H)/	26
Lieb Cecilia – Villám – Szathmáry Király /11.11 (1H)/	26
Lieb Arnold /11.12 (1H)/	28
Munkácsy (Lieb) Emil /11.11 (2H)/	28
Lieb Aurél /11.12 (2H)/	34
Munkácsy (Lieb) Mihály /11.13 (2H)/	34
Lieb Gizella /11.14 (2H)/	37
Lieb Gyula /11.15 (2H)/	39
MUNKÁCSY APAI NAGYNÉNJE, NAGYBÁTYJA (11.2 – 11.3)	39
Lieb Mária – Tóth (11.2)	39
Lieb Imre István (11.3)	41
BUDAI LIEBEK	42

AZ ANYAI ÁG A RECK – RÖCK – REÖK CSALÁD (2)

PAUL RECK / RECK PÁL, MUNKÁCSY DÉDAPJA (2)	45
ISMERETLEN RECKEK	48
János Pál (21)	48
II. János György és családja (29)	48
A PESTI RÖCK ÁG (28)	51
Stephan Röck / Röck István (28)	51
Röck Erzsébet – Hutter (28.1)	55
Röck I. Henrik (28.2)	55
Röck Terézia – Murmann (28.3)	57
Röck Lujza – Dirner (28.5)	58
Röck Krisztina Zsuzsanna – Glatz (28.6)	58
Röck Karolina – Hunfalvy (28.7)	59
A gépgyáros Röck család, III. István (28.4)	59

